
सद्बोध वार्त्तावली.

સદ્બોધ વાર્તાવહી.

સંપ્રહર્તા
નારાયણ હેમચંદ્ર.

"When truth in closest words shall fail,
Then truth embodied in a tale
Will enter in at lowly doors,—"

ગીતિ.

શુદ્ધ અલ્પ શબ્દોએ કર્યો બોધ વ્યર્થ થાયછે નહારે,
રસિક કથા મૂર્તિ ધરી સરળ બુદ્ધિમાંહિં જાય છે ત્યહારે.

મુંબઈ

"નિર્ણય-સાગર" છાપખાનામાં છાપી.

સને ૧૮૮૭.

ઉત્સર્ગ.

ભક્તિભાજન મનઃસુખરામ સૂર્યરામ.

મહાશય !

કૃતજ્ઞતાના ચિન્હ સ્વરૂપ આ સામાન્ય સદ્-
બોધવાર્તાવળી આપના કરકમલમાં અર્પણુ
કરી. આપને ઉપહાર આપવા યોગ્ય વસ્તુ
મહારી પાસે કંઈજ નથી, તોપણ આટલો ભરસો
છે કે સુદામાના મુઠી તાન્દૂલ આન્તરિક ભક્તિ-
ના ચિન્હ સ્વરૂપ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે આગ્રહની-
સાથે ગ્રહણ કર્યા હતા. તેમ હું પણ અકૃત્રિમ
ભક્તિથી પ્રલોદિત થઈને આ સામાન્ય પુસ્તક
આપને ઉપહાર આપુંછું તે સ્વીકારશો.

મુંબઈ
તા. ૧ જુલાઈ ૧૮૮૭. }

આપનો સ્નેહાકાંક્ષી
નારાયણ હેમચંદ્ર.

પ્રસ્તાવના.

નીરસ ઉપદેશ માનવ તદ્દયના મર્મને સ્પર્શ કરી સદે એમ સદૈવ બનવું નથી. રાત્રિદિવસ મનુષ્યને પકડી રાખી- નિ ધર્મોપદેશ સંભળાવ્યાથી ઉલટા ધીરે ધીરે વિરક્ત થઈ જાય છે. પુષ્કળ માણસોને “ધર્મ” નામના ઉપર સાધારણતઃ એક જાતનો વિદ્વેષ અને વિતૃષ્ણા જોવામાં આવે છે. ધર્મપુસ્તકો ઘણાં કારણોથી સાધારણ વાંચનારને પ્રિય હોતાં નથી એ સમાજની શોચનીય અવસ્થા છે, ત્હેમાં કાંઈપણ સંદેહ જણાતો નથી; પરંતુ આ અવસ્થાને સુધારવાને પ્રત્યક્ષ ભાવે કરવાનો ચત્ન કર્યાથી પણ સફલ થવાની જેટલી જોઈએ તેટલી આશા રખાતી નથી. જેનાથી મનુષ્યનું મન સહેલાઈથી ખેંચાય, ત્હેવી રીતે ધર્મરાજ્યનાં સત્ય પ્રેરણ કરવાં જોઈએ. સુંદર વાર્તા, કાવ્ય તથા કાહાળીની મોહની શક્તિમાં સત્ય અને સદુપદેશ વાંચનારના તદ્દયમાં દૃઢ રૂપથી અંકિત કરી સકાય છે. એ ધારણાથી અને સ્વદેશની નૈતિક અવસ્થાની ઉન્નતિ થાય હેવા ધરાદાથી “સદ્બોધવાર્તાવળી” જનસમાજમાં પ્રકાશિત કરવામાં આવી છે.

પુષ્કળ ગુર્જર ભાષા-હિતૈષી વાંચનારાઓની પાસેથી હાવી ખેદકારક વાત ઘણી વખતે સાંભળવામાં આવે છે કે આપણું દેશીય સાહિત્ય સુપાઠ્ય નૈતિક પુસ્તકાવળીનું જેટલું જોઈએ તેટલું ગૌરવ કરી સકતું નથી.

(૨)

શોધ કર્યાથી પણ હેવાં પાંચ છ પુસ્તકો મળવાં કઠણ પડે છે કે જે પુરૂષ અને સ્ત્રી બંનેના હાથમાં નિઃસંકોચ થી આપી સકાય. આ સર્વથી મ્હોટો અભાવ કેટલેક અંશે દૂર કરવાને માટે સુરચિસંપન્ન વાતો એકઠી કરવામાં આવી છે. વિશ્રામ તથા અવકાશની વેળાએ મન્યહારે ગંભીર વિષયનો રસાસ્વાદ કરવામાં આગ્રહાન્વિત થવું નથી, ત્યહારે સદ્બોધવાર્તાવળીના જેવાં પુસ્તક = અવસન્ન વાંચનારનું ચિત્ત રંજન કરશે. એથી હિતકારી તે. પણ મનોહારી વાર્તા દાખલ કરવામાં આવી છે. વિશેષ સમયે કોઈ વિશેષભાવવાળા માણસની દૃષ્ટિએ કોઈ કોઈ સુંદર દૃષ્ટાંત પડ્યાથી ચિંતાનો સ્રોત સન્માર્ગે પ્રવૃત્ત કરે છે, હેવી આકાશ રવી એ અન્યાયની આશા નથી.

ખીજી “ વાર્તાની ચોપડી ” થી સદ્બોધવાર્તાવળીમાં પ્રભેદ એ છે કે, આ સર્વ વાર્તા ધણી ખરી સત્ય છે, અસંભવ કલ્પના કંઈજ નથી. સદ્બોધવાર્તાવળીની અધિકાંશ વાર્તા ચોતરફથી લેવામાં આવી છે. પુષ્કળ બંગાલી વાર્તાનાં પુસ્તકો, ન્યૂસપેપર અને માસિકપત્રે મહુને ધણી સહાયતા આપી છે.

મુંબઈ,
તા. ૧ જુલાઈ સન ૧૮૮૭. } નારાયણ હેમચંદ્ર.

સદ્બોધ વાર્તાવલી.

૧

જીવનનું પરિવર્તન.

બિલ્લમંગલ.

બિલ્લમંગલ એક બ્રાહ્મણનો છોકરો હતો. તે જીવાનીમાં ઘણો વિષયાસક્ત હતો. એક દિવસે ત્હેના બાપનું શ્રાદ્ધ હતું, અને ઘોરતર તુફાન થતું હતું તથા વૃષ્ટિ તો થતી હતી તે વેળાએ કોઇપણ માણસ ધરની બહાર નીકળવાને ડરે એમ હતું. હાવી વખતે પણ તે દુષ્ટિયાસક્ત યુવકનું ચિત્ત ધૈર્યાવલંબન કરી સક્યું નહિં. તે અંધારી રાતે મુઠદાને લાકડું સમજીને એક નદી પાર થઇને પોતાની ગણિકાના ધરની પાસે ગયો, ધરનો દરવાજો બંધ હતો. એક સાપ દરવાજા ઉપરના દરમાં મૂકી રાખીને લટકતો દીડો, તે દોરડું સમજીને ત્હેને આધારે બિલ્લમંગલ ધર ઉપર ચઢ્યો. હાવી વખતે અને હાવી રીતે ત્હેને આવતો જોઇને તે દુરાચારિણીને

પણ ધિક્કાર ઉપજ્યો. તેથી તે બોલી “આહા ! તહમને ધિક્કાર છે તહમે જો આટલા આગ્રહની સાથે ભગવાનની ભક્તિ કરી હોત તો આટલા દિવસમાં તહમે સિદ્ધિ મેળવી હોત.” આ ધિક્કારવાળાં વાક્ય ગુરૂપદેશ પ્રમાણે બિહ્વમંગલના પ્રાણમાં વિદ્ધ થયાં. તરત તહેના મનમાં વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો. તહેણે સંસારનો ત્યાગ કરીને વૈરાગ્ય અવલંબન કર્યો અને તીર્થ યાત્રા કરવાનું નક્કી કર્યું. થોડા દિવસ પછી એક દાહાડે બિહ્વમંગલ વૃન્દાવનની તરફ જતો તો તે એક ગામના સરોવરની પાસે એક ઝાડની નીચે બેસીને થાક ખાતો હતો. હેવી વખતે કોઈ બહેપારીની બાયડી પાણી ભરવાને માટે સરોવર ઉપર આવી. તે બાયડી ઘણી રૂપવાન હતી. એક વખત મન પાપાસક્ત રહેવાથી કહેવું બયાનક ફલ થાયછે ! તદ્દય મનને અપવિત્રતાના ઝેરમાં હેવી રીતે ઝેરી કરી નાંખે છે કે, હાવા વૈરાગ્યવાળા મનને પણ ફરી અપવિત્ર ભાવનો ઉદય કરાવેછે. સ્ત્રી પાણી ભરીને જવા લાગી. તહેની પછવાડે પછવાડે બિહ્વમંગલ જઈને બહેપારીના દરવાજા આગળ ઉભો રહ્યો. બહેપારીએ વેશધારી-વૈરાગી બિહ્વમંગલને જોઈને માનપૂર્વક ખૂંધું “પ્રભો ! તહમે દરવાજા ઉપર શા માટે ઉભા છો ?” તહેણે કહ્યું “આપની પત્નીને એકવાર જોવા ઇચ્છું છું. બહેપારિયે પત્નીને વસ્ત્રાલંકારથી સુસજ્જિત કરીને બોલાવી. બ્રાહ્મણે જે સોય મંગાવીને તે સ્ત્રીને આ-

પીને કહ્યું “માતા ! તહમે આ સોય મહારી બન્ને આંખમાં ભોકીને આ પાપી નજરને એકીવારે દૂર કરી નાંખો. મહેં તહમારા પવિત્ર મહેં ઉપર પાપીની પેઠે નજર કરી છે; આ આંખ હવે રાખીશ નહિં.” ઘણી અરજ કર્યા પછી બહેપારીની પત્નીએ તે પ્રમાણે કર્યું. બિલ્લમંગલ ત્યહારથી આંધળો થઈને અસહ્ય ચંત્રણા સહન કરવા લાગ્યો. પરમેશ્વરના ઉપર જેનો એક વખત પ્રાણ લાગ્યો છે, તે પુરૂષને પાપનું કામ કરવું તો બેાનુએ રહ્યું પણ એક પાપનો વિચાર પણ જે તહેના અન્તરમાં ઉદ્દિત થાય તો તે તપેલા લોઢાના શળિયાની પેઠે પ્રાણને વિંધી નાંખેછે. તે વાત હાની જેડે સરખાવતા એક સામાન્ય શળિયાથી બન્ને આંખને વિંધવી એ કંઈજ નથી.

તુલસીદાસ.

તુલસીદાસ બ્રાહ્મણનો છોકરો હતો. તે યોગ્ય ઉમ્મરે પરણ્યો હતો. તે સંસારની મોહની માયામાં બદ્ધ થઈને સ્ત્રીને ઘણું ચ્હાતો હતો; સર્વદા સ્ત્રીની સાથેને સાથે રહેતો હતો. સ્ત્રીનો સર્વસ્વ થઈ પડ્યો હતો, જ્યાં પોતાની સ્ત્રીની વાત થતી હોય ત્યાંથી તે ઉઠતો નહોતો. સર્વદા તહેનેજ જોયાં કરતો. તે એક ઘડીપણ સ્ત્રીનો સંગ છોડતો નહોતો, જ્યાં સ્ત્રી જતી હતી ત્યાં તુલસી-

દાસ પણ જતો હતો. એક સમય ત્હેની સાસુ માંદી પડવાને લીધે સ્ત્રીને પિયરમાંથી માણસ ખોલાવા આવ્યો. પરંતુ ત્હેણે પિયરમાં જવાની સ્ત્રીને પરવાનગી આપી નહિં. તે વેળાએ માણસ પાછો ગયો, ફરીથી સસરાના ઘરમાંથી માણસ ખોલાવા આવ્યો. તુલસીદાસ સ્ત્રીને મોકલવાને રાજ થયો નહિં. અંતે જ્યહારે ઘણીવાર માણસો ઉપરા ઉપરી આવ્યા, ત્યહારે ત્હેને જવાની લાચારીથી રજા આપી. ત્હેની સ્ત્રી પિયરમાં જવા નીકળી પણ તુલસીદાસને એન પડ્યું નહિં. તેથી ત્હેની પછવાડે પછવાડે જવા લાગ્યો. સ્ત્રીની પુંક કોઈ રીતે છોડી નહિં. લજ્જાશીલા સ્ત્રી તે વેળાએ ઘણી વિરક્ત થઈને સ્વામીને તિરસ્કાર કરવા લાગી, અને ખોલી “ધિક્કાર છે. હજી રોવાર ધિક્કાર છે. કહેવું નિર્લજ્જપણું અને જંગલીપણું સ્ત્રીને છેડો પકડીને ફરોછો હેથી શું લજ્જા આવતી નથી ? લોકો મરકેરી કરેછે, ધિક્કારેછે તોપણ શરમ આવતી નથી ? હાના કરતાં ફાંસો ખાઈને મરવું ઠીક છે. જો ત્હમે ઈશ્વરને માટે હાવી રીતે વ્યાકુલ હોત તો શું નું શું ફલ મળત ?” સ્ત્રીની કનેથી હાવી ભર્ત્સના સાંભળીને તુલસીદાસને જ્ઞાન ઉપજ્યું. ખેતાના પંડને ધિક્કારવા લાગ્યો. તરત ત્હેણે ગાડીનો પીછો છોડ્યો, પરંતુ તે ત્યહાંથી ઘેર ગયો નહિં ! સ્ત્રીની કનેથી શું સાંભળ્યું હતું ? “જો ત્હમે ઈશ્વરને માટે હાવી રીતે વ્યાકુલ હોત તો શું નું શું ફલ મળત ?” કાણુ હવે ત્હેને પાછો ઘેર

(૫)

ફેરવે ? ભગવાન કોનો કહેવી રીતે ઉદ્ધાર કરે છે તે કોણ જાણે છે ? ઘોર સંસારી, ખાયડી વિના ચેન નહિં પડનાર તુલસીદાસ આજ વૈરાગી થયો ! “ ક્યહાં ઇશ્વર છે ” એ બોલતો બોલતો ત્હેની શોધમાં પ્રવૃત્ત થયો. ભગવાન હેવો દયાળું છે કે એકવાર વ્યાકુલ થઇને બોલાવે તે ત્હેના ઉપર દયા કર્યા શિવાય રહેતો નથી. તુલસીદાસ પોતાના ઇષ્ટદેવને મેળવીને કૃતાર્થ થયો.

લાલા બાબુનો વૈરાગ્ય.

બંગાલમાં લાલા બાબુ નામનો એક ધનવાન રહેતો હતો. ત્હેના વિશે લોકોમાં કહેવાય છે કે તે જ્ઞાનરે અતુલ ઐશ્વર્યથી ભરપૂર હતો, ત્હારે સ્ત્રી અને કુટુંબ કપીલામાં ઘેરાઇને રહેલો હતો, હેવી ઉત્તમ અવસ્થામાં એક દિવસે ખપોરે એક માછણુ ત્હેના ઘરમાં આવીને જલદીથી કહેવા લાગી “ મ્હારી માછલીના પૈસા આપો, વખત થઇ ગયો છે, પાર થવું છે.” લાલા બાબુએ આ વાત સાંભળી. માછણુની વાતથી અકસ્માત્ ત્હેના પ્રાણમાં એક અપૂર્વભાવનો ઉદય થયો ! તીક્ષ્ણ બાણીની પેઠે તે વાત ત્હેના પ્રાણમાં લાગી. ત્હેણે વિચાર કર્યો. “ વખત થઇ ગયો છે, પાર થવું છે ! ખરી વાત કહી ! મ્હારે પણ આ ભવસંસારમાંથી પાર થવું પડશે, ત્હેને માટે મ્હે શું

કર્યું છે? મહારે પણ પાર થવું પડશે?” હાલો વિચાર કરીને તે પોતાની વિષયસંપત્તિ છોડી દઇને અતિ દીન વેશથી દેવાર્ચનાને માટે વૃન્દાવનમાં ગયો. ત્યાં સંન્યાસીની પેઠે રહીને પોતાના ઇષ્ટદેવતાની અર્ચનામાં લાગ્યો અને પરમાનંદથી દિવસ ગાળવા લાગ્યો.

આપણા દેશનાં ધનવાનોએ હાના ઉપરથી ઉપદેશ લેવો કે ઐશ્વર્યથી જો સુખશાંતિ મળતી હોત તો લાલા બાબુ પોતાનું પુષ્કલ ધન અને પાર્થિવ સુખ અતિ અસાર અને તુચ્છ જાણીને ધર્મની શાંતિ મેળવવાને માટે પોતે ફકિર થાત નહિં. કેવળ લાલા બાબુજી નહિં પણ બીજાં ઘણાં માણસોએ સંસારનું ધન ઐશ્વર્ય વગેરેને અતિ અસાર અને અપદાર્ય જાણીને નિત્ય નિર્મળ અને અક્ષય આનંદ ભોગવવાને માટે ધર્મનો આશ્રય પકડ્યો છે.

૩૫ ગોસ્વામી.

૩૫ ગોસ્વામી ગૌડના નવાબનો મુસલમાન વજીર હતો. તે એક વખતે અંધારી રાતે મહોટાં તુફાનમાં અને વરસાદમાં નવાબના કામને માટે કોઈ જગાપર જતો હતો. જ્યારે તે એક ભંગીના ઘરની પાસે આવ્યો, ત્યારે ભંગિયાણીએ શમ્દ સાંભળીને સ્વામીને પૂછ્યું કે “ હાલો

અંધારી રાતે અને મુસળધાર વરસાદમાં કોણ જતું હશે?”
 ભંગીએ કહ્યું “કુતરાં શિવાય બીજો કોણ જાય?” ભં-
 ગિયાણીએ કહ્યું “હાવી રાતે કુતરાં પણ ઘરમાંથી બહા-
 ર્ય નિકળતાં નથી, કોઈ પૈસાદારનો ચાકર હશે.” ભં-
 ગિયાણીની વાતથી વજીર સાવચેત થયો. સામાન્ય અ-
 ર્થને માટે તુચ્છ રાજગૌરવનાં લોભથી મનુષ્ય થઈને પશુ
 કરતાં પણ અધમ વૃત્તિ અવલંબન કરીને જીવું છું; આ
 વિચારથી ત્હેના મનમાં ધણો ક્લેશ ઉપજ્યો, અનંત જી-
 વનનો વિચાર વિસારી દઈને આ લોકની સમૃદ્ધિને માટે
 મન પ્રાણ લગાડી રાખ્યાં છે. એ વિચારથી ત્હેનું હૃદય
 દગ્ધ થવા લાગ્યું. તરત ત્હેણે સંકલ્પ કર્યો કે અનંત જી-
 વન મેળવવાને માટે સર્વસ્વ છોડીશ. હાવી રીતે નક્કી
 કરીને ચૈતન્ય સંપ્રદાયનો વૈરાગી થયો. અમે સંસારના
 કીડા થઈને રહ્યા, અમારામાં વૈરાગ્યનો ઉદય થયો
 નહિં.

આશ્ચર્યકારક ફેરફાર.

અમેરિકાનો એક આખરદાર માણસ એક દાહાડે ખ-
 લાસીઓની પ્રાર્થનાસભામાં જતો હતો. ઘણા જાણતા
 હશે કે અમેરિકાનાં ખલાસીઓ ઘણાખરા ખરાબ ચા-
 લના હોયછે. જે રસ્તા ઉપરથી તે જતો હતો ત્યાં
 એક ઘરના દરવાજા ઉપર એક ખલાસી ઉભો રહેલો

જેયો. ખલાસી ખુશીથી ચીરટ પીતો હતો. પેલો ભલો માણસ ત્હેની પાસે જઈને કહેવા લાગ્યો “ભાઈ ! ઉપાસનાલયમાં ખલાસીઓની એક પ્રાર્થનાસભા થાયછે, ત્યાં શું ત્હમે જશો?” ત્હેણે ધિક્કારની સાથે માથું હલાવ્યું! તેથી પેલો ભલો માણસ શરમાયો નહિં અને પાછો બોલવા લાગ્યો “ભાઈ ! હું ત્હમને કંટાળો આપું છું, મ્હને માફ કરજો. દૂરથી ત્હમારું મ્હો જોઈને મ્હને જણાયું કે ત્હમે આ સંસારમાં ઘણું દુઃખ સહન કરોછો, ત્હમારી શું મા નથી?” આ સવાલ સાંભળતાંજ તે માણસના હૃદયમાં જાણે એકદમ ધા લાગ્યો હોયની, તેમ મ્હો ઉચું કરીને એક નજરથી થોડો વખત સુધી ત્હેના મ્હોં સામું જોયું. પેલાએ પાછું કહ્યું “મનમાં લાવો કે, જો ત્હમારી મા ત્હમારી આગળ હોત તો તે ત્હમને કહેવી સલાહ આપત.” પેલો ખલાસી હવે સહન કરી સક્યો નહિં ને એકદમ રડી પડ્યો. ત્હેના મનનો જુરસો રોકતાં કેટલોક વખત ગયો. ત્યહારપછી ત્હેણે આંખો લોધને કહ્યું “ચાલો જઈયે.” એટલું બોલીને તે માણસની સાથે પ્રાર્થનામંદીરમાં જઈને ઘણી ખુશીથી બેઠો.

મરણ પામેલી માનું મધુર નામ યાદ કરીને હાવીરીતે કેટલા સખત હૈડાંના માણસો પીગળ્યાછે અને ધર્મની તરફ ખેંચાયા છે તેની સંખ્યા ગણાઈ સકાતી નથી. “મા” નામની મધુરતા ચોરજાછે.

નાસ્તિકોનું એકદમ બદલાયું.

અમેરિકામાં જો નાસ્તિક રહેતા હતા ધર્મસંબંધી દરેક વાત ઉપર હસતું અને મશ્કેરી કરવી એ તેઓનું દરરોજનું કામ હતું. બન્ને નાસ્તિકમાંના એક જણનું મન એકાએક પરિવર્તિત થયું તે પોતાના આત્માને વિશે તથા પાપ પુણ્યને વિશે વિચાર કરવાનો આદેશ કરવા લાગ્યો અને ઈશ્વરને શરણાપન્ન થયો, તેથી બીજો માણસ ઘણો અફસોસ કરવા લાગ્યો. એક દિવસે વિશ્વાસી બંધુ નાસ્તિક બંધુની પાસે ગયો નાસ્તિક બંધુ કહેવા લાગ્યો “હાય કહેવો એટલો વિષય છે! તુમારી પણ મતિમાં ભ્રમ પડ્યો. મહેં વિચાર કર્યો હતો કે તુમે બુદ્ધિવાન છો અને તુમે કદી દુર્બલતા પ્રકાશ કરશો નહિ.” તે સાંભળીને આસ્તિક મિત્રે કહ્યું “તે વાત હાલ પડતી મૂકો, હું ઘણો વિપદ્ધમાં પડવાને લીધે તુમારી પાસે આવ્યો છું હું આજ કેટલાક દિવસથી ઘણો ક્લેશ ભોગવું છું. કેટલીક રાત્રી સુધી મહને ઊંઘ આવતી નથી. તુમે જો મહારા મિત્ર હો તો મહને આ દુઃખમાંથી છોડવો”- નાસ્તિક મિત્રે ઉત્સુકતાથી પૂછ્યું “શું થયું છે?” તહેણે જવાબ દીધો છ વર્ષ ઉપર એક દિવસે તુમારા ઠોરનાં ટાળામાંની ચાર ભેંશ એકાએક મહારી ભેંશમાં આવી હતી. મહેં તુહના ઉપર તુમારી નીશાની જોઈ. હું હતભાગ્ય કે તુમારી ભેંશોના લોભમાં લોભાઈને મહેં તે

નીશાની ભુસાડીને મહારી પોતાની નીશાની ત્હેના ઉપર કરી અને તે ચાર ભેંશને મહારા ટોળામાં મેળવી લીધી. તે ભેંશ હવે મહારી પાસે નથી. ત્હેનાં બંધાં પણ નથી, હવે કહું શું ? ત્હમને જો યાદ હોય તો તે ચાર ભેંશની કીંમત આંકીને અને ચાર વર્ષની આમદાની મેળવીને ત્હેના જે રૂપિયા થતા હોય તે મહારી પાસેથી લ્યો. મિત્ર હસીને બોલ્યો “ હવે ત્હેના રૂપિયા હું શું લઉં મહારી ચાર ભેંશ લીધી છે તો ત્હેમાં શું થયું ? હવે ત્હમને ત્હેની કીંમત આપવી પડશે નહિ.” આસ્તિકે કહ્યું ત્હમે જે કીંમત નહિ લ્યો તો મહારાં ખાવાનું અને બાંધ જતી રહેશે. ત્હમે લેશે તો ચંત્રણાથી છુટા થઇશ. નહિં લ્યો તો મહારી રક્ષા થનાર નથી.” ત્હેનો અનુતાપ, ત્હેનો ભાવ, અને ચરિત્રનું પરિવર્તન જોઇને તેનાસ્તિકનું ચિત્ત પરિવર્તિત થયું. ત્હેની પોતાની નિકૃષ્ટતા મનમાં આવી તેથી પ્રાણુ વ્યાકુલ થઇ ગયો. તે અસહિષ્ણુ થઇને બોલ્યો “ ભાઈ મહારી દરેક ભેંશની કીંમત આટલી હતી. ત્હમે હેના ઉપર વ્યાજ આટલું આપો અને જલદીથી અહિંયાંથી જતા રહો.” એ દિવસથી તે માણસનું પણ ચિત્ત પરિવર્તિત થયું.

નવું જીવન.

એક પ્રતિષ્ઠિત માણસનું ધણું ધન હતું. ઐશ્વર્ય હોવાને લીધે મનુષ્યનું મન સ્વભાવતઃ જે તરફ દોડે છે તહેનું તે તરફ મન દોડતું હતું. તહેણે ધર્મને નામે અધર્મના સ્ત્રોતમાં પોતાના શરીરને તણાવ્યું હતું. પશુના જેવી પ્રવૃત્તિના સ્ત્રોતમાં તણાતો હતો. એક દિવસે તે પોતાના બગીચામાં ફરવા ગયો હતો. ત્યાં એક ખુણા ઉપર એક ઝુપડી વરસાદ અને તુફાન સહન કરીને અચલ ઉભી રહેલી હતી. તે તરફ ફરતો ફરતો ત્યાં પહોંચ્યો. ઝુપડીમાં રહેનારાની હાલત ઘણી ખરાબ હતી; પરંતુ ગરીબ હોવા છતાં તે સુખી હતો. જીર્ણ દીન ઝુપડીની પાસે આવતાં તે પ્રતિષ્ઠિત માણસના કાનમાં એક મ્હોટા અવાજ પડ્યો તે અવાજ સાંભળીને ચમક્યો. તે શબ્દ કોનો છે અને ક્યાંથી આવે છે તે જાણવાને માટે ઉત્કંઠિત ચિત્તથી તે ઝુપડીની ઉઘાડી બારીની પાસે જઈને ઉભો રહ્યો. ગૃહસ્થ તે વેળાએ પોતાના કુટુંબને લઈને ઈશ્વરની ઉપાસના કરતો હતો. ધીરે ધીરે તે અસ્ફુટ સ્વર સ્પષ્ટ સંભળાયો. તહેની કંઈ જાનક પ્રાર્થનાએ ધનવાનના કંઠાર પ્રાણને અનુપ્રાણિત કર્યાં.—શુષ્ક, નીરસ જીવનમાં અમૃત સંજીવની શક્તિ નાંખી. તે વિચાર કરવા લાગ્યો “હાય ! જેને એક મુઠી અનાજ મળવાની પંચાત છે, મહેનત મજૂરી ક-

રીને અથવા ભીખ માગીને જે પોતાનો ગુન્નરો કરેછે, અને કુટુંબનું પોષણ કરેછે-તે કહેવો સુખી છે! હું ધનવાન છું-જે કંઈ જોઈએ છિયે તે તરત મળેછે, જે ઇચ્છા કરે છું તે સર્વ પૂર્ણ થાયછે; પરંતુ જે'ણે મહને ઉત્પન્ન કર્યો છે, ત્હેની કૃણાની વાતનો તો હું કંઈપણ વિચાર કરતો નથી! ત્હેણે મહને ધણો પૈસો આપ્યો છે. હું ત્હેમાંથી સોમાંનો એક ભાગ પણ ગરીબોને આપતો નથી. હું સંસારના મોહ પ્રલોભનને વશીભૂત થઈને સ્વાર્થનો દાસ થઈ રહ્યો છું. તેથી હું ઈશ્વરની કૃણાનો કેમ અનુભવ કરી સકું? હવે હું પ્રલોભનની માયામાં ભોળાવાનો નથી. ઈશ્વરને ભૂલી જઈને પ્રવૃત્તિનાં સ્રોતમાં તણાઈશ નહિં. સંસારની તથા પારકાની સેવા બંન્નવીશ,-પારકાનું ભણું કરવાનો યત્ન કરીશ.” ખરેખર આ બનાવથીજ ત્હેના જીવનનો શુભ દિવસ ઉદય થયો.

નાસ્તિકનું આશ્ચર્યકારક બદલાવું.

એક પ્રખ્યાત નાસ્તિકે પોતાના પુસ્તકાલયના ભીત ઉપર “God is no-where,” અર્થાત્ “પરમેશ્વર ક્યાં પણ નથી.” હાલું એક તકતામાં લખી મૂક્યું હતું. ત્હેના એક સરળ મનના છોકરાએ પિતાના પુસ્તકાલયમાં જઈને ઉપરનું લખેલું હાવી રીતે વાંચ્યું:-“ O, o, t,

God ; i, s, is ; n, o, w, now ; h, e, r, e, here
 God is now here ! અર્થાત્ પરમેશ્વર અહિંજ હાલ છે ! ”
 બાળકના મ્હોએ આ વાત સાંભળીને નાસ્તિક પિતાનો.
 અવિશ્વાસ જતો રહ્યો. પરમેશ્વર કહેવા એક સામાન્ય
 બનાવથી પોતાની મંગળ ઇચ્છા પૂર્ણ કરેછે ! વિજ્ઞાન,
 દર્શન જે કરી દેખાડતું નથી તે વખતે વખત સામાન્ય
 બાળકની વાતથી તે પૂર્ણ કરેછે.

શું કર્યાથી શું નિપજે છે ?

એક વખતે રેવરેંડ વિલિયમ ટેનાંટ એક અવિશ્વાસીને
 ખ્રિસ્તી ધર્મ ઉપર વિશ્વાસ લાવવાને માટે ઘણી મહેનત
 કરીને એક ભાષણ તૈયાર કર્યું હતું પરંતુ દેવળમાં તે
 ભાષણ વાંચવાની વેળાએ ત્હેણે કોઇ રીતની હરકત આ-
 વ્યાથી લાચારીથી તે અંધ કરીને એક ન્હાની સરખી ઉ-
 પાસના કરીને ચાલ્યો ગયો. જેને માટે ત્હેણે આટલી
 મહેનત કરીને ભાષણ તૈયાર કર્યું હતું તે ત્યાં આગ્યો
 હતો ત્હેણે ભાષણ કરનારનો હાવો ભાવ જોયાથી ઘણો
 આશ્ચર્ય થઇને વિચાર કરવા લાગ્યો કે મિ. ટેનાંટ હાવો
 ઉત્તમ ભાષણ કર્તા, હોઇને હમેશાં તે જો પૂર્ણ ભાષણ
 કરીને બધાના પ્રાણ મુગ્ધ કરેછે, પરંતુ આજે શા માટે
 એ હાવો થઇ ગયો, — જણાયછે કે બીજી કોઇ વખતે ઇ-

શ્વરી શક્તિ હેનામાં કામ કરતી હશે. આ સર્વનો વિચાર કરતાં કરતાં તહેનું મન બદલાઈ ગયું. પરમેશ્વર કહેવી રીતે કેઈ વખતે કહેવા કામથી મહત્ ઉદ્દેશ પૂર્ણ કરેછે તે માણસને સમજવાની શક્તિ નથી. ધર્મ-પ્રચારકો ઘણી વખતે વિચાર કરેછે કે કેવળ મ્હોટા, ગંભીર અવાજથી લાંબાં લાંબાં ભાષણો આપીને મનુષ્યના પ્રાણને મુગ્ધ કરાય છે. પરંતુ જગદીશ્વર તહેનાથી ઉલટા કામથી પણ તહેના અનુગત સેવકોમાં અદ્ભુત વ્યાપાર કરાવેછે. પરમેશ્વર હાવા અસંખ્ય ઉપાયથી પોતાની ઇચ્છા પૂર્ણ કરેછે.

અભાવનીય પરિવર્તન.

કોઈ રાજધાનીની પાસેના એક ગામમાં એક યુવાન પુરૂષ જીવાનીના મદમાં મત્ત થઈને દારૂ અને ઇન્દ્રિયા-સક્તિમાં હુખી ગયો હતો. આપણા દેશમાં શીખેલા પણ ધર્મથી અજાણા જીવાનિયા ઘણાખરા જેમ ભોગ સુખને જીવનનું સાર સમજીને દારૂ અને રંડીબાજીના કલંકથી ચરિત્રને અપવિત્ર કરી મૂકેછે, તેમ ઉપદેશો જીવાન પણ તહેવોજ થયો હતો. થોડો થોડો જઘન્ય પાપાચારમાં રત થતાં થતાં તહેનું ધર્મજ્ઞાન, લોકલજ્ઞ, દંડનો ભય એ સઘળાં લોપ થવા લાગ્યાં. જેટલું અધઃપતન થતું નેહયે તેટલું થતું આહ્યું. સુરાપાને પોતાના હમેશના સોબતી

વ્યભિચારીને સાથે લઈને ત્હેના પવિત્ર જીવનનો આસ કરી લીધો. સંસારનાં અને પોતાનાં જીવનનાં કર્તવ્ય ત્હેની નીચાસક્ત નજરથી દૂર નાસી ગયાં. દેહ મન પ્રાણ પાપની સેવામાં લગાડ્યાં. પતિત યુવક અંતે એક વ્યભિચારિણી સ્ત્રીની મ્હોળતના પ્રલોભનમાં પડ્યો. ધીરે ધીરે પેલી પાપિણીના સંગમાં એટલો તો લિપ્ત થઈ ગયો કે ત્હેને એક ઘડીપણ નહિં જોયાથી છટકટ કરતો હતો; રાત્ર દિવસ ત્હેની પાપપુરીમાં રહીને સુરાદેવી અને તે રાક્ષસીની પગસેવા કરવા લાગ્યો. ત્હેનો ઉદ્ધાર થવાની આશા પણ ત્હેની સાથે ગંભીર અંધકારમાં ડુબી જવા લાગી;—ધરના વડાઓનો તિરસ્કાર, મિત્રની સારી સલાહ, રોગચંત્રણાનો ભય કાંઈપણ ત્હેને ફેરવવાને સમર્થ થયાં નહિં. જેમ ઉચ્ચા શિખર ઉપરથી પડતા પાણીના પ્રવાહનો પ્રચંડ વેગ અને ગતિ રોકાતાં નથી ત્હેમ આ હતભાગ્યના જીવનનો પ્રવાહ ધણા વેગથી મૂત્યુની તરફ જવા લાગ્યો. કોની મગદુર હોય કે એ અધઃપતનની ગતિને રોકી સકે!

પરંતુ પાપીની જીવનમાં લગવાનુંની અચિંત્ય લીલા જોઈને આશ્ચર્ય થવાય છે! સમાજના પરિત્યક્ત પાપી ધિક્કારવાળા જીવ પણ ત્હેના પ્રેમકોડમાં જગા મેળવે છે! જ્યાં નિરાશાનું ઘોર અંધાર છે ત્યાં પણ તે આશાના મૃદુ પ્રકાશની રેખા પ્રકાશ કરે છે;—તે પાપીના વાળ મુઠીમાં પકડીને ત્હેને નરકમાંથી ઉદ્ધાર કરે છે!—પેલો પ-

તિત યુવક જ્યહારે ચોતરફનું જ્ઞાન હરાવીને પાપ સ્ત્રો-
તમાં પોતાનું શરીર તણાવતો હતો, જ્યહારે વેશ્યાના
કુત્સિત સંગને જીવનનો સાર પદાર્થ સમજતો હતો, ત્યહારે
એક રાતે દારૂની કૃપાથી ઉત્તેજિત થઈને ત્હેની સાથે ખુશી
ખુશાલીમાં રત થયો. દરરોજ જેમ નિઃસંકોચથી ત્હેના
સંહવાસથી પશુના જેવો આનંદ ઉપભોગ કરતો હતો
ત્હેમ આજ પણ ઇન્દ્રિય લાલસા પરિતૃપ્ત કરવામાં પ્ર-
વૃત્ત થયો. પરંતુ આજ બીજી તરફનો થોડોક ફેરફાર
જોવામાં આવ્યો; વિલાસિનીનો હાવભાવ બદલાઈ ગયો
છે.—ત્હેની ચંચલ કટાક્ષ સ્થિર અને નમ્ર થઈ છે, ભુ-
વનમોહનીનું હસવાનું સૌન્દર્ય વિષાદના મલિન ગાંભિર્ય-
માં મળી ગયું છે. યુવકે રહસ્યોક્તિ, નાના પ્રકારના વિ-
લાસના હાવભાવ, ખરાબ ભાવને ઉદ્દીપન કરનાર ગા-
યન વગેરે કર્યાં. પણ સ્ત્રીની મ્હોં ઉપરની તીવ્ર ચાતનાંની
રેખા ભુસાઈ નહિં. આ વેશ્યા જેમ દરરોજ પોતાના
ચૌવન અને સૌન્દર્યની જાળ ફેલાવીને યુવકનાં મનપ્રાણ
હરણ કરતી હતી ત્હેમ આજ ત્હેનામાં કંઈપણ ફે-
રપાડું નહિં. એક જાતની મર્મની વેદનાનો ઉચ્છ-
વાસ પ્રાણને ભેદીને મ્હોં ઉપર છાઈ રહેલો હતો.
સેંકડો રહસ્ય, સેંકડો ગાયનની મોહની શક્તિ ત્હેના
ઉદાસ પ્રાણને સ્પર્શ કરી સકતી નહોતી. મ્હોંમાંથી
એકપણ વાક્ય નીકળતું નહોતું. ઘણું બોલાવવાની તજ-
વીજ કરતો હતો પણ તેનો કંઈ જવાબ મળતો નહો-

તો. અંતે ધણું વિનય દેખાડ્યાથી તે બોલી “હવે મહ-
 ને આ પાપી ધંધો સારો લાગતો નથી. મહારા તદ્દ-
 યમાં નિરાશા અને અનુતાપનો બોજો પડ્યો છે. આ-
 ત્મગ્લાનિથી દગ્ધ થઇ છું. આહા ! તહમને હાલો સુકંઠ
 મળ્યો છે ! તહમે જો એ લઇને પરમેશ્વરનું નામ અને ગુણ
 ગાન કરો તો કહેવી શોભા થાય ! તે નહિં કરતાં તહમે
 મહારા કુત્સિત સંગમાં મત્ત થઇને ભગવાનની આપેલી
 સંગીત શક્તિનો ખરાબ વ્યવહાર કરો છો ! જે થવાનું
 હતું તે થયું છે !—હવે મહારો ત્યાગ કરો. તહમે જાઓ,
 હું પણ જઈ છું ! ઇન્દ્રિયાશક્તિના સુખનો જે સ્વાદ
 મેળવવાનો હતો તે તો તહમે મેળવ્યો છે—હવે શા માટે
 આવો છો ! હવે મહારી પાસે આવતા નહિં,—મહને હવે
 જીવન ઉપર વિતૃષ્ણા ઉત્પન્ન થઇ છે !” હાથું બોલતાં
 બોલતાં સ્ત્રીની આંખ્ય અનુતાપના તૃપ્ત આંસુથી પ-
 રિપૂર્ણ થઇ ગઇ.—કંઠસ્વર બંધ થયો. યુવક આ જોઇને
 સ્તંભિત થઇ ગયો ! માસુકની વાત સાંભળતાં સાંભળ-
 તાં દિગ્મુઠના જેવો થઇ ગયો ! આ શું ? આખું જગત્
 સંસાર, જીવન, સુખ દુઃખ ધડીમાં ફેરવાઇ નશ્વર છે ! મા-
 નસયશ્ચ એક ઘોર વિપ્લવનો તરંગ જોતાં જોતાંમાં સ્થિર
 નિશ્ચલ થઇ ગયું ! સઘળું ફેરે છે—જાણે મહા સ્વપ્નાની
 ચંચળ છાયા પ્રાણની ઉપર આવી પડી હોય ને !—
 હતપ્રુદ્ધિ યુવક શૂન્ય દૃષ્ટિથી તે વિષાદમયી મૂર્તિની ત-
 રફ જોતો રહેલો છે ;—પલકમાં પ્રલય જણાય છે ! તહેને—

તે જીવન મોહિની-નયનાનન્દમયીને-જન્મને માટે છોડ-
વી પડશે? પાપની સોબતણ, દુઃખનું સુખ, પાપમય
જીવનનું સર્વસ્વ જે-તહેનો આટલો પ્રેમ, આટલો મોહ તે
તોડવો પડશે? યુવક અસ્થિર થઇ ગયો. યુવતીએ
વિજળીના પ્રમાણે ઉઠીને શરીરમાંના અલંકાર કાઢ્યા.
પોતાને હાથે પાપવૃત્તિને મદદ કરનાર સંગીત અને વગા-
ડવાનાં યંત્રાદિ ભાગીને ચૂરેચૂરા કરી નાંખ્યાં-શરીર
ઉપરનાં સારાં કપડાં ઉતારીને એક મેહું લુગડું પહેરીને
તરત તે મકાન છોડીને જતી રહી ! વિલાસિની સંન્યા-
સિની થઇ ! મંત્રમુગ્ધ યુવક યોડીવાર પછી સમગ્રચો,
મહારા જીવનનું પણ સ્વપ્ન લાગ્યું છે ! તહેના અદર્શન-
થી ચારેબાજુએ શૂન્ય જેવા લાગ્યો. આખી રાત્ર અ-
સહ્ય અનુતાપાનલમાં બળી મર્યો, પરંતુ કોઇ તરફ આશા
અને અજવાળું નેવા પામ્યો નહિ. ચાતનાથી છટકટ
કરવા લાગ્યો, સર્વ જીવતર શૂન્ય અને અંધકારમય જે-
વાલાગ્યો ! જીવનની અધોગતિ નેઇને પોતાની ઉપર વિ-
નતીય ધિક્કાર ઉત્પન્ન થયો. પાપના ઉપર ઘણો દ્વેષ અને
ચરિત્ર સુધારવાને માટે ઘણી આકાંક્ષા લઇને તે બીજે
દિવસે જનમંડળમાં પેઠા. તે દિવસથી તહેનું અભાવનીય
પરિવર્તન થયું ! કહેવું આશ્ચર્ય છે ! મહાપાપી પાછો
ફર્યો ! પાપસેવા અને ઇન્દ્રિયાસક્તિની દાસી વૈરાગ્ય-
મંત્રમાં દીક્ષિત થઇ !-આ બનાવ બન્યા પછી કેટલાક
વર્ષો સુધી યુવકે કોઇ સ્ત્રીના મ્હોં તરફ જોયું નહિ. ધીરે

ધીરે ચરિત્ર સંશોધિત અને ઉત્તત કરીને હુમણું તે એક ધર્માતુરાગી, સરળ, ઉદાર અને પવિત્ર ચિત્તવાળા વિશ્વાસી ભક્ત રૂપે પ્રખ્યાત થયો છે.

નાસ્તિક પિતા.

એક નાસ્તિકનો છોકરો રવિવારની ધર્મસંબંધી નિશાળમાં દરરવિવારે જતો હતો. ત્યાં શિક્ષકો બાળકોને પ્રાર્થનાની આવશ્યકતા વગેરે વિષય ઉપર ઘણા સારા સારા સદુપદેશ આપતા હતા. શિક્ષકો જ્યારે ઉપદેશ આપતા હતા ત્યારે નાસ્તિકનો છોકરો ધ્યાન લગાડીને ઉપલ્યા સર્વ ઉપદેશ સાંભળતો હતો. એક દિવસે સવારે નિશાળમાં જવાની વખતે ત્હેની મા ઘરમાં છોકરાને નહિં જોયાથી ત્હેની શોધ કરવા લાગી. બાળક થોડીવાર પછી માની પાસે આજ્યો. માએ પૂછ્યું “તું આટલી બધી વાર સુધી ક્યાં ગયો હતો?” બાળકે કહ્યું “મા! હું નિર્જનમાં પ્રાર્થના કરતો હતો.” ત્યારપછી ત્હેણે પોતાની માને પૂછ્યું “મા! મ્હારો પિતા શું પ્રાર્થના કરે છે?” માએ છોકરાની આ વાત ત્હેના પિતાને કહી. તે કોઠવેળાએ પણ પ્રાર્થના કરતો નહોતો. એ માટે પોતાના છોકરાની આ વાત સાંભળીને ઘણું લજ્જયમાન થયો. ઉપલી વાત ત્હેના અંતઃકરણમાં હેવી

તેા વિદ્ધ થઇ કે ત્હારથી ત્હેણે પોતાના પ્રાણમાં પ્રાર્થનાની આવશ્યકતા જાણી, અને તે પ્રાણદાતા પરમેશ્વરની શોધમાં પ્રવૃત્ત થઇને આત્મા અને મનને સુખી કરવા લાગ્યો.

આશ્ચર્યકારક પરિવર્તન.

ઇ૦ સ૦ ૧૮૨૧ માં રોકફિલ્ડ નગરમાં એક ધર્મસભાના કોઇ વિશેષ જલસામાં, મહાત્મા જેમ્સ બોડનને ત્હાંના અનુતાપ ધામમાં (Penitentiary) ભાષણ કરવાને માટે વિનંતિ કરી હતી. ત્હેમાં તેણે રાજી થઇને તે કામ પૂરું કર્યું. સર્વ માણસોએ ત્હેને ત્હાંની એક અસહાયા સ્ત્રીની મોલાકાત લેવાને માટે અરજ કરી. આ અરજ સ્વીકારીને તે વેલાએ સ્ત્રીની ખબર લેવા ગયો ત્હાં ત્હેને માલમ પડ્યું કે આ સ્ત્રી બાલ્યકાલથી પ્રાય વીસ વર્ષ સુધી અતિ ધિક્કારવા લાયક અસત્ કાર્યમાં લિપ્ત હતી. એટલુંજ નહિ પણ વખતે વખત રાતે મુસાફરોનું સર્વ હુટી લઇને ત્હેને મારી નાંખતી. વિવિધ પાપાચારના ફલથી તે એટલા બધા ભયાનક પક્ષાઘાતના રોગમાં પડી હતી કે પોતાનું શરીર ફેરવવાની શક્તિ પણ ત્હેમાંથી જતી રહી હતી. રાત્રિદિવસ પથારીમાં પડી રહેતી હતી. આગળ એક વેળાએ ઘોર અંધારી રાતે જ્યહારે તે હાલભાગિયણ એક મુસાફરનું સર્વ હુટીને ત્હેને મારી નાંખવાની તજવીજ કરતી હતી ત્યહારે તે ભય-

ભીત થયેલો મુસાફર ત્હેના મ્હોં તરફ જોઇને બોલ્યો-
 “હે યુવતી ! માણસ ત્હારું આ કામ જોઇ સકતો નથી
 ખરો, પરંતુ જાણજે કે તે સર્વવ્યાપી ઈશ્વરની આંખ ત્હા-
 રી ઉપર રહેલી છે.” આ વાત સાંભળીને તે થોડી ધીરી
 પડી. ત્હારપછી તે મુસાફરે ત્હેને કેટલાંક સારાં સારાં
 ઉપદેશવાળાં ધર્મપુસ્તકો વાંચવા આપ્યાં. મુસાફર પણ
 ઈશ્વરની કૃપાથી બચ્યો. થોડા દિવસ પછી એક સમય
 પેલા મુસાફરનાં વાક્ય ત્હેના હૃદયમાં હેવાં લાગ્યાં કે
 તે દિવસથી ત્હેનું હૃદય અનુતાપાનલમાં બળવા લાગ્યું.
 ધીરે ધીરે ધર્મપુસ્તક વાંચવાપર ત્હેની એટલી તો
 પ્રગાઠ આસક્તિ ઉત્પન્ન થઇ કે મંદવાડની હાલતમાં
 હાથથી પુસ્તકનું પાનું ઉલટાવવાને અસમર્થ થવાથી
 જાલથી તે હાથનું કામ કરતી હતી. આ અનુતાપેજ
 ભવિષ્યમાં ત્હેના જીવનને દેવતુલ્ય કર્યું હતું. એટલુંજ નહિં
 પણ ત્હેણે પોતાની પહેલાંની સોબતણોને પણ ઉપદેશ
 આપીને પાપના ઘોર નરકમાંથી ઉદ્ધાર કર્યો હતો. અંતે,
 ત્હેના જીવનનું આ આશ્ચર્યજનક પરિવર્તન સાંભળીને ત્હેણે
 ત્હેને પોતાના જીવનનો ઇતિહાસ લખીને અનુતાપધામમાં
 વાંચવાની વિનંતિ કરી. હાથથી તે લખી નહિં સક્યાથી
 ત્હેનું સમસ્ત વિવરણ મ્હોંએથી કહેવામાં આવ્યું હતું !
 વાસ્તવિક રીતે અનુતાપાનલમાં દગ્ધ નહિં થયાથી મનુષ્ય
 કદી પાપથી મુક્તિ મેળવી શકતો નથી.

બાળકની પાસેથી ધર્મ શિક્ષણ.

કોઈ પ્રતિષ્ઠિત માણસના ત્રણ છોકરાં હતાં. પિતા ઘણો દારૂડિયો હતો; રોજ તે રાત્રે દારૂ પીને પડતો આખડતો ઘરમાં આવતો હતો. સ્ત્રી ત્હને યથોચિત તિરસ્કાર કરતી હતી, પરંતુ કોઈ રીતે તે અપમાન સમજતો નહોતો, અથવા ત્હને પાપકર્મથી નિવૃત્ત કરી સકતો નહોતો. ઉલટો ત્હેના તદ્દયમાં વખતે વખત ક્રોધનો સમાવેશ થતો હતો. જે માણસ પાપકર્મથી એકીવારે અભ્યસ્ત થઈ ગયો હોય છે, ત્હને સામાન્ય તિરસ્કાર કર્યાથી શું તે સાવચેત થઈ સકે છે?—સાવચેત થવાનો મન-સુખો કરે તો તે વધારે વખત રહેતો નથી. એક દિવસે તે સુરાપાન કરીને પડતો આખડતો ઘરમાં આવતાંજ બાયડીએ ત્હેની યથોચિત ભર્ત્સનાં કરી. અને ઘણી રોવા લાગી પણ કોઈ રીતે પાંચડનું પથ્થરનાં જેવું તદ્દય પિગળ્યું નહિં. તે ક્રોધથી આંધળો થઈને લાલ પીળો થઈને જોરથી ત્હેને લાતો મારવા લાગ્યો ! તેથી બાયડી રોવા લાગી, આંસુથી ત્હેના ગાલો અને શરીર ઉપરનાં કપડાં ભીજી ગયાં. પથારીમાં અડધા ઉઘેલા એક બાળકના કાનમાં અસ્ફુટ રોવાનો અવાજ ગયો. તેથી બાળકે આંખ ઉઘાડીને જોયું તો હોલવાઈ જતા દીવાની એક બાજુએ મા સજળ નયનથી ઉભી રહેલી છે, અને બીજી બાજુએ પિતા ત્હેની તરફ રોસ ભરેલી આંખ-

થી જોયા કરેછે. બાળક સર્વ સમજ્યો, સમજીને બોલ્યો—
 “પિતાજી તહમને પગે પડીને કહું છું કે મારી માને હવે
 મારશો નહિ.” પિતાએ તહેને ઊંઘી જવાનું કહું પણ તે
 ઊંઘ્યો નહિ. પથારીની એક બાજુએ બેસીને પતિત-
 પાવન ભગવાનના ઉદ્દેશથી સાષ્ટાંગ નમસ્કાર કરીને બો-
 લ્યો “ભગવાન! મહારા માબાપને સુખી કરો, પિતાજી-
 ને સન્માર્ગે લાવો, બીજું કંઈજ ચ્હાતો નથી.” બાળ-
 કનો અવાજ બંધ થયો, પરંતુ તહેની તે વિનીત પ્રાર્થના
 નિષ્કુર પિતાના કાનમાં પહોંચી. તહેણે કપડાંથી પોતા-
 નું મ્હો ઢાંક્યું, તહેનો ઉદ્દીપ્ત ક્રોધાનલ એકીવારે જતો
 રહ્યો હતો. તદ્દયમાં અનુતાપાશ્ચિ આટલા દિવસે સ-
 જગી ઉઠી, તહેને લીધે આજ બે આંસુનાં દીપાં પાડ્યાં.
 તહેના જ્ઞાનનો દરવાજો આજે ઉઘડી ગયો. બાળકના
 તદ્દય-કંદરમાં હાવી નીતિની વાત અને ઈશ્વર ઉપર
 પ્રગાઢ ભક્તિ છુપાયલી હતી, એ તે જાણતો નહોતો.
 તહેના જીવનના પાપનો પડદો જતો રહ્યો, તહેણે બાળ-
 કની પાસેથી આજ ધર્મશિક્ષણ લીધું.

બાળકનો તિરસ્કાર.

બે બાળકો પોતાની દાઢની સાથે સમુદ્રમાં ન્હાવા જતા
 હતા. રસ્તામાં એક બાળક એકદમ જમીન ઉપર બેસી

ગયો અને દાઢને કહ્યું “હું તરત નિકલી આવ્યો છું, પ્રાર્થના કરવી હું ભુલી ગયો છું.” તે રસ્તેથી એક સ્ત્રી જતી હતી તે આ બનાવ જોઈને પોતાના વ્યવહાર ઉપર વિચાર કરીને ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગી. અને મનમાં વિચાર કર્યો કે “આ બાળકનો વ્યવહાર મહાને ધિક્કાર આપે છે. મહે તો કોઈ દિવસે મહારા જીવનમાં કદીપણ ઈશ્વરની આગળ પ્રાર્થના કરી નથી!” ઈશ્વરની ઇચ્છાથી એક ન્હાના બાળકના વ્યવહારથી ત્હેની મોહનિદ્રા ભાંગી. તેઓ જ્યાં સુધી ન્હાયા, અને પ્રાર્થના કરી રહ્યા ત્યાં સુધી તે તેઓની પાસે બેસી રહી, ત્યહારપછી તે ઘેર જઈને એક ધાર્મિક મિત્રની સાથે વાતચીત કરવાને માટે માણસને બોલાવવા મોકલ્યો. આ બનાવથીત્હેના જીવનનું એક સ્થાયી પરિવર્તન થઈ ગયું.

“ધન્ય પરમેશ્વર! હવે હું આરોગ્ય થયો.”

મનુષ્યનું મન હમેશાં હેતું તો સંસારમાં આસક્ત હોય છે કે પ્રાય કોઈ રીતે ત્હેમાંથી સાવચેત થતું નથી. પરમેશ્વર સર્વદા પોતાનાં છાકરાંને પાપ અને મોહના બંધનમાંથી છોડાવીને પોતાની તરફ લાવવાનો ચત્ર કરે છે. તે એટલા માટે વખતે વખત મનુષ્યને વિપદમાં નાંખે છે કે જેથી કરીને ત્હેની બાંધ જતી રહે, એ શિવાય

ખીજા ઉપાય પણ કરેછે. એક માણસ ઘણો ઐશ્વર્યશાળી હતો. સાંસારિક ધન ઐશ્વર્ય અને આ લોકનાં સુખમાં રહીને તહેના સઘળા સદ્ભાવ અને ધર્મભાવ શુષ્ક થઇ ગયાં હતાં, સંસારનાં સુખ અને લાલચોએ તહેના તદ્દયના ઉપર અધિકાર કર્યાં હતાં. તહેની ઉપર લખેલી આધ્યાત્મિક વ્યાધિ દિવસે દિવસ વધવા લાગી. થોડા વર્ષમાં તહેની ખાયડીનું મરણ નીપજ્યું, તહેનાથી પણ તે સાવચેત થયો નહિં. ત્યહારપછી કેટલેક દિવસે તહેનો એક છોકરો પણ મરી ગયો, તેથી પણ તહેના પ્રાણ-માંની દુષ્ટિક્રિયાથી સળગેલી અગ્નિ હોલાઇ નહિં. હાવી રીતે તહેનું ઐશ્વર્ય જલું રહેવા લાગ્યું અને પશુઓ પણ મરવા લાગ્યા. તેથી પણ તહેની મોહ નિદ્રા દૂર થઇ નહિં. અંતે તે પોતે ઘણો બિમાર પડ્યો. તે વેળાએ પણ તહેની દૂષિત ચિંતા સ્ત્રોતની ગતિ સ્વર્ગની તરફ ફરી નહોતી. એક દિવસે તહેના ધરને આગ લાગી તેથી બધું બળી ગયું, હેવી વેળાએ કેટલાંક માણસો તહેને ધરમાંથી બહાર કાઢવાની તજવીજ કરતાં હતાં. તે વેળાએ તે પાપાસક્ત માણસ પોતાની ભયાનક પાપક્રિયા યાદ કરીને કહેવા લાગ્યો “ધન્ય પરમેશ્વર ! હવે હું આરોગ્ય થયો ! તહેણે તે દાહાડેથી પાપનો પરિત્યાગ કર્યો

ઈશ્વરસેવાની દૃઢતા.

એક વેળાએ કોઈ જવાન એક લઠાઈના ઠાણે ઉપર ખલાસીની નોકરીમાં લાગ્યો હતો. તે ખાળકાલ્યથી રોજ ઉપાસના કરતો હતો. ખલાસીના કામમાં લાગ્યા છતાં ત્હેનો ખેલાંનો અભ્યાસ છુટ્યો નહોતો. તે દરરોજ પોતાના બિછાનાની પાસે ગુઠણ ઉપર બેસીને ઉપાસના કરતો હતો. ખલાસિયોમાં ઘણું કરીને ધર્મભાવ વધારે જોવામાં આવતો નથી. ઉપલ્યા લઠાઈના ઠાણના ખલાસિયોને જીવાનનો વ્યવહાર સારો ન લાગવાને લીધે સઘળા ખલાસિયોએ મળીને ત્હેની ઉપાસનામાં હરકત નાંખવાનો ઇરાદો કર્યો. તે કેઈ વેળાએ ઉપાસના કરવા બેસે છે ત્હેની છુપી તપાસ મેળવીને તે વખતે સઘળા ખલાસિયો એકઠા થઈને ત્હેની ઉપર ટાપી, ખુટ અને કચરો ફેંકવાનો આરંભ કરતા હતા. હાવી રીતે તેઓએ કેટલાક દિવસ સુધી કર્યું. તોપણ ત્હેને ઉપાસનાથી વિરત કરી સક્યા નહિં. ભોગજોગે આ બધી વાત કપતાનને માલમ પડી. ત્હેણે સઘળા ખલાસિયોને એકઠા કરીને પેલા જીવાનને પૂછ્યું કે ત્હારા ઉપર કોણ જીલમ કરેછે તે કહે. ત્હારે જીવાને જવાબ આપ્યો કે કોઈના ઉપર મ્હારે ક્રિયાદ કરવી નથી. કપતાને કહું કે હાને ક્રિયાદી કરવાનાં ઘણાં કારણોંછે. આટલું કહીને સઘળા ખલાસિયોને સાવચેત કર્યા કે હવેથી હાને વિરક્ત

કરવાને કોઈએ કોશેશ કરેલી જે જાણવામાં આવશે તેો સન્ન થશે. તે રાત્રે ઉપાસનાની વેળાએ ટોપી, બુટ અને કચરો ફેંકવાને બદલે કોઈના પગના અવાજ જીવાનના કાનમાં સંભળાવવા લાગ્યા. અવાજ ધીરે ધીરે પાસે આવતો જણાયો, અને ત્હેની ઉપાસનામાં હરકત નાંખનાર એક સોબતી આવીને ધીરેધીરે ત્હેની જેડે ગુઠાણ પર પડીને ઉપાસના કરવા બેઠો. થોડીવારપછી એક બીજો ત્હેના દૃષ્ટાંતનો અનુવર્તી થયો. અને ધીરે ધીરે ચઢદ ખલાસિયો આવીને ત્હેની જેડે ઉપાસના કરવા બેઠો! હાવી રીતે એક જાણના સહિષ્ણુતા અને સદૃઢ-દૃષ્ટાંતના ગુણથી આટલા બધા માણસોનાં, તદ્દય ઈશ્વરની તરફ ફર્યા.

સદ્વ્યવહારથી ચરિત્રનું પરિવર્તન.

કેટલાંક વર્ષની વાત ઉપર આપણા દેશના કોઈ ગામડાના પોસ્ટમાસ્તરનું ચરિત્ર ધણું આશ્ચર્ય રીતથી બદલાયું હતું. પોસ્ટમાસ્તરનો સ્વભાવ ધણેજ ખરાબ થયો હતો; તે ખરાબ લોકોની સંગતમાં પડીને નીચ ખુશી ખુશાલીમાં કાળ ગાળતો હતો, કોઈ સારા મનુષ્યોની સાથે ધણું કરીને મળતો નહોતો. નાના પ્રકારના માદક ખાવામાં અને શંડો વગેરેમાં જે કંઈ કમાતો હતો તે

સઘળું ઉડાડી દેતો. ત્હેની બાયડી અને છોકરાં ભુખે મરવા લાગ્યાં. તે ગામનો અંગ્રેજ સ્કુલનો માસ્તર ધણો ભલો માણસ હતો. ત્હેને પોસ્ટ માસ્તર અને ત્હેના કુટુંબની દુઃખદાયક સ્થિતિ વિષય લોકોને મ્હોંએ ખબર સાંભળી તેથી તે ધણો દલગીર થયો, અને ત્હેને સુધારવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. ત્હેણે પોતાના મિત્રને કહ્યું કે “પોસ્ટમાસ્તરને શું સુધરાવી સકાશે નહિં? એકવાર ચન્ન કરી જોઈએ ચાલો આપણે હેની પાસે જઈએ.” બન્ને જણા પોસ્ટમાસ્તરને ઘેર ગયા. પ્હેલાં કોઈપણ આખરદાર માણસ ત્હેને ઘેર જતા નહોતાં. દરરોજ સ્કુલનો માસ્તર એક બે પોતાના દોસ્તોને લઈને પોસ્ટ માસ્તરને ત્યાં જવા લાગ્યો. ત્હેના હાવા વ્યવહારથી પોસ્ટમાસ્તર મનમાં મનમાં ધણો કચવાતો હતો, પરંતુ શરમને મારે ત્હેની સાથે રોજ મળતો હતો. દરરોજ સ્કુલમાસ્તર પોતાના નવા નવા મિત્રોને સાથે લઈને પોસ્ટમાસ્તરને ઓળખાણ કરાવતી વેળાએ સંભવમત ત્હેની સુખ્યાતિ કરવામાં ઓછાપણું રાખતો નહોતો. ધીરે ધીરે પોસ્ટમાસ્તર પણ તેઓની સાથે વધારે વધારે મળવા લાગ્યો. પોસ્ટમાસ્તરે પોતાના આગલા ખરાબ ચાલના સોખતિયોને વિદાય કર્યા. ત્હેનું ચરિત્ર સંપૂર્ણ રીતે બદલાઈ ગયું. હાથમાં રૂપિયા રહેવા લાગ્યા તેથી કુટુંબની હાલત સારી થઈ. તેઓ સ્કુલમાસ્તરને બે હાથથી આશીર્વાદ આપવા લાગ્યા આ બ-

નાય બન્યાપછી પોસ્ટમાસ્તર પ્રાય કોઇક કોઇક વખતે
કૃતજ્ઞતાના આવેગમાં આવીને સ્કુલમાસ્તરને પ્રણામ
કરીને કહેતો “ભાઈ ! તુંમે એક ભલા માણસ છો.”

ઈશ્વરભક્તિ.

અમેરિકામાં એક અંગ્રેજનો એક હબસી ગુલામ હતો.
અંગ્રેજ ત્હેના ઉપર ઘણી માયા રાખતો હતો. અંગ્રેજ
જ્યહારે ખાવા ખેસતો હતો ત્યહારે પેલા હબસીને
ત્હેના હુકમની વાટ જોવાને ટેબલની સામે ઉભું રહેવું
પડતું હતું. અંગ્રેજમાં ઈશ્વરભક્તિ નહોતી. તે ધડિયે
ધડિયે વૃથા ઈશ્વરનું નામ લેતો. જ્યહારે તે ઈશ્વરનું
નામ લેતો ત્યહારે પેલો હબસી ભક્તિના બોળથી માથું
અવનત કરતો હતો. એક દિવસે અંગ્રેજે ત્હેમ કરવાનું
કારણ પૂછ્યું ત્હેનો ત્હેણે જવાબ આપ્યો “પરમેશ્વરનું
મહાન નામ સાંભળ્યાથી મહારૂં મન ભક્તિરસથી પૂર્ણ
થાયછે તેથીજ હું મસ્તક નમાવું છું” ત્હેના પ્રભુએ ત્હે-
ની વાત સાંભળીને જરાપણ અસંતુષ્ટ થયો નહિ. ઉલટો
તે દિવસથી ત્હેનો ઉપલ્લો ખરાબ અભ્યાસ દૂર થયો.
ઉપલ્લો સરળ હબસી પ્રભુનો ખરાબ અભ્યાસ દૂર કર-
વાને માટે હાવું કરતો નહોતો. પણ વાસ્તવિક ત્હેના-
માં ઈશ્વરભક્તિ હેવીતો પ્રબલ હતી કે ત્હેનું મહાન નામ

સાંભળ્યાથી તહેનું મન ભક્તિરસમાં આર્દ્ર થઇ જતું. એજ ખરા પ્રેમ અને ભક્તિનાં લક્ષણ છે.

એક છોકરીની ધર્મ ઉપર પ્રીતિ.

કોઇ નગરમાં એક દેવલ પ્રતિષ્ઠિત હતું. તે દેવલની થોડે છેટે એક મધ્યવિત માણસ પોતાના કુટુંબની સાથે રહેતો હતો. તહેની એક ન્હાની ઉમ્મરની છોકરી હતી. છોકરી કોણ જાણે દેવલની સુંદર આકૃતિથી ખેંચાઇને, અથવા દેવળને મનોહર સાજથી સન્નિજત થયલું જોઇને તે દર રવિવારે ત્યાં જતી હતી, અને પાદરી જે કંઇ ઉપદેશ આપતો હતો તે ધ્યાન લગાડીને સાંભળતી હતી. હાવી રીતે ત્રણ ચાર વર્ષ થઇ ગયાં અને તહેની ઉમ્મર વધી તે વેળાએ દેવલની શોભા જોઇને ત્યાં જતી નહોતી, તેમ કેવળ પાદરીનું ભાષણ સાંભળવાનેજ જતી નહોતી. પણ એક નવો ઉપજેલો અનુરાગ તહેને ત્યાં લઇ જતો હતો. હાય ! પરેશ્વરનું નામ જે માણસ એક વખત આતુર અંતરથી સ્મરણ કરી સકે છે, તે શું નિરાશ મનથી સંસારમાં પાછો ફરેછે? ગમે તે હોય, છોકરી આ વખતે ઇશ્વરના પ્રેમમાં નિમગ્ન થઈને હાવી રીતે નિયમ સર દેવલમાં જતી જોઇને તહેનાં માખાપ તહેના ઉપર ઘણાં ગુસ્સે થવા લાગ્યાં અને તહેને ઘણા મારવા

લાગ્યાં. પરંતુ તેઓનો તે જીલમ સઘળો વ્યર્થ ગયો. કેવો આશ્ચર્યકારક બનાવ ! માળાપો જેટલો તહેના ઉપર જીલમ ગુજરવા લાગ્યાં, તેટલો તહેનો વિશ્વાસ વધારે દૃઢ થવા લાગ્યો, તહેના આત્માનું બળ વધી પડ્યું. તે એક દિવસને માટે પણ દેવલમાં જતી રોકાઈ નહિ,

છોકરીને હજીપણ દેવલમાં જતી જોઈને અને તહેને પોતાનું કહેવું નહિં ગણુકારતી જોઈને એક દિવસ તહેનો પિતા ક્રોધથી આંધળો થઈને બોલ્યો—“ મહેં તહેને દેવલમાં જવાની મનાઈ કરી છે હવે જો તું દેવલમાં જઈશ તો તહેને ધરમાં ધાલીશ નહિ, —હમેશને માટે તહારો પરિત્યાગ કરીશ.” આ ભયાનક વાત સાંભળીને પણ તે છોકરી કંઈપણ ડગી નહિં. શા માટે તે ભય કરે ? સ્વયં ઈશ્વર જેનો મદદગાર છે, તે શું હાવા સામાન્ય ભયથી ચલાયમાન થાય ? છોકરીએ વાસ્તવિક કંરણામય પરમેશ્વરને પોતાના જીવનમાં ઉપલબ્ધ કર્યો હતો. તહેણીએ જરાપણ ચલાયમાને ન થતાં ઉલટી હિમ્મતની સાથે જવાબ આપ્યો “ જહારે તહેમે મહારો પરિત્યાગ કરશે તહારે જે પિતાનો પિતા, જનનીની જનની છે, તે મહેને પોતાના શાંતિકોડમાં આશ્રય આપશે. તહારા સ્નેહથી વંચિત થઈશ ખરી, પરંતુ જે દયાનો સાગર, જે પ્રેમનો ઉત્સ છે, તહેના સ્નેહથી હું કદીપણ વંચિત થઈશ નહિં.” કન્યાના હાવા ગભીર વાક્યો તહેના પિતાના અંતરમાં પ્રવેશ થયાં, ઈશ્વરના પ્રસાદથી તહેનો ખરો

અર્થ સમજ્યો, અને તેથી કન્યાને સંખોધન કરીને કહે-
વા લાગ્યો “ખેટા ! હવેથી હું તહારી ઉત્તતિના માર્ગે કાંટો
થઈશ નહિં. તું નિયમસર દેવલમાં જઈને તહારા આ-
ત્માનું ભલું કર્ય.” કન્યાને કહીનેજ તે ચુપ ખેટો નહિં-
પણ પોતે કન્યાના દૃષ્ટાંતાનુસારે કાર્ય કરવા લાગ્યો. હવે
તેનું કુટુંબ સુખદાયક કુટુંબ થયું.

ખરો જવાબ.

કોલિન્સ નામના એક સ્વાધીન ચિંતાવાદી નારિતકે
(Free thinker) કોઈ એક સરલ ચિત્તવાળા માણસને
દેવલમાં જતો જોઈને પૂછ્યું “ તહામે કહ્યા જાઓ છો ? ”
પેલાએ જવાબ આપ્યો “ દેવલમાં, પ્રભુ પરમેશ્વરની
ઉપાસનાને માટે જાઉં છું.” તે સાંભળીને કોલિન્સે પ્રશ્ન
પૂછ્યો “ તહારો પરમેશ્વર મહોટો છે કે નહાનો છે ?
પેલાએ જવાબ આપ્યો “ મહારાજ ! તે બન્ને છે. તે
એટલો મહોટો છે કે આ મહોટું આકાશપણ તહેની સીમા
કરી સકતું નથી, વળી તે એટલો નહાનો છે કે તે મહાર
દદયમાં રહે છે ! ” કોલિન્સ આ જ્ઞાનગર્ભ વિશ્વાસ અને
ભક્તિની વાત સાંભળીને રતંભિત થઈ ગયો. આ પંડિતે
એક વેળાએ કહ્યું હતું કે “ છેલ્લે ઉપસ્યા માણસની વા-
તથી મહારા દદયનો ભાવ પરિવર્તન થયો હતો.”

સદુપદેશનો પ્રભાવ.

એક દિવસ પ્રખ્યાત ધર્મ પ્રચારક બન વાસૂલિને એક લૂટારાએ રસ્તામાં પકડ્યો. લૂટારાએ ત્હેની પાસે જે કંઈ હતું તે માગ્યું. સદાશય ઉદારચેતા વાસૂલિ તરત પોતાના હાથમાં જે કંઈ હતું તે લૂટારાના હાથમાં મૂકી કહેવા લાગ્યો--“હું ત્હને કંઈ કહેવા ઇચ્છું. તું હમણાં જે કામ કરેછે ત્હેને માટે ભવિષ્યમાં નિશ્ચય ત્હને રોડું પડશે.” હાવી રીતે બે ત્રણ હિતોપદેશની વાતો કરીને વાસૂલિ ત્હાંથી રૂખસત થયો, અને લૂટારો પણ ત્હાંથી નીકળીને લોકોના લૂટેલા ધનનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યો.

કેટલાંક વર્ષ વીત્યા પછી એક દાહાડો વાસૂલિ એક દેવલમાં ઉપદેશ આપીને જતો હતો. હેવી વખતે એક માણસે ત્હેની પાસે આવી ઉપર કહેલા બનાવનો વિષય કહી ત્હેને પૂછ્યું કે “આપને તે વાત શું યાદ છે?” વાસૂલિએ જવાબ આપ્યો “હા તે સર્વ મ્હને યાદ છે.” ત્હારપછી પેલા માણસે કહ્યું “મહારાજ, હુંજ તે માણસ છું, આપના અમૂલ્ય ઉપદેશે મ્હારું જીવન પરિવર્તિત કરી નાંખ્યું છે. હું હવે નિયમસર ઉપાસનાલયમાં જઈ છું અને ધર્મપુસ્તકમાંના સ્વર્ગીય ઉપદેશો સાંભળું છું.” જેમ ભૌતિક જગતમાં પાણીનું એક ટીપું અને એક પરમાણુ પણ નાશ પામતાં નથી, તેમ ધર્મની એક ખરી અથવા સત્ વાતનો પણ નાશ થતો નથી.

નાસ્તિક અને અનાથ વિદ્યાલય.

વિદ્યાયત્રમાં એક નાસ્તિક અનાથવિદ્યાલયની પાસે એક ઘર ભાડે લઇને રહેતો હતો. તે વિશેષ રીત્વથી નાસ્તિકતાના મત માનતો હતો, અને વિચાર વગરના, અપ્રદર્શી ધાર્મિકોને કુટિલ તર્ક જળ ફેલાવી હરાવતો હતો. ત્હેણે એક દિવસે પોતાના બંધુને કહ્યું “હું આજે સવારે ઘણું રોયો છું. હું કોઇ વખતે હાલું રોયો નથી.” તદ્દયવિહીન, અપ્રદર્શી માણસોજ ઘણુંકરીને સુક્રામજ ધર્મનો મધુરભાવ નહિં સમજવાથી અવિશ્વાસી થાય છે. તેઓની કંઠાર આંખ્યમાંથી આંસુ પ્રાય નીકળતાં નથી; તે કારણથી પેલા અવિશ્વાસીના રોવાની વાત સાંભળીને ત્હેનો મિત્ર આશ્ચર્ય થઇને કહેવા લાગ્યો “રોયો” ! શા માટે રોયો ? ” ત્હેના નાસ્તિક દોસ્તે કહ્યું “આજે અનાથ વિદ્યાલયમાં ગરીબ છોકરાંને આવતાં જોઇને મહારા મનમાં આવ્યું કે ધર્મ જો જગતનું બીજું કંઇપણ બહું નહિં કરી સકે તોપણ આટલું તો હેનાથી થાયછે કે દરિદ્ર મદદ વગરના છોકરાંને સુખમાં અને સ્વછંદમાં રાખવાનો ઉપાય કરેછે.”

અવિશ્વાસીનો ઈશ્વર ઉપર વિશ્વાસ.

કોઇ નગરમાં એક ગરીબ માણસ રહેતો હતો. તે એક દિવસ ઘણો માંદો પડ્યો. આ ખબર ત્હેનાં એક ધર્મ-

પ્રચારકે સાંભળી; તે તરત ત્હેને જોવા આંવે, અને
 એસડવેસડની તેણે તળવીજ કરી. તે રોજ ત્હેને જોવા
 આવતો. ત્હેની સાથે વાંતચીત કર્યાથી જાણવામાં આવ્યું
 કે માંદો માણસ ઘણો નાસ્તિક છે. એટલુંજ નહિં પણ દર
 રવિવારે પુષ્કળ માણસોને એકઠા કરીને તેઓની સાથે
 ધર્મપુસ્તકની નિંદા કરતો, અને નાનાપ્રકારની યુક્તિ દે-
 ખાડીને ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ વિલોપ કરવાને માટે અધિક
 ચત્ર કરતો. આ સર્વ જાણીને પણ પેલા ધર્મપ્રચારકે ત્હેનો
 પરિત્યાગ કર્યો નહિ. ઉલટું ત્હેના ઉપર વધારે મમતા
 કરવા લાગ્યો. ઈશ્વરની કહેવી આશ્ચર્યકારક કૃપા છે!
 આ સાધુનો સહવાસ લાભ કરીને અને ત્હેની આગળથી
 ધર્મોપદેશ સાંભળીને પેલા નાસ્તિકને જ્ઞાન આવ્યું.
 જે તદ્દય પરચરના જેવું સખત હું, તે હવે નરમ થઈ
 ગયું. હાવી રીતે તે જ્યહારે પોતાની ઈચ્છાથી પોતા-
 નો ભાવ કહેવા લાગ્યો ત્યહારે તે ધર્મપ્રચારક સંતુષ્ટ
 ચિત્તથી એક દિવસ ત્હેની સાથે નિર્જનમાં ઉપાસના કર-
 રવા બેઠો. ત્હેની ઉપાસના એટલી તો મધુર અને તદ્દય-
 ગ્રાહી થઈ કે જે આંખમાંથી કોઈ દિવસ એક આં-
 સુનું ટીપું પણ નહોતું પડતું; ત્હેમાંથી તે વખતે અનુ-
 તાપના આંસુ પડવાં લાગ્યાં! ત્હેના તદ્દયની જડતા
 જતી રહી અને તેથી તે સુખી થયો. છેલ્લે પેલા સાધુનું
 પવિત્ર જીવન જોઈને ત્હેનામાં એટલી બધી શ્રદ્ધા અને
 ભક્તિ ઉત્પન્ન થઈ કે ત્હેને થોડીવાર નહિં જોઈ સકયા-

થી ત્હેને ધણો ક્લેશ થતો હતો. તે દરરોજ ઉપાસના કરતો હતો ખરો, પરંતુ ઇશ્વરની અવમાનના, ધર્મપુસ્તકોની નિંદા વગેરે ખેલાંની શોચનીય દુષ્કૃતિ જ્યહારે યાદ આવતી ત્યહારે ત્હેનું તદ્દય ચીરાઇ જતું. તે જ્યહારે ખેલાં પ્રચારકને જોતો ત્યહારે હમેશાં ત્હેને કહેતો હતો, — “ મહારાજ ! હું ધણો પાપી છું, કેટલીવાર મહેં તે દયામયની અવમાનના કરીછે, ત્હેને છોડીને કેટલીવાર મહેં કુકર્મ કર્યાંછે, હવે હું કહેવી રીતે નવજીવન મેળવી સકું ત્હેનો ઉપાય બતાવો.” વાસ્તવિક તે ખેલાંના કરેલા અપરાધોને માટે એટલો બધો અનુત્તમ થયો હતો કે ત્હેને ખાવામાં પણ સુખ માલમ પડતું નહોતું. બંધુ-બાંધવનું હસતું ત્હેના તદ્દયને કાંટાની પેઠે ખૂંચતું હતું. સૂવા, ખેસવામાં, સ્વપ્નામાં તે કેવળ ઉપરનો વિચાર કરતો હતો. ખરેખર આ વ્યાકુલતાજ ત્હેના નવજીવન મેળવવાનો ઉપાય થયો હતો. રોગ અને દુઃખની યંત્રણામાં તે એટલો બધો શીર્ણ થઇ ગયો હતો કે તેને પડખું ફેરવવાને માટે બીજાં માણસની મદદ લેવી પડતી હતી. પરંતુ સદાલોચન અને ઇશ્વરતત્વની વાત સાંભળતાંજ પથારીમાંથી ઉઠીને ખેસતો હતો અને ત્હેમાં સામેલ થઇને આનંદિત થતો હતો. આહા ! ઇશ્વરના નામની કહેવી અસાધારણ શક્તિ છે ! કહેવો અપાર મહિમા છે !

પાપહારી પરમેશ્વરને મેળવીને ત્હેનું ચિત્ત આનંદથી

ઉત્કૃષ્ઠ થયું હતું ખરું, ઇશ્વરના બલથી હાલ બલવાન થયો હતો ખરો, પરંતુ દુઃખ દારિદ્ર્યે આવીને ત્હેને એકદમ જર્જરીભૂત કરી મૂક્યો હતો. કાલે શું ખાઇશ ત્હેનું ઠકાણું નહોતું. છેલ્લે તે દયાળુ તદ્દયનો પ્રચારક ત્હેનું દુઃખ જોઇને કાતર થયો અને ત્હેને મદદ આપવા લાગ્યો. પરંતુ કહેવો આશ્ચર્યકારક બનાવ! તે નિઃસ્વ, જરાજીજ્ઞ, શું ખાઇશ ત્હેનું જેને ઠકાણું નથી, તે બોલ્યો,—મહારાજ! “હું આપની પાસેથી પૈસાની પ્રાર્થના કરતો નથી; આપ જો મહેરબાની કરીને રોજ હાવી રીતે મહારી પાસે આવીને ઉપાસના કરી જાઓ અને ધર્મજ્યોતિથી મહારા મનને પ્રકાશ આપો તો હું વિશેષ આભારી થઇશ.” આહા! હેના જીવનમાં કહેવું સુંદર પરિવર્તન થયું હતું!

પુત્રનું સત્સાહસ.

એક વખતે સાંજે એક છોકરો પોતાને ઘેર આવીને પોતાના પિતાને કહેવા લાગ્યો—“પિતાજી! હું આજે દારૂ પીવાની વિરુદ્ધમાં પ્રતિજ્ઞાપત્રમાં સહી કરી આવ્યો છું, હું તે પ્રતિજ્ઞા પાળી સકું ત્હેને માટે ત્હમે મહને મદદ આપશો કે નહિ?” પિતાએ કહ્યું “હા હું નિશ્ચય ત્હેને ત્હેમાં મદદ આપીશ.” છોકરાએ કહ્યું “પિતાજી! હું એક પ્રતિજ્ઞાપત્ર લાવ્યો છું. ત્હેમાં ત્હમે સહી કરો?”

પિતાએ કહ્યું “ચાલ્યો ન્ત; ઘેલોખેલો થયો છે કે શું? હું ને દારૂ પીવો મૂકી દઉ તો મહારા સોખતીઓ આવીને એકઠા દારૂ પીવા બેશે ત્યહારે હું શું કરું? તે વેળાએ મહને ઘણું શરમાતું પડશે, તેથી મહારી આખર રહેશે નહિ?” બાળકે કહ્યું “પિતાજી! એકવાર ચત્તન કરીને જુઓ તો સઘઈ?” પિતાએ જવાબ આપ્યો “ચાલ્ય તું હમણાં ઘણું બોલવા શીખ્યો છે? પુત્રે કહ્યું “સાં તે નહિ કરો. પરંતુ મહને ત્હમે દારૂ પીતી વેળાએ બાટલી લાવવાને કહેશો તો નહિ.” પિતાએ કહ્યું “હા! લાવવાને ત્હને કહીશ નહિં અને બાટલીને અડકવા દઇશ નહિં ત્હેવી તજવીજ રાખીશ.”

એ બનાવને કેટલાંક અઠવાડિયાં ગયા બાદ એક શાંજની વેળાએ બે લશ્કરી અમલદાર ત્હેને ઘેર આવ્યા, ત્હેને આવકાર દઇને બેસાડયા. ત્યહારપછી તેઓએ દારૂ પીવાની ઇચ્છા પ્રકાશ કરી તે વખતે ત્હેના ઘરમાં દારૂ ખપી ગયો હતો, તેથી પિતાએ પુત્રને પાસેથી દારૂની દુકાન ઉપરથી કેટલીક બાટલી દારૂની લઇ આવવાને કહ્યું. પુત્ર માનની સાથે ઉભો રહ્યો, દુકાન ઉપર ગયો નહિ. “શું થયું છે, ઉભો કેમ, ન્ત, ત્યહાં જઇને કહી આવ્ય કે મહારી પાસે કેટલીક બાટલી મોકલે.” હાતું પાછું પિતાએ કહ્યું તેથી બાળક લાચારીથી દારૂની દુકાન ઉપર ગયો, અને થોડીવાર પછી બાલી હાથે આવ્યો. તે બેઠને પિતાએ ગુસ્સે થઇને પૂછ્યું ક્યાં છે બાટલિયો, બાટ-

લિયો કપ્પાં છે ?” પુત્ર ડરતો હળવે હળવે કહેવા લાગ્યો. “ મહેં દાડની બાટલી દુકાનદારની પાસેથી માગી હતી. તહેણે બાટલીઓ કાઢીને મહને લઇ જવાને કહ્યું. હું દાડને અડક્યો નહિં. પિતાજી ગુસ્સે થશે નહિં ! મહેં કહ્યું કે તહમે દાડ હમણાં મોકલી દો. હું કોઈ રીતે દાડ લાવી સકતો નથી.”

પુત્રનો વિનીત તિરસ્કારનો મર્મ સમજ્યાથી સુરાસક્ત પિતાને લાન આવ્યું. તહેના પ્રાણમાં ઘણો આઘાત લાગ્યો. એકદમ બન્ને આવનારને કહ્યું. “ જુઓ મહાશય, તહમે બધું સાંભળ્યું છે ? તહમારી જેમ મરજી હોય તેમ કરો. દાડ આવે તો તહમારી પીવાની ઇચ્છા હોય તો પી સકશો ; પરંતુ હાનાપછી મહારા ઘરમાંથી એક દીપું પણ મળશે નહિં, હું આજથી એક દીપું પણ દાડનું મ્હોંમાં નાખીશ નહિં !” ત્યહારપછી સર્વની સામે પુત્રને તેણે પેલું દાડ નહિ પીવાનું પ્રતિજ્ઞાપત્ર લાવવા કહ્યું. તરત છોકરો સાનંદ ચિત્તથી પિતાની પાસે પ્રતિજ્ઞાપત્ર લાવ્યો. તેણે તરત તહેના ઉપર સહી કરી ને તે દિવસથી જન્મને માટે સુરાપાનનો અભ્યાસ છોડી દીધો ? પુત્રના સત્સાહથી પિતાનો ઉદ્ધાર થયો.

ત્યહારપછી દુકાનદારે બાટલીઓ મોકલી. પરંતુ બાટલિયો જેમ આવી હતી તહેમ ટેબલ ઉપર ગોઠવેલી રહી. કોઈએ તહેને હાથ પણ લગાડ્યો નહિં.

કન્યાદ્વારા પિતાનું શુદ્ધિમાં આવવું.

આ વિશ્વસંસારમાં સામાન્ય વસ્તુમાંથી ભગવાન ને મહાન્ ફલ ઉત્પન્ન કરે છે તેના ઉપર થોડો પણ વિચાર કર્યાથી સત્દેહ્ય પ્રેમિક સ્તંભિત થઇ જાય ત્હેમાં વળી આશ્ચર્યસરખું તે શું? ઘણી વખતે તે અજ્ઞાન બાળકદ્વારા પણ ઘોર સંસારી ધર્મવિહીન પિતાને સાવચેત કરે છે. હમે નીચેનો એક ખરો બનાવ લખિયે છિયે. થોડાં વર્ષ ઉપર વિલાયતમાં એક ધનવાન માણસ રહેતો હતો. આ માણસે પોતાની હોશિયારી અને મહેનતથી પુષ્કળ પૈસો એકઠો કર્યો હતો, પરંતુ ધર્મ અને સર્વ ઐશ્વર્યનો મૂળાધાર ને ઈશ્વર ત્હેને તે વિસરી ગયો હતો. સંસાર અને વિષય કાર્યમાં તે એટલો બધો લાગેલો હતો અને તે સર્વને એટલો બધો સારપદાર્થ સમજતો હતો કે ધર્મનો વિચાર કદી ત્હેના સ્વપ્નામાં પણ આવતો નહોતો. એક દિવસે સાંજની વેળાએ પોતાના કામમાંથી પરવારીને ઘેર આવીને કપડાં બદલીને વિશ્રામ કરતાં કરતાં તેણે પોતાની એક પ્રિયતમ કન્યાને પોતાની પાસે બોલાવી. બાળકી પિતાનો અવાજ સાંભળતાંજને આનંદથી દોડતી દોડતી જઇને પિતાને ગળે વળગી પડી. પિતા કન્યાનું મુખચુંબન કરી ત્હેની સાથે વાતચીત કરવા લાગ્યો. તરેહવાર રીત્યે થોડા વખત સુધી વાતચીત કર્યાપછી બાલિકા પિતાને સંબોધી કહેવા લાગી, “પિતાજી!

હું જો તહામારા જેટલી મ્હોટી હોત તો ઘણું સાંકે થાત?" પિતાએ બાલિકાનું હાથું કહેવાનું કારણ જાણવા માટે ત્હેને પૂછ્યું "મહારા જેવી મ્હોટી હોત તો કેમ સાંકે થાત." બાલિકાએ જવાબ આપ્યો "પિતાજી ! હમે ન્હાનાં છીએ, તેથી હમને નિશાળમાં જઈને પ્રાર્થના કરવી પડેછે. પરંતુ જો હું તહામારા જેટલી મ્હોટી હોત તો મ્હને પ્રાર્થના કરવી પડત નહિ, કારણ કે તહમે તો કદી પ્રાર્થના કરતા નથી ! જણાય છે કે તહમે જ્યારે મહારા જેવા ન્હાના હશે, ત્યારે શું પ્રાર્થના કરતા નહિ હશે ?" બાળકીનાં હાવાં સરળ વાક્યોએ પિતાનું હૃદય ઘણું બચાકુળ કરી મૂક્યું. જે હૃદય સેંકડો ધર્મોપદેશથી ચળ્યું નહોતું, તે આ સામાન્ય કારણથી આત્મચિંતાથી અને ખેલાંની યાદદાસ્તથી અસ્થિર થઈ પડ્યું ! પિતા તે દિવસથી સર્વસ્વ છોડી દઈને ધર્મનો ભિખારી થયો, અને તેણે પોતાનો પ્રાણ દયામય પરમેશ્વરના ચરણમાં આખી ઉમ્મરને માટે સમર્પણ કર્યો.

એક શ્રોતાની સામે ભાષણ.

અમેરિકા ખંડમાં ડાક્ટર લિમન બીચાર નામનો એક પાદરી છે તે ઘણો સારો ભાષણ કરનારો છે. ત્હેની ઉમ્મર હાલ એંશી વર્ષની હશે. ત્હેને વિશે હેવું કહેવામાં આવેછે કે જ્યારે તે જીવાન હતો, ત્યારે એક વખત

તહેના એક મિત્રે માંદા પડવાથી પોતાના દેવળમાં પ્રાર્થના કરવાને તહેને વિનંતિ કરી, જે રવિવારે બીચારને પોતાના બંધુ પાદરીના દેવળમાં પ્રાર્થના કરવાની હતી, તે દિવસે ભોગજેગે ઘણું તોફાન થવું હતું. આને ઘણો વરસાદ વરસતો હતો. હેવી વખતે કોઈપણ માણસ ઘરમાંથી નીકળી સકે એમ નહોતું. તે છતાં બીચાર પોતાની ફરજ પૂરી પાડવા વાસ્તે દેવળમાં યથાસમય ગયો. પણ ત્યાં તે વેળાએ કોઈપણ માણસ આવ્યું નહોતું. તે થોડીવાર વાટ જોતો બેઠો પણ કોઈ પણ આવ્યું નહિં. ત્યારે તહેણે બાઇબલ ઉઘાડીને વાંચવા માંડ્યું અને પ્રાર્થના કરવાનો આરંભ કર્યો. એટલામાં એક માણસ આવ્યો. તે કંઈ ઉપાસના કરવાના ઇરાદાથી આવ્યો નહોતો પણ વરસાદ જોરથી પડવાને લીધે ચાલવાને અસમર્થ થયો હતો તેથી થોડો આશરો લેવાના ઇરાદાથી આવ્યો હતો. વરસાદ બંધ થઈ જત તો તે નાશી જત. પરંતુ બીચાર તહેને આવેલો જોઈને પોતાનો સંકલ્પિત ઉપદેશ આપવા લાગ્યો. વરસાદ બંધ થયો પણ તે માણસ ઉઠ્યો નહિં. ઉપદેશે તહેના ચિત્તને ખેંચ્યું હતું. ઉપદેશ ઉપાસના પ્રાર્થનાદિ થઈ ગયા પછી તે માણસે બીચારની સાથે થોડીક વાતચીત કરી. ત્યાર પછી બન્ને એક બીજાથી નૂકા પડીને પોત પોતાને મુકામે ગયા.

આ બનાવને આશરે ૨૫ વર્ષ થઈ ગયા પછી એક

દિવસે કોઈ સલામાં એક વૃદ્ધ પુરુષ એકદમ ખીચાર-
 ની પાસે આવીને નમ્રતાની સાથે પૂછવા લાગ્યો. “ મ-
 હારાજ મહને આપ ઓળખો છો ? ” ખીચારે અન્યથા
 થઈને કહ્યું “ નહિં. ” તે માણસ બોલ્યો, આજથી આ-
 શરે ૨૫ વર્ષ ઉપર એક દિવસે ઘણો વરસાદ વરસતો
 હતો તે દિવસે અમુક દેવળમાં આપ પાદરીના કામમાં
 હતા તે શું યાદ નથી ? ” ખીચારે કહ્યું “ હા છે. ” ઉપલ્યા
 માણસે ફરી કહ્યું “ તે દિવસે તે દેવળમાં એક માણ-
 સ હાજર હતો, અને ત્હેનીજ પાસે આપે ઉપદેશ આ-
 પ્યો હતો તે શું યાદ નથી ? ” ખીચારે જવાબ આપ્યો
 “ હા છે. ” તે માણસે કહ્યું “ મહારાજ ! હુંજ તે માણસ.
 હું આપને સુખદાયક ખબર આપવા આવ્યો છું કે તે
 ઉપદેશ મહને નવજીવન મળવાનું કારણ થયું. હું
 ત્હેની પ્હેલાં ઘણો સંસારી અને ખરાબ ચરિત્રનો હતો.
 ધર્મની વાત હું કંઈજ નાણતો નહોતો. બેફિકર થઈ હું
 પાપના માર્ગમાં ફરતો હતો, સંસારમાં ધન, માન
 ઉત્પન્ન કરવાની ફિકરમાં લાગેલો હતો. આપના તે ઉ-
 પદેશની અસરથી તે દિવસે જગદીશ્વરે મહારા ત્દદયનો
 પથ્થરનો દરવાજો ઉઘાડો કરી નાંખ્યો હતો. ત્હારથી
 હું આત્મમાં રત થયો, અને મેં ઇશ્વરની આગળ પ્રાર્થ-
 ના કરવાનો આરંભ કર્યો. ધીરે ધીરે મહેં મહારો બહેપાર
 છોડી દઈને ધર્મપ્રચાર કરવાનું વ્રત લીધું છે. આપ સાં-
 લળીને કદાચ ખુશી થશો કે આ અધમના દ્વારા જગ-

દીશ્વરે ૩૦૦ માણસને મુક્તિને માર્ગે આપ્યાં છે. મહારી અરજ છે કે આપ હમણા મહારી સાથે આવીને મહાર્ગ કાર્યક્ષેત્ર જુઓ.

ધર્મરત્ના રાજ્યમાં વિશ્વાસની સાથે બીજા વાવો. એ રાજ્યમાં સારી વાત મરતી નથી. કાણ જાણે જો એક આત્માને પણ મુક્તિના માર્ગે લાવી સકિયે તો તે એક આત્મા ફરી ઘણાક આત્માને લાવી સકશે.

બાલિકાની પ્રાર્થના.

એક માણસ ખરાબ સોખતમાં પડીને અસચ્ચરિત્ર થઇ ગયો હતો. એક દિવસે તે ઉઘતો હતો તે વખતે ત્હેની એક ન્હાની છોકરી બારી આગળ ગુંટણપર બેસીને પ્રાર્થના કરતી હતી—“ હે ધર્મર ! પિતાનું મન ખરાબ માર્ગથી ફેરવો ; ત્હેનું ચરિત્ર ખેલાંના જેવું કરો ; માનું વિપત્તિ મુખ પ્રકુલ કરો ; ત્હમારી ઇચ્છા પૂર્ણ થાઓ ! ” હેવી વખતે ત્હેની મા ઘરમાં પ્રવેશ કરીને કન્યાની પ્રાર્થના સાંભળી આસ્તે આસ્તે છોકરીના પિતાને ઉઠાડીને કહેવા લાગી “ સાંભળો, મિલિ ચંડી પ્રાર્થના કરે છે. ” કન્યા પાછી પ્રાર્થના કરવા લાગી, “ હે ધર્મર પિતા મ્હને ખેલાંના પ્રમાણે રનેહ કરે અને ખરાબ રસ્તો છોડે, હેવો આશીર્વાદ કરો. ” તેની મા તદ્દયનો વેગ સંભાળી નહિ સક્યાથી બોલી ઉઠી, “ પ્રિયતમ ! આ-

પણે એકઠાં જે દુઃખ ભોગવ્યું છે, આપણા લગ્નની વેળાએ જે પ્રતિજ્ઞામાં બંધાયો છો અને મહારા ઉપર એક વેળાએ જે પ્રેમ કરતા હતા, ત્યેના તદ્દમને સમ છે. હવે તદ્દમે આ બાળકના જીવનને દુઃખભારાકાંત કરશે નહિં. આવો, આપણે પાછા સુખથી દિવસ ગાળીએ. તે વેળાએ પેલા માણસનો વિવેક તેનો ધિક્કાર કરવા લાગ્યો. તેની આંખો આંસુથી ભરાઈ ગઈ અને તે કહેવા લાગ્યો “ઈશ્વરના આશીર્વાદથી મહારે માટે હવે તદ્દમને કષ્ટ થશે નહિં. તે દિવસથી તે સુધરી ગયો અને પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવા લાગ્યો.

માતૃસ્નેહનો જય.

એક પૈસાદાર માણસને એકનો એક છોકરો હતો. ત્યેને ખીજું કંઈ છોકરું છેવું નહોતું. પૈસાદારે અને ત્યેની બાળકીએ બાલ્યકાલથી લાડ લડાવીને છોકરાને ખરાબ કરી મૂક્યો હતો. તે વિદ્યાભ્યાસ ઉપર ધ્યાન આપતો નહોતો. જે ત્યેને શીખવું જોઈતું હતું ત્યેના ઉપર કંઈ પણ નજર આપતો નહોતો. ધીરે ધીરે બાળક જ્યેહારે જીવાનીમાં આવવા લાગ્યો ત્યેહારે ત્યેનો ખરાબ સ્વભાવ વધારે બગડી ગયો. તે સર્વદા ખરાબ માણસોની સંગતમાં રહીને નાના પ્રકારની કુત્સિત ખુશીમાં રત રહેતો, અને આડોશીપડોશીના ઉપર ઘણા જુલમ ગુમરતો.

હતો. માળાપે આજ્ઞા, તિરસ્કાર, અશ્રુપાત વગેરે વિવિધ ઉપાય અવલંબન કરી જોયા, તોપણ તેઓ કોઈ રીતે ખરાબ પ્રકૃતિ જીવાનમાં ચૈતન્ય ઉત્પાદન કરી સક્યાં નહિં. તે દિવસે દિવસે પાપના હડા ખાડામાં નિમગ્ન થતો ચાલ્યો. છેલ્લીવારે જ્ઞાતિ, કુટુંબ વગેરે આડોશી-પહોશીઓએ ત્હેના જીલમથી કંટાળીને ત્હેના પિતાને કહ્યું “હાવી રીત્તના પુત્રનો ત્હમે ત્યાગ કરો. જે કુળનો કલંક અને ધરનો કંટક છે ત્હેને પુત્ર કરીને માનશો નહિં. હેને ત્હમે ત્હમારા સર્વ વિષય વારસાથી વંચિત કરો.” ગૃહસ્થે જ્ઞાતિ કુટુંબની આ સૂચના સાંભળીને પુત્રને સાવચેત કર્યો, પરંતુ ત્હેનાથી પણ ત્હેની આંખ ઉઘડી નહિં. છેલ્લીવારે સગાંબહાલાંઓએ એક અવાજથી કહ્યું કે ત્હેનો ત્યાગ નહિં કરશો તો હમે ત્હમારી સાથે કંઈપણ સામાજિક સંબંધ રાખશું નહિ. હાવી રીત્તનો ભય દેખાડ્યાથી ગૃહસ્થે પુત્રનો ત્યાગ કરવાનું કબૂલ કર્યું.

જે દિવસે છોકરાને ત્યાગ કરવાની ક્રિયા કરવાની હતી તે દિવસે ગૃહસ્થે પોતાના ધરમાં આડોશીપહોશી, સગાંબહાલાંઓને બોલાવ્યાં હતાં. તે વેળાએ પેલો પાપાસક્ત યુવક બીજા એક ખંડમાં સોબતિયોની સાથે જીગર રમવામાં મશગૂલ હતો. ત્યાં એક માણસ આવીને કહેવા લાગ્યો. “હે બાઈ ? તું હમણાં શું કરેછે ! બીજા ખંડમાં જઈને જો ત્હારો પિતા સર્વની સામે લ-

ખત કરીને ત્હને જન્મને માટે પિતૃધનથી વંચિત કરેછે.” તે સાંભળીને યુવક હસીને કહેવા લાગ્યો, “ત્યાગ કરે-
તો ભલે, હું પિતાનું ધન ચ્હાંતો નથી, હું આ દુનિ-
યામાં મહારા ઉપાયથી ધન પેદા કરીશ.” હેતું બોલીને
પાછો જુગાર રમવા લાગ્યો. થોડીવાર રમ્યાપછી તે
પોતાના સોબતીને કહેવા લાગ્યો, “ત્હમે સર્વ જરા
થોભો. મ્હને સર્વ ધન ઐશ્વર્યથી મહારો પિતા વંચિત કરેછે.
આ વખત ભય દેખાડીને કેટલાક રૂપિયા લઈ આવું.”
હાવી રીત્યનું કહીને એક તરવાર હાથમાં લઈને જ્યાં
બધાં આરોશીપાડોશી અને માખાપ બેઠાં હતાં તે ખં-
ડની તરફ જઈને દરવાજાની પાસે છુપાઈને બેઠવા લા-
ગ્યો. ત્હેણે બેઠું કે ત્યાગ પત્ર લખાઈ પૂર થયું છે
અને આવેલા માણસોએ એક પછી એક પોતાના
દસકત કર્યા છે. બધાના દસકત થઈ રહ્યા પછી પેલા
યુવકનો પિતા લખત ઉપર સહી કરવા જાય છે તેટ-
લામાં ત્હેની સ્ત્રીએ દોડી આવી ત્હેનો હાથ પકડ્યો.
અને કહ્યું. “ધણું વધોથી આપણું લગ્ન થયું છે, મ્હે
દંધપણ ત્હમારી પાસેથી ભિક્ષા માગી નથી. આજ મ્હને
આ ભિક્ષા આપો કે આપણા એકના એક છોકરાને
રસ્તાનો ભિખારી કરશે નહિં. ત્હેણે ધણું ધન ઉઠા-
વ્યું છે, બાકી રહેલું ધન ઉઠાડશે, આપણે કદાચ ત્હેને
માટે મરીશું, પરંતુ ત્હેના ઉપર કઠોર વ્યવહાર કરશું
નહિં. થોભો, હજી પણ જગદીશ્વર ત્હેનું મન ફેરવી સ-

કરો.” હાવી રીતે કહીને યુવકની મા આકુલ થઈને રોવા લાગી. આથી પિતાનું પણ હૃદય પીગળ્યું. તહેણે આ-
ડોશીપડોશી અને સગાંબહાલાંને કહ્યું મહને ક્ષમા કરો.
હું મહારા એકના એક છોકરાનો પરિત્યાગ કરી સકતો
નથી. તહેણે પોતાની ફરજ બજાવી નહિં તેથી હું તહેનો
પિતા થઈને હાથું કામ કરીશ નહિં. કદાચ દરિદ્ર થઈને
હું રસ્તાની એક બાજુએ બેસી ભીખ માગીને ખાઈશ,
તથાપિ પિતા થઈને છોકરાનો ત્યાગ કરીશ નહિં. આપ
મહારી સાથે સર્વ પ્રકારનો સામાજિક સંબંધ છોડો.”

આ પાવંડ પાપાસક્ત યુવક જે ઘણા દિવસથી માનાં
આંસુ નેઈને તેની મશ્કરી કરતો હતો અને માર મારી
તહેના કોમળ અગને જેણે જન્મિત પણ કર્યું હતું, તે પણ
આજ આ બે છબિ નેઈને લગ્નથી અવનત થયો. એક તરફ
તેની નીચતા, બીજી તરફ જનનીનું મહત્વ, એક તરફ
તહેની સ્વાર્થપરતા, બીજી તરફ માતાનો નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ
તે હવે સહન કરી સક્યો નહિં. રોતો રોતો સભામાં આ-
વીને આવેલાં આડોશીપાડોશી અને સગાંબહાલાંને કહે-
વા લાગ્યો. “આપ મહારાં માબાપનો પરિત્યાગ કરશો
નહિં. બીજા કેટલાક દિવસ વાટ જુઓ. હું હવે મહારા
માબાપને દુઃખ આપીશ નહિં. હું તમારી સામે પ્ર-
તિજ્ઞા કરું છું કે આજથી મહું પાપનો માર્ગ પરિત્યાગ
કર્યો.” તે દિવસથી ખરેખર તેણે પાપનો રસ્તો છોડ્યો.

જડની ભાષા.

જેને આંખ્ય છે તે જગતની દરેક વસ્તુમાંથી પુષ્કળ જાણવાને સમર્થ થાયછે; જેને કાન છે તે બીજાને અગોચર એવા ઘણાક વિષય સાંભળીને કૃતાર્થ થાયછે. તદ્દમે જેને સામાન્ય બતાવ જાણીને તુચ્છ સમજેછો, જ્ઞાની મનુષ્યો તદ્દેમાં ઇશ્વરનો હાથ જોઈને કોઈ વેળાએ આનંદિત થાયછે; કોઈ વેળાએ સ્તંભિત થાયછે. એક સડેલા પાતરાની નરોમાં તે કેટલું જ્ઞાનકૌશલ્ય જોયછે. પુષ્પ તદ્દેને પવિત્રતાનો ઉપદેશ આપેછે. વૃક્ષ તદ્દેને સહનશીલતા શીખાડેછે. નદી તદ્દેને પ્રેમની ઓળખાણ આપેછે. તૃણ તદ્દેને વિનયનો નમુનો દેખાડેછે. વિચારવંતની આગળ દરેક વસ્તુ વાત કરેછે. પ્રકૃતિનું પુસ્તક ઉઘાડું છે. જેને આંખ્યો છે, તે વાંચી સકેછે; જે આંધળો છે, અથવા જે પોતાની મરજીથી આંખ્ય બંધ કરેછે તેની આગળ સઘળું અંધારું છે.

મોતીલાલ એક શીખેલો ગૂજરાતી જુવાન હતો. તે પોતાની બુદ્ધિથી યુનિવર્સિટીની પરીક્ષામાં ઘણી ખ્યાતિની સાથે પાસ થયો હતો. યુનિવર્સિટીમાં જઈને તે હતો તે વેળાએ તેણે એક સભામાં “ જન સ્ટુડન્ટ મિલ અને તદ્દેનો મત ” એ વિષય ઉપર એક વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તદ્દેના ઉપરથી તદ્દેની વિદ્યા અને વિચાર કરવાની શક્તિનો ઘણો સારો પરિચય મળ્યો હતો. પરંતુ તે જે

પ્રોફેસરની પાસેથી દર્શનશાસ્ત્ર શીખતો હતો, તે અધ્યાપક પોતે ઘણો સંશયવાદી હતો. આથી મોતીલાલનું મન પણ સંશયવાદની તરફ ઢળ્યું. તહેમાં આશ્ચર્યનો વિષય કંઈજ નથી. સરકારી કાલેજોમાં ધર્મનું શિક્ષણ આપવામાં આવતું નથી; ઉલટું તહેથી વિપરીતજ બનેછે. મેં ઘણી જગ્યાપર જોયું છે કે, ઘણીક વખતે સંશયવાદી, નાસ્તિક અધ્યાપકના દોષથી શિક્ષિત યુવકોનો ધર્મવિશ્વાસ પહેલાં વિચલિત અને પછી ઉન્મૂલિત થઈ જાયછે, અને અંતે તે સંશયવાદ તથા નાસ્તિકતા તેઓની નીતિના મૂળમાં કુવાડો મારેછે અને તેઓને પાપ તથા દુઃખના સ્રોતમાં તણાતા મુકેછે. ધરમાં તહેને કંઈ પણ રોકવાનો યત્ન કરવામાં આવતો નથી. માળાપ પણ “આજકાલનાં છોકરાં કંઈ પણ માનતાં નથી” એમ જાણી કંઈ પણ યત્ન કરતાં નથી. ધરમાં ધર્મનું શિક્ષણ તો જવલ્લેજ હોયછે. બીજી તરફથી પશ્ચિમનું વિજ્ઞાન શીખવાથી તેઓનો બાલ્યકાલનો કુસંસ્કાર જતો રહેછે અને ધીરે ધીરે તેઓની હિંદુધર્મઉપરની આસ્થા જતી રહેછે. તહેને બંદલે તેઓ કોઈ ઉત્તર ધર્મનું શિક્ષણ મેળવી સક્તા નથી; ઉલટું અંમેજ. દર્શનશાસ્ત્રના અધ્યાપકોની પાસેથી સંશયવાદ તથા નાસ્તિકતા શીખેછે. એનું પરિણામ શું થાય છે તે પુષ્કળ શીખેલા યુવકોનાં ચરિત્રમાં જોવામાં આવેછે. મોતીલાલનાં જીવનમાં પણ આ વિકૃત શિક્ષા પ્રણાલીનું ફલ જલદી પ્રકાશિત થયું.

પૈસાના સંબંધમાં મોતીલાલને કોઈ રીત્યનો અભાવ નહોતો. ત્હેની જે વિષયસંપત્તિ હતી ત્હેમાંથી તે વગર ઘંધે બેશીને સુખેથી ખાય એટલું હતું. મોતીલાલે અભ્યાસ સારો કર્યો હતો. જ્યાં તે જતો હતો ત્યાં ત્હેને વિદ્વાન્ અને બુદ્ધિમાન્ સમજીને ઘણું માન મળતું. રૂપમાં, ગુણમાં મોતીલાલના જેવો માણસ મળવો મુશ્કેલ હતો. તથાપિ મોતીલાલ સુખી નહોતો. તે હંમેશાં ચિંતા-તુર રહેતો હતો. કેમ તે અસુખી હતો ત્હેનું કારણ કંઈ સમજવું નહોતું. જ્યારે વિચાર કરીને જોવામાં આવતું ત્યારે ત્હેનામાં કંઈ અભાવ જણાતો નહોતો. તો પણ ત્હેનું દૈન્ય શૂન્ય જણાતું. કંઈ પણ ત્હેને સાચું લાગતું નહોતું. ત્હેની પાસે સર્વ કાંઈ છતાં ત્હેને કાંઈક વસ્તુની ખોટ હોય એમ જાણે માલમ પડતું. ત્હેનો પિતા અને બીજાં સગાંજાલાં ત્હેના અસુખનું ખરું કારણ ન જાણી સક્યાથી નાનાપ્રકારનાં અનુમાન અને કલ્પનાનો આશ્રય લેવા લાગ્યાં. તરેહવાર ઉપાય અવલંબન કરવા લાગ્યાં. પહેલાં ત્હેનાં પિતાએ સગાંજાલાંની સલાહથી ત્હેને સંગીતશાસ્ત્રની આલોચના કરવાને કહ્યું. ત્હેણે થોડા દિવસ સુધી સંગીત શીખવા માંડ્યું. ત્હેમાં સુખ નહિં મળ્યાથી ત્હેણે સંગીત છોડી દીધું.

ત્હેનો પિતા પાછો ચિંતિત થઈને ઉપાય શોધવા લાગ્યો. સઘળાઓએ સલાહ આપી કે થોડા દિવસ ત્હેને દેશબ્રમણ કરવાને મોકલ્યાથી સારું થશે. નવી નવી

જગા અને નવા નવા દેખાવ જોઈને ત્હેનું ચિત્ત પ્રકુલ થઈ સકરો. ત્હેની પણ બાળ્યકાળથી તરેહવાર જગા જોવાની ખેલાંથી ઇચ્છા હતીજ. તેથી ઉપલી સૂચનાથી તે ખુશી થયો; અને હિંદુસ્થાનની જે જોવા જેવી જગા છે તે જોતો જોતો એક વર્ષે ઘેર પાછો આવ્યો. પરંતુ ઘરમાં આવીને ફરી ખેલાંના વિષાદમાં ત્હેનું ચિત્ત પરિપૂર્ણ થયું.

પુસ્તકો વાંચ્યાથી મનનો વિષાદ દૂર થશે એવી આશાથી મોતીલાલ થોડા દિવસને માટે બંધુ બાંધવોની સોબત છોડીને એકાંત જગામાં અધ્યયન અને વિચાર કરવા લાગ્યો. પરંતુ જોતો તે અભ્યાસ અને વિચારમાં નિમગ્ન થતો તેટલો ત્હેનો સંશય વધતો ગયો અને તેથી ત્હેનું ચિત્ત બાકુળ થઈ ગયું. ત્હેનું નિરાનંદ ધીરે ધીરે વધવા લાગ્યું.

ત્હેનો હાવી રીત્યનો ભાવ જોઈને ત્હેનાં માબાપ ઘણા વિચારમાં પડ્યાં. તેઓએ વિચાર કર્યો કે તે કોઈ કારણથી પોતાની બાયડીના ઉપર મર્માન્તિક અસંતુષ્ટ હોવો જોઈયે. વિષાદનું કારણ તેજ હોવું જોઈયે. હેવી રીત્યનો વિચાર કરીને પોતાના છોકરાનું ફરી લગ્ન કરાવવાનો યત્ન કરવા લાગ્યા. પરંતુ મોતીલાલે આ સૂચના સાંભળી વિનીતભાવથી પિતાને કહ્યું “ મહારં ફરીથી લગ્ન કરવાની કોશિશ કરવી વૃથા છે. મહારી બાયડીના ઉપર મ્હને કંઈ વિરાગ નથી. મહારા વિષાદનું કારણ ખીજું છે.”

મોતીલાલનો પિતા આ વાત સાલળીને ઘણો આશ્ચર્યવાન થયો અને થોડી વિરક્તિની સાથે બોલ્યો “તું બુદ્ધિશાળી છે, લખતા વાંચતાં શીખ્યો છે; ત્હને હવે હું શું ઉપદેશ આપું ? ત્હારી વિવેચનામાં જે કંઈ સારું લાગે તે કશું; પરંતુ હાવી રીતે માબાપને કષ્ટ આપવું ત્હને ઉચિત નથી.” મોતીલાલે જવાબ આપ્યો “મહેં ઘણી કોશેશ કરી છે પણ હું આ ભાવને દૂર કરી સકતો નથી.” ત્હેના પિતાએ તે વેળાએ કંઈ પણ નહિં કહેતાં ત્હેના બે મિત્રોને ધૂપી રીતે બોલાવીને કહ્યું “ત્હમે મોતીલાલના ખરાખરિયા છો; યત્ન કરશો તો ત્હમે ત્હેના માનસિક રોગનો પ્રતીકાર કરી શકશો.” તેઓએ કહ્યું કે “હમારાથી ખનશે તેટલો યત્ન કરીશું.” તેઓએ સલાહ આપી કે “કોઈ કોઈ વખતે મોતીલાલને પાર્ટીમાં લઈ જઈને ખુશી ખુશાલીમાં નિમગ્ન કરીશું.” પેહેલાં મોતીલાલ પાર્ટીમાં જવાને માટે વિરોધી હતો; પરંતુ ત્યાં ગયાથી કદાચ પોતાની માનસિક ચંત્રણા દૂર થાય એ આશાથી તે હાલમાં ગમે તે જાતનો ઉપાય લેવાને તૈયાર હતો. તે જ્યારથી દોસ્તની સૂચનામાં રાજ થયો ત્યહારથી પાર્ટીમાં મોતીલાલને નિમંત્રણ થવા લાગ્યું.

બાલ્યકાલથી સુરાપાનનાઉપર ત્હેને ધિક્કાર હતો. પહેલાં તો પાર્ટીમાં કોઈ ત્હેને સુરાપાન કરવાને કહેવું નહોતું. આ બંદોબસ્ત ત્હેના મિત્રોનો હતો; કારણ કે તેઓ જાણતા હતા કે, તેમ જો કરશું તો મોતીલાલ

વિરક્ત થઇને પાર્ટીમાં આવશે નહિં. કોઇ સુખ્યાત સાધુ-એ કહ્યું છે. “માણસ ખેલાં પાપને ધિક્કારેછે, પછી પાપના સંબંધમાં ખેદરકાર થાયછે, અને અંતે ત્હેને આલિંગન કરેછે.” મોતીલાલનું પણ તેવું જ થયું. દારૂના ઉપર ત્હેને ધિક્કાર હતો પણ પાછળથી તે તે સંબંધી ખેદરકાર થયો, અને અંતે દારૂથીજ ચિત્ત પ્રકુલ થશે હેવું જાણીને ત્હેના મિત્રોનો અનુરોધ તે ફેરવતો નહોતો. હાવી રીતે ત્હેણે થોડો થોડો દારૂ પીવાની શરૂવાત કરી. મોતીલાલ જે કામમાં લાગતો હતો તે કામનો અંત આણ્યા શિવાય તે છોડતો નહોતો; આગળનો મોતીલાલ છ મહીનામાં બદલાઇને હમણાં એક મ્હોટો દારૂડિયો થઈ ચુક્યો છે. ધીરે ધીરે બીજી રીતના ચરિત્ર દોષ આવીને સામેલ થયાં. નાસ્તિકતા અને સંશયવાદનું પરિણામ બીજું શું થઈ સકે ?

મોતીલાલના પિતા આ સર્વ જોઇને ખેલાં ઘણો ક્ષુબ્ધ થયો હતો, પછી ત્હેનાં સગાંબહાણાંઓએ ત્હેને ધીરે પાડ્યો કે “આજકાલના છોકરાં ઘણું કરીને હાવાજ નીકળેછે.” પરંતુ મોતીલાલની બાયડીનું દુઃખ રહેલાઇથી જાય તેવું નહોતું. ત્હેણે જોયું કે ત્હેના જીવના સઘળા સુખનો અંત આવવા લાગ્યોછે. મોતીલાલ હવે ઘણું ઘરમાં આવતો નથી. જો કદાચ તે આવતો તો તે મનુષ્યત્વ વગરનો થઇને આવતો હતો. સ્વામીને સમન્વવાને માટે તે ઘણી કોશિશ કરવા લાગી. પરંતુ ત્હેમાંનું કંઈ

વળ્યું નહિં. આંસુ વગર ત્હેનો એક પણ દિવસ જતો નહોતો. સ્વામીનું ચિત્ત બદલાય ત્હેને માટે પરમેશ્વરની પાસે કાયામનોવાક્યથી પ્રાર્થના કરતી.

ધીરે ધીરે કાળ પૂર્ણ થયો. હમેશાં કોઈના દિવસ એક સરખા જતા નથી, દુઃખની દીર્ઘ નિશાનું પણ કાળે કરીને પ્રભાત થાય છે. એક દિવસે મોતીલાલ એક પાર્ટીમાં ગયો હતો, ખુશી ખુશાલીનો આરંભ થયો હતો; એવી વખતે ત્હેનો પ્હેલાનો એક મિત્ર ત્યાં આવી પ્હોંચ્યો. કાલેજ છોડ્યા પછી મોતીલાલની હાવી દુર્દશા થઈ છે તે જાણતો નહોતો. તે ઘરમાં આવીને જોય છે તો ત્હેની ઘણી ખરાબ દશા થયેલી જોઈ. તે જોઈને ત્હેણે પુછ્યું “શું તું અહિં છે કે ?” મોતીલાલે શરમને મારે કંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિં. પરંતુ ઘણા દિવસ પછી મિત્રને જોઈને આગળની વાત સર્વ યાદ આવી. તે પ્હેલાં કહેવો હતો, હાલ કહેવો થયો છે, ત્હેનો મનમાં ને મનમાં વિચાર કરીને તે શરમાયો ! ત્હેને નિરૂત્તર જોઈને પાર્ટીના એક મિત્રે કહ્યું કે “સુખી થવાને માટે હમારી મંડળીમાં સામેલ થયો છે.” કોઈ વખત એક એક શબ્દ હોવો મનમાં લાગે છે કે તે આખી ઉમ્મર સુધી ભૂલાતો નથી. આ મશ્કરી મોતીલાલના અંતઃકરણની અંદર વિદ્ધ થઈ. તે કોઈને કંઈ નહિં કહેતાં ચુપચાપ બેઠો. પછી જ્યહારે સઘળા ખુશીમાં મગ્ન થયા હતા, ત્યહારે છાનોમાનો ત્યાંથી ઉઠીને જતો રહ્યો; અને જો ઘેર બંધ તો કદાચ

સોબતીઓ ઘેર આવીને તોફાન કરીને પાછો લઇ નવ્ય હેવા ઈરાદાથી પોતાને ઘર નહિં જતાં એક ગાડી ભાડે કરીને વાલકેશ્વરમાં દરિયા ઉપરના પોતાના બંગલાની તરફ ગયો. ત્યાં આવીને તહેલે પિતાને કાગળ લખ્યો. “ હું થોડા દિવસ સુધી બંગલામાં નિર્જનમાં રહેવાની ઇચ્છા કરું છું. હું ક્યાં છું, તે કોઇને પણ કહોશો નહિં, ને કહોશો તો મ્હારો અહિં રહેવાનો ઉદ્દેશ સફલ થશે નહિ,” એક માણીને કાગળ આપીને ગાડીમાં કાળકાદેવી ઉપર પોતાના મકાનમાં મોકલ્યો. માણીએ કાગળ મોતીલાલના પિતાને આપ્યો. પિતાએ કાગળ વાંચીને માણીને કહું, ઠીક છે. ત્હેને કોઇ રીતનું કષ્ટ ન થાય હેવા બંદોબસ્ત રાખજે.

કાગળ પહોંચાડ્યા પછી મોતીલાલ સુવાના ઓરડામાં જઇને દરવાજો બંધ કરીને ઘણી વાર સુધી બાળકની પેઠ રોયો. એથી થોડીવાર સુધી તદ્દયનો બોલે ઓછો થયો ખરો, પરંતુ ત્હેની દુઃસહ ચંત્રણા દૂર થઇ નહિં. અંતે ત્હેના મનમાં આનંદ કે “ આ જીવનનો ભાર વહન કરવાની શું જરૂર છે ? મરવાને શી હરકત છે ? અહિંના સુખદુઃખનો અંત તો અહિંજ છે, તો શામાટે આ ચંત્રણા સહન કરે ? સુખી થઇ સકતો નથી. સુખી થવા માટે ગયો હતો પણ હું તો કલંકમાં ડુબી ગયો, આત્મગ્લાનિનું દુઃખ વેચાણ લીધું ! આ કલંકિત જીવનનું હવે પ્રયોજન શું ? ” હાવી રીત્યનો વિચાર કરીને તહેલે ફાંસો

ખાધને મરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. આ ભયંકર બ્યાપારની સઘળી તૈયારી કરી; દોરડું ગળામાં નાખલુંજ ખાકી હતું. હેવી વખતે ધરના દરવાજા ઉપર અસ્ફુટ રોવાનો અવાજ સંભળાયો. મોતીલાલે નિરસ્ત થઇને ધીરે ધીરે દોરડું છોડીને છુપાવી મૂક્યું, અને દરવાજાની પાસે જઈને કાન દઈ સાંભળવા લાગ્યો. સ્ત્રીનો રોવાનો અવાજ ત્હને જણાયો. આટલી રાતે દરવાજાની આગળ કોણ રૂવેછે તે જોવાને માટે દરવાજા ઉઘાડ્યો; દરવાજા ઉઘાડીને ત્હોણે શું જોયું ? જોયું કે ત્હેની ખાયડી-ત્હેની દીના, શીણા, મલીન વેષની પત્ની એકલી દરવાજા ઉપર બેસીને નીચું માથું કરીને રૂવેછે.

માણી જ્યારે મોતીલાલનો કાગળ લઇને કાળકાદેવીના રસ્તા ઉપર મકાનમાં જતો હતો ત્હારે મોતીલાલની સ્ત્રી ધરની ખડાચ ઉભી હતી. ત્હોણે માણીને ઓળખ્યો અને આટલી રાતે તે શામાટે આવ્યો છે તે જાણવાની તેની ઈચ્છા થઈ. અને મનમાં ને મનમાં ઘણા સંદેહનો ઉદય થયો. પ્રિયજનની કોઈ વિપત્તિપાતની સંભાવના થયાથી ઘણીક વખતે મન ચોતાની મેળે ચંચલ થઈ પડેછે. મોતીલાલની સ્ત્રીનું મન પણ હાવીજ રીતે અસ્થિર થઈ પડ્યું, તેથી ત્હોણે માણીને આવવાનું કારણ પૂછ્યું. માણીએ અથથી તે ઇતિ સુધી કહ્યું. તે સાંભળીને મોતીલાલની સ્ત્રીએ કહ્યું કે “રોઠની તનદુરસ્તી ઠીક નહિ” હશે. મ્હને ત્હેમની પાસે લઈ જા. હું આવું છું.” હેઠું કહીને મોતીલાલના

પિતાને પોતે પોતાના સ્વામીની પાસે જવાનું કહું. ત્યારે સસરાએ જવાની રત્ન આપી. તરત ગાડી નેડાવીને મોતીલાલની ખાચડી વાલકેશ્વરના બંગલામાં ગઇ. માળી એક ફાનસ લાવીને બંગલામાં લઇ ગયો અને મોતીલાલ જે ઓરડામાં હતો તે ઓરડો દેખાડીને જતો રહ્યો. દરવાજે બંધ નેઇને તે રોવા લાગી. મોતીલાલે દરવાજે ઉઘાડીને આ અવસ્થામાં પોતાની ખાચડીને નેઇ.

મોતીલાલે ત્યારે પૂછ્યું “તહમે આટલી રાતે અહિં કહેવી રીતે આવ્યાં? શામાટે આવ્યાં?” મોતીલાલની ખાચડીએ રોતાં રોતાં સઘળી વાત કહી. મોતીલાલે પૂછ્યું “મહારે માટે તહમે આટલું બધું કષ્ટ શા માટે સહન કરોછો?” મોતીલાલની સ્ત્રીએ કહ્યું કે “મહારે વળી રોતું કષ્ટ? તહમારા સુખમાંજ મહારે સુખ છે; તહમારા કષ્ટમાંજ મહારે કષ્ટ છે. ને તહમને સુખી કરી નહિં સકું તો મહારા જીવનનું પ્રયોજન શું?” આ સાંભળીને મોતીલાલના હૃદયમાં એકદમ થોડો પ્રકાશ જોવામાં આવ્યો. ત્યારે વિચાર કર્યો, “ત્યારે શું આજ સુખનો મૂળમંત્ર છે? પારકાના ઉપર પ્રીતિ કરવાથી, પારકાને સુખી કર્યાથી શું સુખી થવાય છે? હું આટલા દિવસ સુધી પોતાનું સુખ, પોતાનું સુખ, કરીને ફરતો હતો. તેથીજ શું હું સુખી થઇ શક્યો નહિં? કેટલાક માણસોએ ઘણાક ઉપાય અવલંબન કરવાને કહ્યું છે. હાલો ઉપદેશ તો મહને કોઈએ આપ્યો નથી. જણાય છે કે આટલા દિવસ પછી મહારા

હુખનો છેડો આંચો છે.” હાવી રીત્યના વિચારથી ત્હેની ચંત્રણાનો ઘણો ઉપશમ થયો. ત્હેણે પત્નીને સાદરથી ઓરડામાં લીધી.

ત્યહાર પછી તે દરિયાઉપરની એક ખારી ઉઘાડીને એક ખુરશી ઉપર બેસીને ગભીર ચિંતામાં નિમગ્ન થયો. ઓરડામાં ચંદ્રનાં કિરણો પડ્યાં હતાં; ચંદ્ર જ્યોત્સ્નામાં સામેના બગીચામાંનાં ફુલો હસતાં હતાં; આડ શોભી રહ્યાં હતાં; સામે દરિયો શ્વેત વસન પહેરીને નૃત્ય કરતો હતો. જાણે સઘળી પ્રકૃતિ જીવિતમય થઈ ત્હેની સાથે વાત કરતી હોય એમ લાસતું હતું. આડ ત્હેને કહેવાં લાગ્યાં “જીઓ હમે કેટલાં તોફાન વરસાદ તડકો સહન કરીને બીજને મધુર ફલ આપિયે છિયે; તેથી હમને શો લાભ છે? પારકાની સેવા કરવી એ હમારું કામ છે.” ફુલો-એ હસતાં હસતાં ત્હેને કહ્યું “તહમે આટલા બધા વિષમ શામાટે છો? હમે કહેવાં હસિયે છિયે! હમને આટલું સુખ થવાનું કારણ શું? પારકાને સુખી કરવાને માટે હમે સુગંધ વિતરણ કરીને તેમને આનંદિત કરિયે છિયે. ફુલમાં સુગંધ નહિં હોત તો શું જગતનું કંઈ પણ કામ ચાલત નહિં? ત્યહારે હમે શામાટે સુગંધ ફેલાવિયે છિયે? પારકાને સુખી કરવાને માટેજ. જીઓ જેણે હમને આટલા સુંદર અને સુગંધવાળાં કરીને મોકલ્યાં છે ત્હેની કેટલી દયાછો” સમુદ્ર કલકલ શબ્દથી નાચતો નાચતો કહેવા લાગ્યો જો મહારી આજ કેટલી શોભા છે! કેટલો આનંદી

હું! હું જ્યાં જાઉં ત્યાં શોભા આપું છું. લાખો મનુષ્યોને મહારા પાણીથી સ્નાન કરાવીને તાપિત અને રોગવાળા શરીરને શીતળ કરું છું. હું પ્રીતિનો પ્રતિરૂપ છું. જે સુખી થવા ઇચ્છતા હો તે મહારા જેવા થાઓ. ઇશ્વરની આગળ પ્રેમની શિક્ષા મેળવીને પારકાને સુખી કરવાની તજવીજ કરો.” પ્રકૃતિની દરેક વસ્તુ ત્હેને હાવી રીત્યનો એક જ નત્યનો ઉપદેશ આપવા લાગી. “ જુઓ, હમે કેવળ ખીજને સુખી કરવાને મંડેલાં છિયે. ત્હમે પણ હેવું જ કરો, એજ ત્હમારા જીવનનું કામ છે.” સ્વર્ગીય પ્રકાશથી મોતીલાલનું તદ્દય પ્રકાશિત થયું. એકદમ ત્હેનું આખું શરીર કંદકિત થયું, ત્હેને જણાયું કે સઘળી પ્રકૃતિ એક સ્વરથી કહેછે—“ ઇશ્વર છે; અવિશ્વાસી થશો નહિં. અવિશ્વાસ નાસ્તિકતામાં સુખ થતું નથી; ત્હમારા હૃદયનું ખરું કારણ સમજ્યો; જીવનનાં મહામંત્રનું સાધન કરો. ઇશ્વરની આજ્ઞા પાલન કરો, પારકાને સુખી કરીને ધન્ય થાઓ.”

મોતીલાલના જીવનની પરીક્ષાનો અંત આવ્યો; ત્હેનું તદ્દય બદલાઇ ગયું. ત્હારથી ત્હેની નાસ્તિકતા અને સંશય દૂર થયો. ત્હેણે પારકાની સેવા કરવામાં જીવનને ઉત્સર્ગ કર્યું. તે જે કંઈ કરતો હતો તે સર્વ છૂપી રીતે કરતો હતો. લોકો જાણતા નહોતા; ન્યુસપેપરમાં ત્હેની પ્રશંસા આવતી નહોતી. પરંતુ ઇશ્વર ત્હેના સર્વ કામનો સાક્ષી હતો. મોતીલાલની પત્ની પણ સ્વામીનું

આતું પરિવર્તન જોઈને ત્હેની સાથે પરોપકારરૂપ મહા-
વ્રત પાલન કરીને ધન્ય થઈ છે, સુખી થઈ છે.

ઉપાસનાશીલ બાલક.

ટન્ટનૂ નામની જગ્યા ઉપર રેવરેંડ ટી. દીવર નામનો
એક પાદરી હતો. ત્હેની ઉમ્મર જ્યારે આઠ વર્ષની
હતી, ત્યારથી ત્હેના તદ્દયમાં ધર્મભાવનો આવિર્ભાવ
થયો હતો, અને નિર્જનમાં ઉપાસના નહિં કર્યાથી ત્હેને
ધણું કષ્ટ થતું હતું. એક દિવસ કંઈ કામને માટે ત્હેના
ઘરમાં કેટલાક પરોણા આવીને ઉતર્યા હતા. તેથી ત્હેને
ઉપાસના કરવાની યોગ્ય જગા મળી નહિં. પરંતુ ઉ-
પાસના સિવાય તે રહી સક્યો નહિં. વિષમ સંકટમાં
પડીને તે અંતે ઉન ભરી રાખવાની એક ન્હાની કોટડી
હતી ત્હેમાં જઈને ઉપાસના કરવા લાગ્યો. અંધારી
ઓરડીમાં ગયાથી થોડો ભય કરવા લાગ્યો. પરંતુ જ-
લદીથી ઉપાસનાના આનંદથી સર્વ વિસરી ગયો. ત્હેની
બાહ્યાવસ્થામાં એક દિવસ ત્હેના પિતાનો એક મિત્ર
ત્હેને ઘરે ઉતર્યો હતો તે માણસ રાતે સૂતા પછી બા-
લક દીવર આવીને ત્હેનો દરવાજો ઠોકવા લાગ્યો. તેથી
પેલા માણસે પૂછ્યું કેણુ છે? દીવરે નમ્રભાવથી જવાબ
આપ્યો કે મ્હને સૂવાના ઓરડાની પાસે બીજો એક
નિર્જન ઓરડો છે ત્યાં ઉપાસનાને માટે જવાની ઇચ્છા

થઈ છે. આ વાત સાંભળીને અતિથિનું ચૈતન્ય થયું. તેણે મનમાં ને મનમાં વિચાર કર્યો કે આ બાળક કહેવો ઉપાસનાને માટે નિઃશ્ર્વન સ્થાનની શોધમાં છે! આ બનાવ બન્યાથી ત્હેની ચિંતાનો સ્રોત તે તરફ ફર્યો, અને થોડી મુદતમાં ત્હેના જીવનની ગતિ પરિવર્તિત થઈ.

છોકરીની રમતથી પિતાનું પરિવર્તન.

વિલાયતમાં કોઈ કુટુંબમાં કેટલાક છોકરા અને એક આઠ વર્ષની છોકરી હતી. છોકરી દર રવિવારે નીતિ આપવાની નિશાળમાં જતી હતી. નિશાળમાં નીતિ-સંબંધી ઘણાક ઉપદેશ આપવામાં આવતા હતા. દારૂ પીવાની સામે ઘણાં ભાષણો થતાં હતાં. છોકરી ધ્યાન લગાડીને સાંભળતી હતી. ઘરમાં પિતા દારૂ પીતો હતો. પિતાને હિમ્મતથી છોકરી કંઈ કહી સકતી નહોતી. તેણે નિશાળમાં સાંભળ્યું હતું કે દારૂ પીવો એ મ્હોટું પાપ છે. પરંતુ પિતા તો દારૂ પીએ છે! તે ઘણા દિવસથી સમજ્યા છતાં સમજી સકી નહિં. પોતે સુધારીને જો પિતાને સુધારી સકે તો તે કેટલી સુખી થશે! મેહોતાજીએ નિશાળમાં એક વાર્તા કહી દેખાડી. કબરની જગામાં મરેલા માણસનું શરીર વગેરે જે સડી જનારું અને નુકસાન પહોંચાડનાર હોય છે તેજ પુરવામાં આવે છે. કબરના ઉપર રમરમને માટે વિવિધ વૃત્તાન્ત લખવામાં આવે છે. તે સાંભળીને

છોકરીને કબરસ્થાન તૈયાર કરવાની ઇચ્છા થઈ. ઘરમાં આવીને પિતાને કહેવા લાગી. “પિતાજી, મહને થોડીક ખુશ્લી જગા આપશો, હું ત્યાં કબરસ્થાન કરીશ. મહારાં બિલાડી ફૂતરાં મરશે તેમને તે કબરસ્થાનમાં પુરીશ.” છોકરીની માગણી પિતાએ પૂરી કરી; કારણ કે છોકરી ઉપર ત્હેની ઘણી મમતા હતી. અને ત્યહારથી પોતાની ઘરની પાસેના બગીચામાં એક ન્હાનું સરખું કબરસ્થાન બનાવ્યું. ચારે બાજુએ દિવાલ કરાવી આપી. છોકરી પોતાના ઘરની કોઇ બિલાડી કે ફૂતરો મરી જતો-તો તે કબરસ્થાનમાં દાડી આવતી અને દાડીને પિતાની પાસે દોડતી આવીને પિતાને કહેતી “પિતાજી ! જુઓ આવો, કબરસ્થાન કહેવું સુંદર થયુંછે ?” પિતા જોઇને આહ્લાદથી ગદગદ થતો અને સરળ કન્યાનું મુખચું-ખન કરતો. એક દિવસ ત્હેની માએ પોતાની પાસે બોલાવીને પૂછ્યું “બહેન શું આજ મેહેતાજીની પાસેથી શું શીખી, કહે જોઇયે.” છોકરી માને ગળે વીટલાઈને કહેવા લાગી,—“મા ! આજે મેહેતાજીએ ઘણો બોધ આપ્યો. કહ્યું કે દાડ પીવો એ મહોટું પાપ છે. મા ! પિતાજી તો દાડ પીએછે ! તે તો ઘણું પાપનું કામ કરેછે” તે સાંભળીને મા કંઇ બોલી નહિં, ચુપચાપ થઇને ફક્ત છોકરીનું મુખચુંખન કર્યું. તે દિવસ તો એમનો એમ ગયો. છોકરીએ મનમાં ને મનમાં વિચાર કર્યો કે “મેહેતાજીએ કહ્યું હતું કે કબરસ્થાનમાં સડી

ગયલી અથવા ખરાબ થયલી વસ્તુ દાદી રાખવામાં આવે છે. પિતાજીના ઘણા દાડના શીશા અને ગ્લાસ છે. તહેને દાદવામાં આવે તો ઘણુંજ સારું. દાડની શીશી પણ ખરાબ કરનારી વસ્તુ છે !” હેવી રીત્તના વિચાર કરીને, પિતાના ઓરડામાં ગઇ અને ત્યાં જોડલા દાડના શીશા અને ગ્લાસ હતાં તે સર્વ કબરસ્થાનમાં લઈ જઈને તહેને એક જગાઉપર દાટ્યાં. અને તહેના ઉપર એક વાંવટો લગાડ્યો, અને ત્યાં કેટલીક કવિતા માદીમાં લખી. છોકરીનો પિતા આફ્રિકાથી ધરમાં આવ્યો, એટલે તરતજ એ છોકરી દોડતી દોડતી પિતાની કને ગઈ અને કાલું કાલું બોલવા લાગી “પિતાજી આપણે કબરસ્થાનમાં આવે મહારી સાથે આવો. આવે ઘણી વસ્તુ દાદી છે. મેહેતાજીએ કહ્યું હતું કે કબરસ્થાનમાં કંઈ નુકસાનકારક હોય તેજ દાટમાં આવે છે. તમારા ઓરડામાં ઘણી શીશીઓ, બીડી વગેરે નુકસાનકારક વસ્તુ હતી, તે સર્વ હું કબરસ્થાનમાં દાદી આવીશું. પિતાજી, દાડ પીધાથી માણસો ધુળધાણી થાય છે. દાડ માણસની તનદુરસ્તીનો નાશ અને ઘણું અનિષ્ટ કરે છે. મહે આવે તે સઘળી વસ્તુ કબરસ્થાનમાં દાદી છે. તે હવે તહમે કાઢી સકશો નહિં. કહો પિતાજી તહમે હવે દાડને કદી અડકશો? મહે મેહેતાજીની પાસેથી સાંભળ્યું છે કે દાડ પીવો એ ઘણું નુકસાનકારક છે. તહમે દાડ શામાટે પીઓ છો? કહો હવેથી દાડ પીશ નહિ?” પિતા તે સાંભળીને અન્યથા થયો. છોકરીની વાતથી તહેના મનમાં

ભાવ બદલાઈ ગયો, ત્હેણે કન્યાની આગળ સોગન લીધા કે હવે કદી પણ દારૂ પીશ નહિં. ત્હેના જીવનમાં ખીજે એક યુગાંતર થયો. ત્હારપછી પોતાના ઓરડામાં બાકી રહેલા દારૂના શીશા અને ખીડીઓ વગેરે હતી તે સર્વ નાંખી દીધી. ત્હેની સાથે દારૂ પીવાની ઈચ્છા પણ વિસર્જન કરી.

બાલકના સ્વાર્થ ત્યાગથી પરિવર્તન.

એક દિવસ એક ઇંગ્લેન્ડ વિદ્યાલયના છોકરામાં ગડ-બડ મચી રહી હતી. સઘળાઓ એકમેકના કાનમાં વાતો કરતા હતા, એક ખીબના મિત્રોની પાસે એક નવા આવેલા છોકરાના સંબંધમાં ઉત્સાહની સાથે વાત કહેતા હતા. મ્હોં ઉપર વિરક્તિના ચિન્હ જણાતાં હતાં ! નવો નિશાળીઓ એક દારૂડીઆનો છોકરો હતો. ત્હેનું નામ ટેડ હતું ત્હેના હાલહવાલ મ્હેરા ઉપર સર્વની નજર પડી હતી. ત્હેનો પોષાક ફાટેલો અને ગાંડોથી બાંધેલો હતો ! પરંતુ તે ધણો સફાઈદાર હતો. ત્હેમાં પેલા છોકરાની રનેહમચી માનાં ચત્તનાં ચિન્હ જણાતાં હતાં. હાથ અને પગના આગલા ભાગ ઉઘાડા હતા. બાળક ચોતરફ જોઈને સાંભળીને ધણો વિચારમાં પડ્યો અને શરમાયો. ગરીબનો છોકરો વાંચવા લખવામાં ધણું ધ્યાન આપતો હતો અને ત્હેની ખુદ્દિ પણ તેજસ્વી હતી.

નિશાળના સર્વ છોકરાની નજર ત્હેની તરફ અસ્થિર

હતી; પરંતુ ત્હેમાં એક છોકરાની નજર ત્હેની તરફ સ્થિર હોઈ તે ગંભીર ભાવથી ત્હેને જોતો હતો. ત્હેના મનમાં મશ્કરી કરવાનો મનસુબો નહોતો. ત્હેનું હૃદય કોમળ હતું. ત્હેણે નવા આવેલા નિશાળીઆની સાથે દોસ્તી કરવાની ઇચ્છા કરી. જ્યહારે નિશાળમાં બપોરની છુટ્ટી પડી ત્યહારે સર્વ રમવા દોર્યા. પરંતુ દારૂગીઆનો છોકરો કોઈની આગળથી માન પામ્યો નહિં, તેમ ત્હેને કોઈએ બોલાવ્યો પણ નહિં. સઘળાઓ ધિક્કાર દેખાડવા લાગ્યા. એક છોકરાએ તો સ્પષ્ટ કહ્યું “હમે દારૂગીઆના છોકરાની સાથે રમવા કે ભળવા નિશાળમાં આવ્યા નથી.”

તેથી ટડના મ્હોં ઉપર અપમાનનો લાલ દાગ પડ્યો. હલ ત્હેનો હાથ આલીને રમવાને માટે બોલાવવા ગયો. પણ ટડે બળજોરીથી હાથ છોડાવી લઈ ત્યહાંથી જવા નિકળ્યો. હલ ફરીથી ટડનો હાથ આલીને પોતાના સોળતીઓને કહેવા લાગ્યો. “હેનો પિતા દારૂગીઓ છે ત્હેમાં હેનો અપરાધ શો? ત્હમે ગમે તો ટડની સાથે રમો અથવા નહિં રમો હું તો ટડજ સાથે રમવાને હમણા તૈયાર છું!” તેજસ્વી બાળક ઉપલી વાત દુઠતાની સાથે બોલ્યો. હલ ઘણો સફાઈદાર હતો, બાલકના જેવો બાલક હતો! ત્હેના ચરિત્રમાં તેજ હતું. સઘળાઓ ત્હેને ચહાતા હતા. સર્વ જાણતા હતા કે, હલ ત્હેને જે સારું લાગે તેજ કરે છે ને કરશેજ; એક

ત્રેણા ને અમુક કામ કરવું એમ પોતાની ફરજ બાંહેધર, ત્હેમાં ગમે એટલો સ્વાર્થ લઈને ખેંચતાણુ થાય તોપણ પોતાની ફરજમાં તે પાછી પાની ભરતો નથી. હલની વાતથી બાલકો ટેડની સાથે રમવાને રાજી થયા.

ધીરે ધીરે ગરીબ છોકરાનો સંકોચનો ભાવ જતો રહ્યો. સદ્ભાવના પ્રભાવથી ત્હેની પ્રકૃષ્ટતાની વૃદ્ધિ પામવાનો આરંભ થયો. ત્હેના સ્વભાવમાં કહેવો શાંત ભાવ હતો. પોતાના વ્યવહારથી જલદીથી સર્વને સંતુષ્ટ કરી સકયો. હલ વિંટનના સદ્વ્યવહારથી તે ધીરે ધીરે ખેંચાયો. હલ કોઈ કોઈ વખતે ત્હેની દરિદ્ર, જીર્ણ ઝુપડીમાં જઈને ત્હેને મળી આવતો. ઝુપડી સર્વદા સાફ જોતો, પરંતુ ત્યાં સંસાર ચલાવવાની વસ્તુ ઘણીજ થોડી જોતો. સુખનાં કાંઈ ચિન્હ દેખતાં નહોતાં.

મિત્રની મેહેરબાનીથી થોડા દિવસમાં ટેડના ફાટેલાં કપડાં નવાં થયાં. હલનો જૂનો પોષાક વગેરે ગરીબ છોકરાને શરીરમાં શોભા આપવા લાગ્યો ! હાવી રીતે આવતાં જતાં હલ ટેડના પિતા મિં ક્યાનચરની સાથે પરિચિત થયો. કિશોરવયનો બાળક તે મ્હોટી ઉમ્મરના દારૂડીઆને દારૂ નહિં પીવાને માટે સમજાવવા લાગ્યો; પરંતુ કોઈ રીતે ત્હેની પાસે દારૂ નહિં પીવાની પ્રતિજ્ઞાપત્રમાં સહી કરાવી સકયો નહિં. મિં ક્યાનચર દારૂના સ્ત્રોતમાં ડુબી ગયો હતો. ત્હેની ખરાબ પ્રવૃત્તિએ ત્હેના ચરિત્રની ઉચ્ચ પ્રવૃત્તિનો એકદમ નાશ કરી મૂક્યો.

હતો. ત્હેના અંતરમાં પાપની વિરૂદ્ધ સંગ્રામ બંધ થઈ ગયું હતું. ત્હેની સ્ત્રી શીર્ષ, પરિશ્રમથી ભ્રમ, નિસ્તેજ શરીર લઈને કુટુંબના ભરણપોષણને માટે પ્રાણ આપીને કામ કરતી હતી. સંસાર ઘણું કષ્ટથી ચલાવતી હતી.

નિશાળમાં જવાને પહેલે દિવસે ટેડ હલને પોતાનો હિતૈષી બાળાને ઓળખી લીધો હતો. ધીરે ધીરે ત્હેના તદ્દયની હાડી પ્રીતિ હલના ઉપર અર્પિત થઈ. થોડા દિવસમાં સ્કુલમાં ગરમીની રબ પડવાની હતી, તેથી ગરીબ બાલકના પ્રાણમાં ઘણું કષ્ટ થવા લાગ્યું, રબની વખતે તે સરળ, ઉદાર સ્નેહશીલ મ્હોં જોઈ સકશે નહિ! આ પ્રથમ સ્નેહની સુરિનગ્ધ છાયા ત્હેના તદ્દયમાં પડી હતી; તે પહેલાં બીબની પાસેથી આદર પામ્યો હતો.

બીજી તરફ હલ ઉદ્ધાસમાં ઉન્મત્ત થયો હતો. ત્હેના પ્રાણમાં એક નવો આનંદનો પ્રવાહ ઉત્પન્ન થયો હતો. ભવિષ્ય સુખની આશા બાળકના તદ્દયને કેટલા મધુર સ્વપ્નામાં હસાવે છે? નવા દેશભ્રમણના ઉત્સાહમાં તે હમણા ઉત્તેજિત હતો. ત્હેનો પિતા કુટુંબની સાથે “ના-યાગરા” નો ધોત ભેવા જનાર હતો. ત્યાં બે ત્રણ દિવસ રહીને પછી સારાટોગા નગરમાં બે અઠવાડિયાં રહેવાનો વિચાર હતો. આજ સુધી હલ પોતાના ગામમાંથી બહાર ગયો નહોતો. અથવા દેશનાં કોઈ પ્રસિદ્ધ નગર વગેરે કદી જ્યાં નહોતાં. તેથી જવાને માટે તે ઘણો આતુર થઈ પડ્યો. ક્યદાજે જવામાં આ-

વશે ત્હેની વાટ જોતો રહ્યો. એક સોખતી ત્હેને એક દિવસ રસ્તામાં મળ્યો, ત્હેને સાગ્રહથી પુછ્યું “ભાઈ ! ખીયારા ટેડની વાત કંઈ સાંભળીછે કે ? જે છાકરો વાત કહેતો હતો ત્હેનો ટેડની ઉપરથી ખેલાનો ધિ-કારનો ભાવ દૂર થયો હતો. તે હવે દારૂડીઆના ગુણુ જોઈને ત્હેના ઉપર સદ્ભાવ પોષણુ કરતાં શીખ્યો હતો. હમણા તે ત્હેનો વિશેષ ખંધુ હતો.

હલે કહ્યું “શું ? જુઓ કંઈ જાણતો નથી. શી વાત છે?”

સોખતીએ જવાબ આપ્યો “કાલ રાત્રે એક દુર્ઘટના બની છે. ટેડના પિતાએ દારૂ પીને ચકચૂર થઈને ઘેર આવીને બેકામ હાલતમાં ટેડને બારીમાંથી નીચે નાખી દીધો ત્હેને લીધે ત્હેના બરડાનું હાડકું ભાગી ગયું. પંગનું હાડકું પણ ભાગી ગયું છે તેથી તે આખી ઉમ્મરને માટે લંગડો થઈ ગયો છે. ડાક્ટરોએ ત્હેના બચાવની આશા છોડી છે.”

આકાશ જેમ મેઘછાયાથી મલીન થાયછે તેમ આ અતિ દારૂળુ ખબર સાંભળીને હલનો ખુશ ચહેરો મલીન થઈ ગયો. ત્હેના મનમાં પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થયો, “હાય મહારે કોઈ જાલની ખોટચથી કષ્ટ થતું નથી, અને ટેડને તો સંઘળી ખોટચ છે. કેમ હાલું થયું?”

તે દિવસે જ્યહારે નિશાળમાં રજા પડી ત્યહારે તે ઉદારચેતા બાલક વિષન્ન હૃદયથી પેલા દારૂડીઆની ખુપ-ડીમાં ગયો. ત્યહાં જઈને જૂએ છે તો પોતાનો રનેહી

ટોડ બિછાના ઉપર ચંત્રણાથી છટકટ કરેછે. ત્હેના બરડામાં અને માથામાં સખત જખમથી વેદના થાયછે. હલના પ્રાણની સઘળી સહાનુભૂતિ જાગત થઈ. દુઃખી બંધુની ચાતનાને આરામ આપવાને માટે ત્હેની પ્રબળ ઈચ્છા થઈ. પરંતુ તે વેળાએ કંઈ વધારે કરવાનું નહોતું.

ત્હારપછી એક અઠવાડીઆમાં નિશાળમાં રત્ન પડી. આટલા દિવસ સુધી દરરોજ નિશાળમાં રત્ન પડતી કે તરત હલ ટોડના બિછાનાની પાસે જઈને બેસતો હતો. દહાડે દહાડે જખમની અવસ્થા ખરાબ થતી હતી. દિવસે દિવસ કષ્ટ વધતું હતું. અવસન્ન માના મ્હોં ઉપર અંધકારનો પડદો પડતો હતો. શુકરવારની બપોરે છુટીનો આરંભ થયો હતો. બીજા અઠવાડીઆમાં વિન્ટનનું કુટુંબ વિદેશમાં ફરવા જનારું હતું. દેશ જોવાની ઇચ્છાથી, કલ્પનાની ઉત્તેજનાથી હલનો પ્રાણ ઉછલી પડતો હતો. તે આનંદની ઉષા ન્યોતિમાં બીમાર બંધુની દુરાવસ્થાની મલીન છાયા ધીરે ધીરે મળી જતી હતી. પરંતુ એકદમ તે હર્ષનો વેગ બંધ થયો. ટોડની દુઃખી માની ન્યોતિહીન મુખછબી, આંસુના વર્ષણથી કુલેલાં આંખનાં પોપચાં જોઈને સુકુમાર બાલકનું તદ્દય પાછું રડી પડ્યું. તે આંસુ રોકી સક્યો નહિં.

“ટોડની હાલત શું ઘણી ખરાબ થઈ છે?” રડતું બંધ ફરીને હલે આ ભયાનક વાત પુછી.

ટડની માએ જવાબ આપ્યો “ હા ડાક્ટર કહેછે કે ટડ આંધળો થશે.”

હલે રનેહનાં કરણ આંસુ પાડ્યાં. પોતાના રનેહનું પાત્ર હમેશાંને માટે આંધલો અને લંગડો થઇ જશે, એ ચિંતા ત્હેને અસહ્ય થઇ પડી. “એનો શું કંઇ ઉપાય થઇ સકશે નહિ?” નિરાશાના ભ્રમ સ્વરથી મિસેસ ક્યાનચરે કહ્યું. “કંઇજ નથી ! ગરીબાઇ,—ગરીબાઇજ સર્વ અનિષ્ટનું મૂળ છે. જો રૂપીઆ હોત તો ન્યુયાર્કમાં લઇ જઇને ઇસપિતાલમાં દવા કરાવ્યાથી આરામ થવાની આશા છે. ત્યાં રહેવાનું કંઇ ખર્ચ પડશે નહિ; પરંતુ જવા આવવાનું ખર્ચ ઘણું છે, તે રૂપીઆ મ્હને ક્યાંથી મળે?”

બાળકનું મ્હોં આ છઠ્ઠા વાક્યથી ગંભીર થઇ ગયું. વિજલીની પેઠે એક વિચાર ત્હેના હૃદયકાશમાં ચમક્યો. તે વિચારમાં ત્હેણે વિશેષ સંતોષ મેળવ્યો નહિ. કંઇ પણ પીડિત બંધુની પાસે વાત નહિ કહેતાં એકદમ હલ ધર તરફ ચાલ્યો. ત્હેના પ્રાણમાં તે વેળાએ યુદ્ધ થતું હતું. ત્હેના મનમાં આવવા લાગ્યું કે દેશભ્રમણના જેવી સુંદર અને પ્રલોભન વસ્તુ બીજી કંઈ નથી. તે વેળાએ નાયાગરાનો પ્રાકૃતિક દેખાવ, તે આશ્ચર્યકારક ઘોત, તે નગર, તે નગરના સુંદર સુંદર મહેલો, શોભા, લોકજન, ચળકાટ, અને ઘણા અપૂર્વ દેખાવ ત્હેની કલ્પનામાં ચિત્રિત થવા લાગ્યા. ત્હેણે વિચાર કર્યો કે આ

સર્વ સ્વભાવ-શોભા લેઈને નયનનું સાર્થક નહિં કર્યાથી જીવનનો અડધો ભાગ વૃથા જશે. એ સર્વ આનંદ, આ પ્રલોભનના હાથથી કેમ છુટું? શામાટે ખીજને માટે આટલો ત્યાગ સ્વીકારે? ટેડ મહારો કોઈ સગો નથી, ત્હેની સાથે મહારો કંઈ દૂરનો સંબંધ પણ નથી. ત્હેના પિતાના દોષથીજ ત્હેનાં જીવનનો નાશ થવાનો આરંભ થયો છે. એક બહાસ્યનો માણસ ત્હેને માટે શું કરે? ” આ વિચાર થયા પછી ત્હેના મનશ્ચક્ષુની સામે એક દી-ન હીન લંગડો આવીને ઉભો. ત્હેની આંખ દૃષ્ટિહીન થઈ ગઈ; મૂંઠો મરેલા માણસની પેઠે મ્હાન જ્યોતિવાળું થઈ થયું, તરત વિચારનો સ્રોત બદલાઈયો. અનાથ આતુરોને યથાસાધ્ય મદદ કરવાના સંબંધમાં ખિસ્તે ને કંઈ કહ્યું હતું તે તરત ઉદારચેતા બાળકના હૃદયમાં ખડું થઈ ગયું. તરત કર્તવ્ય રિથર કર્યું.

તે દિવસે સાંજે મિં વિન્ટન પુત્રનો એક સવાલ સાંભળીને આશ્ચર્ય થયો. હલે પુછ્યું “ પિતાજી! આપણે દેશ નેવા જશું તો મહારે માટે કેટલો ખર્ચ થશે? ” પિતાએ જવાબ આપ્યો “ હાલ નક્કી કહી સકતો નથી. ફરીને આંખ પછી હિસાબ ફરીને નેમશ. સઘળું મળી આશરે ૩૦-૩૫ હાલર થશે. આ વાત કેમ પુછવી પડી? ”

હલ જરા લજ્જતયમાન થઈ બોલ્યો “ હું વિચાર કરતો હતો કે ને ત્હમે તે રૂપીઆ મ્હને આગમજથી આપો તો હું એક કામ કરું ”

પિતાએ પુત્રના વચનથી જરા વિસ્મિત થઇ તેના મનની વાત જાણી લેવાને તીક્ષ્ણ દૃષ્ટિ સંચલન કરી. તે પરિસ્કાર, સાધુ ઈચ્છામાં વિશદ દૃષ્ટિને તે અવિશ્વાસ કરી સક્યો નહિં અને કહ્યું ઠીક છે ત્હારી મરજી હોય તો તું તે રૂપીઆ લઇ સકે છે; પરંતુ તું જો મ્હારી સાથે આવશે નહિં તો મ્હને ઘણું કષ્ટ થશે.

હલે આસ્તે આસ્તે જવાળ આપ્યો “ત્હમારી સાથે નહિં આવ્યાથી મ્હને પણ ઘણું કષ્ટ થાય છે, પરંતુ મ્હારા ખર્ચના રૂપીઆથી એક ગરીબ બાળકનો અંધાપો અને લંગડાપો દૂર થઇ સકે છે. અને પિતાજીજીદારે મનમાં આવેછે કે ઈશુ ખ્રિસ્તે મનુષ્યને માટે કેટલું દુઃખ સહન કરીને પોતાનો પ્રાણ સુધ્ધાં આપ્યો છે, ત્હારે આ સામાન્ય વિષયમાં થોડાક પણ સ્વાર્થ હું ત્યાગ કરી સકું નહિં શું? એવો મ્હારા હૃદયમાં પ્હેલાં સંદેહ ઉપજ્યો હતો તેથી શરમ લાગેછે.

ધાર્મિક પિતા આનંદથી પુલકિત થઈને બોલ્યો, “બેટા! પરમેશ્વર ત્હને આશીર્વાદ દે, તું હમેશાં સરળ ભાવથી ત્હેના પ્રેમના રસ્તામાં પ્રવૃત્ત થજે!”

બીજે દિવસે હલે ૩૫ ડાહર ટેડની માના હાથમાં આપ્યા. આનંદાશ્રુથી તે દુઃખી માતાના ગાલ ભીંજ્યા. ટેડનો પિતા પણ તે વખતે ઘરમાં હતો. દૂરવૃત્ત દારૂડીઓ તે વેળાએ થોડાક શાંત, સારી હાલતમાં હતા. ન્હાના બાળકનો આટલો સ્વાર્થ ત્યાગ જોઈને ત્હેનો પ્રાણ

મુગ્ધ થયો. પછી જ્યહારે હલે પાછી તે પ્રતિજ્ઞા પત્રમાં સહી કરી દારૂ છોડવાની વાત કહી, ત્યહારે ક્યાનચરે કહ્યું “હા, આ વખતે પ્રતિજ્ઞા કંઈકું કે આજથી મહેં દારૂનો ત્યાગ કર્યો. ઈશ્વરકૃપાથી આશા રાખુંકું કે મહારો આ સંઘટ્ટ રક્ષા કરી સકીશ. જે એક બહાસ્યનો માણસ મહારા છોકરાને માટે આટલું કરી સકે છે તે જે પિતાએ પોતાના છોકરાની હાવી દુર્દશા કરી છે તે શું કંઈ કરશે નહિ?”

તે શુભ મુહૂર્તથી ત્હેના પરિવર્તનનો આરંભ થયો. ત્યહારપછી કોઈ પણ દહાડે દારૂનું એક ટીપું પણ તેણે પીધું નહિં. ત્યહારથી ધીરભાવથી પરિશ્રમ કરીને તે સંસાર ચલાવવા લાગ્યો.

પીડિત ટેડને સાથે લઈને ત્હેની માન્યુયાર્કની મહોટી ઇસપિતાલમાં ગઈ. કેટલાક મહીના પછી જ્યહારે તે પોતાના દેશમાં આવી, ત્યહારે ટેડ સંપૂર્ણ આરોગ્ય થયો હતો. ત્હેની દૃષ્ટિશક્તિ જીવિત થઈ હતી. તે દેખાવ જોઈ ને તે સ્વાર્થ ત્યાગી બાળકના પ્રાણમાં જે વિમળ આનંદ થયો તેનો શતાંશ પણ નાયાગરામાં બ્રમણ કરીને સુંદર સુંદર દેખાવ જોયાથી ત્હેને થાત નહિં.

“ત્યહાર પછી.”

આસરે ત્રણસો વર્ષકેપર એક બુદ્ધિમાન જીવાન યુરોપની કોઈ એક પ્રખ્યાત યુનિવર્સિટિમાં ગયો. ત્યાં

કાયદાનો અભ્યાસ કરવો એ તહેના જીવનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો. ધીરે ધીરે તે પોતાના જીવલંત ભવિષ્યની આશાના મોહમાં મુગ્ધ થઈ અસાધારણ પરિશ્રમ અને દૃઢ અધ્યવસાયના પ્રભાવથી પોતે ધારેલા અભ્યાસનો આરંભ કર્યો. ત્યાં થોડી મુદત રહ્યા પછી એક દિવસ પેલો અભ્યાસી યુવક એક ઝેંશી વર્ષના, ચામડી જેની ઢીલી પડેલી છે, ઘોળા વાળવાળા તથા સ્વદેશને માટે જોણે મન પ્રાણ અર્પ્યા છે એવા ધર્મભીરૂ મહાબુદ્ધિ-શાળી વૃદ્ધની પાસે ગયો. ત્યાં ઘણા વખત સુધી સેહેજસાજ વાતચીત થયા પછી નવીન યુવકે વૃદ્ધની આગળ યુરોપમાં પોતાના આવવાનું મ્હોટું કારણ વિસ્તારથી કહી દેખાડ્યું. ત્યારે વૃદ્ધે કહ્યું “સારું થયું કે તું આવી. તું મને એક વાત પૂછું, તું મને તારો અભ્યાસ પૂરો કર્યો પછી શું કરવાનો નિશ્ચય કર્યો છે ?

યુવકે જવાબ આપ્યો—પછી હું મહારી ડીગરી લઇશ.

વૃદ્ધે કહ્યું—“ત્યાર પછી ?”

યુવકે કહ્યું—“ત્યાર પછી હું જેટલા કંઠણ અને મુશ્કેલ સવાલો નડશે તેનું સમાધાન કરવાનો સાવચેતની સાથે ચત્ન કરીશ. અને મહારા અસાધારણ સુતીફળ ભાષણથી, તદ્દયની એકાગ્રતાથી ઘણાં વર્ષોની કેરોશથી મેળવેલા જ્ઞાન અને બુદ્ધિની પ્રખરતાથી જગતના સર્વ માણસના ચિત્તને ખેંચીને હું સર્વની પાસેથી મહાન યશનો પાત્ર થઇ પડીશ.”

વૃદ્ધે પૂછ્યું “ત્યહાર પછી?”

યુવક તેથી જરા વિરક્ત થઇને બોલ્યો “કેમ અને ત્યહાર પછી હેનો કંઇ નિગૂઢ ઉત્તર નથી. ત્હેને માટે કંઈ એટલુંજ કહી સકું છું કે ત્યહાર પછી હું મહારી બુદ્ધિના બળથી હું એક જાગ્યો હુદ્દો મેળવીને ધણું ધન કમાઇને બધાથી મહોટા કહેવાઇશ.”

વૃદ્ધે પૂછ્યું “ત્યહાર પછી?”

યુવકે જવાબ આપ્યો—“ત્યારપછી હું ધણી ધનસંપત્તિ-વાળો અને મહાન્ સૌભાગ્યવાન થઇને માન આપજી અને પદમર્યાદાથી મારા જીવનને ગૌરવાન્વિત સમજીને પરમ સુખથી કાળ ગાળીશ.”

વૃદ્ધે પૂછ્યું “ત્યારપછી?”

યુવકે જવાબ આપ્યો “ત્યહારપછી—ત્યહારપછી—ત્યહારપછી—હું મરીશ.”

વૃદ્ધ આ સાંભળતાંજ આનંદિત થયો અને ગર્વિત ખુલ્લે અવાજે પાછું પૂછ્યું “ત્યહાર પછી.”

યુવક આ જોહ્વા ત્યહારપછીનો કંઇ જવાબ આપી સક્યો નહિ. તેથી નીચું માથું કરીને તરત ત્યહાંથી જતો રહ્યો. વૃદ્ધના આ જોહ્વા ત્યહારપછી એ વાક્યે પેલા જીવાનના દૃઢ્યને વિનળીના આચંકાની પેઠે વિદ્ધ કર્યું. અને તે એના અંતરના ગંભીરતમ પ્રદેશમાં પેશી કંપા-યમાન થયું. યુવક ત્હેનાથી સ્થિર રહી સક્યો નહિં. ત્હેના અંતઃકરણમાં હેવો એક પ્રમત્ત તોપણ ગભીર-

ભાવનો ઉદ્દેક થયો કે તે વખતથી તેણે જગતના સ-
ધના બહાસ્યના સુખસંભોગની તરફ નજર કરી નહિ.
અંતે તેણે મહા મહિમામય ઇશ્વરનો અપાર મહિમા
અને અનંત ગૌરવ વધારવાને માટે અને સ્વદેશને માટે
પોતાનું જીવન ગાળવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો!!!

વિધાસ અને સહિષ્ણુતાનો પુરસ્કાર જીવ- નનું પરિવર્તન.

ઇંગ્લંડના એક નગરમાં એક દિવસ મધ્ય રાત્રે કોઇ
હતભાગિની રમણી એકલી પોતાના સૂવાના ઓરડામાં
બેશીને છોકરાંના ફાટલાં કપડાં શીવતી હતી. બે પો-
હોર રાત્રી ગઇ હતી, તોપણ ઘરનું કામ પૂરું થયું નહો-
તું. ત્હેની પાસે છોકરાં નિશ્ચિંત ભાવથી ઉઘતાં હતાં.
હાવી રીતે વીસ વર્ષથી પણ વધારે કાલ સુધી તેને દર
રાત્રે જાગરણ કરવું પડતું હતું. ત્હેનો જ્યહારથી બિવાહ
થયો હતો ત્યહારથી ત્હેણે એક દિવસ પણ સુખથી ગા-
જ્યો નહોતો. તેનો પતિ કાયિક શ્રમથી થોડુંક અર્થોપા-
ર્જન કરીને સંસાર ચલાવતો હતો; પરંતુ કેટલાક કુસં-
ગીઓના કુદૃષ્ટાંતથી દાડીઓ થઇને દરરોજ કામ ઉ-
પરથી ઘેર આવતી વખતે દાડના પીઠામાં અડધીરાત-
સુધી દાડ પીને ઘેર આવતો હતો. ત્હેનો ઉપાર્જિત
અર્થનો ઘણો ખર્ચ ભાગ હાવી રીતે અપ્રત્યય થતો હતો.

આથી ત્હેની બાયડીને છોકરાંને માટે અન્ન મેળવવાને માટે ઘણો પરિશ્રમ કરવો પડતો હતો. તે દિવસની રાત્રે પણ તે સ્ત્રી પોતાની હમેશની રીતિ પ્રમાણે સ્વામીને માટે વાટ જોતી હતી. રમણી ઘણી ધર્મપરાયણ હતી. પરમેશ્વર દુઃખીનું દુઃખ દૂર કરેછે, ત્હેના દ્વારે જે પ્રાર્થના કરેછે તે જલદીથી થાય અથવા વિલંબ લાગે તો- પણ ત્હેની પ્રાર્થના તે પૂર્ણ કરેછે, આ સત્ય ઉપર ત્હેની ઘણી આસ્થા હતી. તદ્દનુસારે વીશ વર્ષ થયાં તે દરરોજ પતિને માટે પ્રાર્થના કરતી હતી. એક દિવસને માટે પણ તે નિરાશ થઈ નહોતી. આજે રાત વધારે ગઈ હતી. શીવવાનું કામ કરતાં કરતાં થાકી ગઈ હતી, તેથી વધારે વખત બેસી સકી નહિં. તે વેળાએ સ્વામી પણ આવ્યો નહોતો, હવે કેટલી વારસુધી વાટ જુએ? છેલ્લે સૂવા જવાનો ઇરાદો કર્યો. સૂતા ખોલાં હો જાહેરે પરમેશ્વરનું સ્મરણ કરવા લાગી, ત્યારે ત્હેણે ફરીથી પોતાના પતિવિશે જણાવ્યું અને તે પતિપરાયણ, સાધુશીલા, હૃતભાગીનીના ગાલઉપર શોકાશ્રુ ધારા પ્રવાહિત થવા લાગી. પ્રાર્થના પૂરી થયા પછી બિછાનામાં જવાની ઇચ્છા નહિં થતાં તદ્દયમાં બીજા એક ભાવનો ઉદય થયો. તે હવે ધરમાં સુસ્થિર રહી સકી નહિ. કેણું જાણું કેમ પણ તે ભાવ ત્હેને પતિની શોધમાં જવાને માટે ઉત્તેજિત કરવા લાગ્યો! તે તરત અંધારી રાતે પતિની બોજમાં દાડ-

ના પીઠા લણી જવા નિકળી. ત્યાં જઈને જુએ છે તો ત્હેનો સ્વામી બીજા કેટલાક મિત્રોની સાથે દાઝ પીવામાં અને ખુશીમાં રત છે અને દાઝના પીઠાવાળાની બાયડી તેઓને દાઝ પૂરો પાડે છે. ત્હેનો પતિ ત્હેને પીઠામાં આવતી જોઈને એકદમ ક્રોધાયમાન થયો અને ખરાબ બાપામાં તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો. દાઝ વેચનારની બાયડીએ ત્હેને કહ્યું “થોડી થોભ, ત્હારો પતિ ત્હારી સાથે આવશે” ત્હેણે કહ્યું “બ્હેન! હવે કેટલી થોભું? સાત વર્ષ સુધી થોભું છું.” દાઝ વેચનારની સ્ત્રીએ કહ્યું “સાત વર્ષ સુધી થોભ્યાં છો તો બીજા સાત વર્ષ થોભો.” ત્હેને કહ્યું “ચોદ વર્ષ શું બોલો છો, હું એકવીશ વર્ષ થોભીશ.” એમ કહીને પેલી ધર્મપરાયણ નારી જવલંત વિશ્વાસની સાથે બોલી “બ્હેન! ઈશ્વર જો ખરો હોય તો મ્હારી પ્રાર્થના સાંભળશે ને સાંભળશેજ. થોડા દિવસમાં એવો સમય આવશે કે મ્હારો સ્વામી ત્હમારી દુકાનના દરવાજા ઉપરથી જશે; પરંતુ એની અંદર આવવાની પ્રવૃત્તિ રહેશે નહિ.” આ વાત કહીને તે દાઝના પીઠામાંથી બહાર નિકળી તે વેળાએ પતિને કંઈ પણ કહ્યું નહિ; પરંતુ કોણ જાણે શા કારણથી પણ ત્હેનો પતિ સુસ્થિર રહી નહિં સક્યો. તે પોતાની પત્નીની પછવાડે પછવાડે ઘર તરફ ચાલ્યો. હવે મ્હોં ઉપર ક્રોધનું કંઈ પણ ચિન્હ રહ્યું નહોતું. જાણે તે બીજ કાચર પુરૂષ હોય ને તેમ પત્નીની સાથે સાથે બંધીવાનની

પેઠે પોતાને ઘર ગયો. બીજે રવિવારે તે પોતાની ખુશી ખુશાલીની જગાપર દેખાયો નહિ. તે પત્નીની સાથે ઉપાસનાલયમાં ગયો. બનાવનો કહેવો યોગ ! તે દહાડે આચાર્યે જે ઉપદેશ આપ્યો તે જાણે ત્હેનેજ માટે તૈયાર કર્યો હોયની. તે ઉપદેશે બાણુની પેઠે ત્હેના પ્રાણુને વીંધ્યો. ત્હેના પ્રાણુમાં એટલી તો ચાતના થવા લાગી કે તેણે કેટલાક દિવસ કેવળ ચંત્રણામાં છટકટ કરીને ગાળ્યા. અંતે બીજે રવિવારે પોતાનું પાપ સ્વીકાર કરીને ધર્મચાર્યની પાસેથી ધર્મશિક્ષણ મેળવવા અભિલાષી થયો. ત્યહારથી ત્હેના જીવનનો સ્રોત કર્યો. ત્હેણે ભજનાલયથી ઘરમાં આવીને પોતાના છોકરાંને બોલાવીને કહ્યું “ બેટા ! આજ મહારી સાથે પરમેશ્વરને ધન્યવાદ આપો. ત્હમારી ધર્મપરાયણા, માતાની સહિષ્ણુતા અને વિશ્વાસનું ઈનામ ત્હેણે શું આપ્યું છે તે જુઓ.” હાવી રીત્યનો સપરિવારમાં પ્રાર્થનાનો આરંભ કર્યો.

વિશ્વાસ.

“આવો પ્રાર્થના કરવા બેસીએ.”

ખરોખર ઇશ્વર ઉપર વિશ્વાસ રાખનાર માણસ સૌ-સારિક વિપદને તુચ્છ સમજેછે. સેંકડો વિપત્તિમાં પણ વિશ્વાસી તદ્દય સત્યમાર્ગથી વિચલિત થતું નથી. એક હબસી ગુલામ સાધુચરિત્ર અને પ્રાર્થનાશીલથી પ્રખ્યાત હતો. ત્હેને સર્વ મનુષ્યો બેનકાફા કહીને બોલાવતા હતા. જે બગીચામાં બેન ગુલામનું કામ કરતો હતો, તે બગીચાનો માલીક ધાતકી હતો. ત્હેણે એક દહાડો નક્કી કર્યું કે પોતાના તાબાનાં બેતરોમાં હવેથી ઉપાસના પ્રાર્થનાદિ કંઈ થવા દેતું નહિં. બેનને ભય દેખાડીને ધર્મસાધનથી દૂર કરવાને માટે તે હતભાગ્ય નિષ્ઠુર ગુલામના માલીકે ખીજ એક ગુલામની પશુની પેડે હત્યા કરી, ત્હેનો અપરાધ એ હતો કે તે ભગવાનનું નામ લેતો હતો ! ત્હેનું છિન્ન મુંડ એક જાહેર જગાપર લટકાવીને ગુલામના માલીકે બેનને બોલાવીને પુછ્યું “આ કેાનું માથું લટકેછે તે તું જાણેછે ?” બેને કહ્યું “હા, ત્હેને ઓળખું છું !” ત્યહાર પછી ગુલામના માલિકે બેનને સાવચેત થવાનો હુકમ આપ્યો “જે હું હવે પછી કદી ત્હેને ઇશ્વરનું નામ તથા ઇશ્વરની આગળ પ્રાર્થના કરતો જોઈશ તો ત્હારી

પણ આવી દશા કરીશ !” આ ભયભીત હુકમ સાંભ-
લીને તે થોડો વાર સુધી ચુપ રહ્યો. ત્યહાર પછી રિથર
ચિત્તથી વિચાર કરીને તે જંગલી વગર શીખલો હુબશી
ગુલામ અદ્ભુત તદ્દયથી પોતાના સોબતીઓને એકઠા ક-
રીને કહેવા લાગ્યો ગમે તેમ થાઓ, આવો આપણે પ્રા-
ર્થના કરવા બેસીએ !” કંઈક વિપદ, કંઈક પ્રાણહંડનો
ભય ! ઇશ્વરના વિશ્વજયી નામથી સર્વ આશંકા પ્રબલ
સ્ત્રોતના ઉપર તૂણની પેઠે કંઈકની કંઈક જતી રહી.

આળકનો વિશ્વાસ.

અમેરિકાની એક ધર્મેનિષ્ઠ સ્ત્રીનો એક ન્હાનો છોકરો
મરી ગયો. તે એક દહાડો પોતાની ત્રણ વર્ષની ઉમ્મરની
છોકરીની પાસે બેસીને પોતાના મરણ પામેલા છોકરા-
ના વિષયમાં વાત કરતી હતી. ઇશ્વર ત્હેને સ્વર્ગમાં લઇ
ગયો છે. આ શબ્દ કહેતાં માતાની આંખમાંથી આંસુ
નિકળ્યાં. ત્હેની કન્યાએ થોડોવાર મનમાં ને મનમાં વિ-
ચાર કરીને પુછ્યું “ મા ! પરમેશ્વરે લાઇને સ્વર્ગમાં
લઇ જઇને શું સાચું કામ કર્યું છે ? ” માતાએ જવાબ આ-
પ્યો “ હા. ” એ સાંભળીને તે સરળ કન્યાએ કહ્યું “ જો
ત્હેને લઇ જઇને ઇશ્વરે સાચું કર્યું છે, તો મા તું શામાટે
રૂંઠે છે ? ” ઇશ્વરનાં ઉપર એવો સરળ વિશ્વાસ ધણું
થોડાંજ મહોટી ઉમરનાં માણસોમાં હશે. આપણે મુખ-

થી કહીએ છિયે કે ઈશ્વર મંગળમય છે, પરંતુ કામની વેળાએ ત્હેનાથી વિપરીત આચરણ કરીએ છિયે; એજ દુર્બલતા છે.

દુઃખની અંદર મંગળ.

એક જીવાન માણસ ઘણા વખતથી રોગના બિછાનામાં પડ્યો હતો. મરણ નજદીક આવેલું જોઈને ત્હેણે એક દિવસ પોતાના એક મિત્રને કહ્યું આ રોગચંત્રણા મહારે માટે અમૂલ્ય રત્નસ્વરૂપ છે. એણે મહુને યૌવનકાલની દુર્બુદ્ધિ અને મોહના હાથમાંથી બચાવ્યો છે, અને યોગે હું ઈશ્વરને એકમાત્ર સુખના આધારરૂપે અને અનંત જીવનને એકમાત્ર આશા સ્થલરૂપે અવલંબન કરતાં શીખ્યો છું; અને હવે મહારા મનમાં આવેછે કે એણે મહુને હાલ મહારા પિતાના ધરની ઘણી નજદીક આણ્યો છે !” આપણે ઘણીક વેળાએ રોગ, શોક અને વિપદમાં પડીને આત્મવિસ્મૃત થઈ જઈએ છિયે ! પરંતુ ખરેખર ઈશ્વરવિશ્વાસી જોએ છે તેઓ દુઃખ વિપદમાં પણ ઈશ્વરનો મંગળ હાથ જોઈને કૃતજ્ઞ થાયછે. જે વિપદ અવિશ્વાસીને નિરાશાના અંધકારમાં નાખેછે, ઈશ્વરવિશ્વાસી માણસ ત્હેમાંથી સંસારની અનિત્યતાના સંબંધમાં અમૂલ્ય ઉપદેશ મેળવેછે અને ઈશ્વર ઉપર નિર્ભર કરવાનું શિક્ષણ મેળવેછે.

વિશ્વાસ એ અમૂલ્ય નિધિ છે.

એક સમયે ક્રાન્સદેશના એક બાદશાહે બળિયાર ના-
મના એક અતિવિશ્વાસી પ્રોટેસ્ટન્ટને પોતાનો વિશ્વાસ
પરિત્યાગ કરીને રોમન કથાથલિક ધર્મમાં દીક્ષિત થવાનો
હુકમ કર્યો. તે વખતે ત્હેને પ્રલોભન દેખાડીને કહ્યું કે
તું જે રોમન કથાથલિક ધર્મનો આશ્રય લઇશ તો ત્હેને
મહારાજ રાજ્યપદ આપીશ. બાદશાહનાં હાવા પ્રરોચના-
ના વાક્ય સાંભળીને વિશ્વાસી બળિયારે કહ્યું “ પિતા !
હું જે હાવા પાર્થીવ ઐશ્વર્ય અને સંપદના પ્રલોભનથી
મહારાજ પરમ પ્રભુ પરમેશ્વરને અમાન્ય કંઈ તો એક સ-
મય એના કરતાં કોઈ સામાન્ય લાંચની આશાથી રા-
જને પણ અમાન્ય કરી સફાઈ, એ અસંભવ નથી ! ”
જે વિશ્વાસ સામાન્ય વિદ્યથી જતો રહે છે તે વિશ્વાસ
વિશ્વાસજ નથી. આખા ભૂમંડલનું ઐશ્વર્ય અને સુખ સં-
પદ જે વિશ્વાસીની સામે લાવવામાં આવે અને તે આ-
પીને ત્હેનો વિશ્વાસ ત્યાગ કરવા કહે તો તે સર્વને અ-
સાર, અપદાર્થ, ઢિઠ્ઠારવા લાયક સંસારની અતિ ખરાબ
મલીન વસ્તુ કરતાં પણ અસાર સમજીને પોતાના અ-
મૂલ્ય વિશ્વાસને પ્રાણમાં વધારે દૃઢપથી પકડી રાખે છે.
વિશ્વાસ કહેવો અમૂલ્ય નિધિ છે ! ત્હેની સાથે શું જગ-
તની કોઈ વસ્તુની તુલના થઈ સકે ?

બાળિકાનો ઉપદેશ.

કેટલાક દિવસ ઉપર એક સાત અથવા આઠ વર્ષની બાળિકા કોઇ કારણથી આગથી ઘણી દાઝી. એ છોકરી એક રવિવારની ધર્મસંબંધી નિશાળમાં ભણવા જતી હતી. છોકરી અગ્નિમાં દગ્ધ થઈ તે ચૌદ દિવસ જીવતી રહી હતી. જ્યહાં સુધી તે જીવતી હતી ત્યહાં સુધી પોતાના વિશ્વાસાનુસારે ખ્રિસ્તની શક્તિના વિષય પ્રચાર કરતી હતી, અને ત્હેની વૃદ્ધા માતાને પોતાના વાક્ય ઉપર વિશેષરૂપે વિશ્વાસ સ્થાપન કરવાને વિનંતિ કરીને કહેતી કે મહારી સાથે ત્હારો સ્વર્ગમાં પાછો મેલાપ થશે. આ સર્વ વાતથી ત્હેને આનંદ થતો અને આશાના ચિન્હ જોતી. ત્હેની આ દાહચંત્રણાની હાલતમાં તે કેહવી રીતે આટલી બધી પ્રકુલ્લિત ચિત્તથી પોતાના પ્રાણનો વિશ્વાસ કહી સકી હતી, ત્હેનો એકવાર વિચાર કરીને જોયાથી વિસ્મિત થવાય છે.

દુઃખમાં શાંતિલાભ.

એક ખ્રિસ્તી ધર્માવલંબી રોગી બાળક ધર્મપુસ્તક બાઈબલ વાંચવાને ઘણો ચહાતો હતો, પરંતુ ત્હેના શરીરનાં અંગ હેવાં તો અવશ થઈ ગયાં હતાં કે કોઈરીતે પોતે બાઈબલ ઉઘાડીને વાંચવાને સમર્થ નહોતો. એક પ્રતિષ્ઠિત માણસે પેલા બાળકને પુછ્યું કે “ ત્હેને આ

પુસ્તક વાંચવું કેમ ગમે છે ?” બાળક પ્રતિષ્ઠિતનું ઉપલ્લુ વાક્ય સાંભળીને બોલ્યો “હું બાઇબલ વાંચવા ઉપર આટલી પ્રીતિ રાખું છું ત્હેનું કારણ એ છે કે એમાં ખ્રિસ્ત વિશે લખ્યું છે. પેલા માણસે પુછ્યું “તું શું ખ્રિસ્તના ઉપર વિશ્વાસ રાખે છે ?” બાળકે જવાબ આપ્યો “હા હું વિશ્વાસ રાખું છું” “ત્હેને ફરી પુછ્યું તું શામાટે હાવો વિશ્વાસ રાખે છે ?” બાળકે કહ્યું “આ વિશ્વાસ આ વ્યાધિની ભયાનક કષ્ટચંત્રણા અનાયાસથી સહન કરવાની શક્તિ આપે છે !” વાસ્તવિક વિશ્વાસ હોય તો માનવ ભયાનક રોગચંત્રણા અને સંસારિક કષ્ટમાં પણ સુખથી રહી સકે છે. ગમે તો બાળક હોય, યુવા હોય કે મૂર્ખ હોય સર્વને વિશ્વાસ સઘળી હાલતમાં એક અપૂર્વ સુખસાગરમાં સર્વદા નિમગ્ન રાખવાનો યત્ન કરે છે.

સૈનિક પુરૂષ.

એક વેળાએ ભયાનક તોફાન આવ્યું હતું. હેવી વખતે એક ધર્મપરાયણ સૈનિક પુરૂષ પોતાની સ્ત્રી સાથે તે તોફાનમાં પડ્યો હતો. ત્હેની પત્ની ઘણી ભયભીત અને વ્યાકુલ થઇને કિંકર્તવ્ય વિમૂઢની પેટે હા મ્હારે આવી બન્યું એમ કરવા લાગી ; પરંતુ પેલો સૈનિક પુરૂષ અતિ સ્થિર તથા પ્રશાન્તભાવથી અવસ્થોચિત કામ કરતો હતો. ત્હેનો પ્રશાન્તભાવ જોઇને ત્હેની પત્નીએ કહ્યું “આ

કહેવું આશ્ચર્ય ! આટલી બધી વિપદ પડી છે. ચારે તરફ મહાપ્રલય થવાનાં ચિન્હ જણાય છે. ત હુમે તહેને ગણુકારતા નથી. હેવું કારણ શું ?” સૈનિક પુરુષે આ વાત સાંભળીને થોડું હસીને પોતાની તરવાર મ્યાનમાંથી કાઢીને તહેનો અગ્રભાગ પત્નીની છાતી આગળ ધરીને પૂછ્યું. “ આથી ડરોછો કે નહિં ?” પત્ની હસીને બોલી “ શા માટે ડરે ? તરવાર હેવા એક જણના હાથમાં છે કે જે મહારા ઉપર પ્રેમ રાખે છે.” પતિએ કહ્યું “ ત્યારે શા માટે આશ્ચર્ય પામોછો ? આ તોફાન હેવા એક જણના હાથમાં છે કે જે મહારા ઉપર પ્રેમ રાખે છે. તે મહાકે બલુજ કરશે.

પરમેશ્વર બાલકને જ્ઞેશે.

એક બાલકે ન્હાનપણથી કેવળ આ વાક્ય બોલવાનું શિક્ષણ મેળવ્યું હતું “ પરમેશ્વર બાલકને જ્ઞેશે ?” પેલો બાલક મધુર સ્વરથી હુમેશાં ઉપરના રાખ્દો કહેતો હતો. બાલકનાં માબાપ એકી વખતેજ મ્હોટા રોગમાં પડ્યાં. તેઓ સારા નહિં થતાં છોકરો પણ માંદો પડ્યો. તહેનો રોગ ધીરે ધીરે વધવા લાગ્યો. અંતે તે સુકુમાર બાળકનાં મૃત્યુનો દિવસ ઘણો પાસે આવ્યો.

તે વેળાએ તહેની મા પણ માંદી હતી તેથી તે ખાટલા વશ હતી : છોકરાની તદ્દયવિદારણી અવસ્થાની ખબર સાંભળ્યાથી તહેને એક વખત છાતીમાં ધારણ કર-

વાની ઘણી ઇચ્છા પ્રકાશ કરી. અંતે માબાપ છોકરાની આગળ ગયાં. ત્યહાં જઈને જીએ છે તો પોતાના છોકરાનું મરણ નિશ્ચય થશે એ સ્થિતિ કરીને ઘણું રોવા લાગ્યાં. પરંતુ બાળકે એક વાર પોતાની મીચેલી આંખ્ય ઉઘાડીને અતિ મૃદુસ્વરે કહ્યું, “ પરમેશ્વર બાલકને જોશે!” બાલકની આ વાતે તેઓના શોકસન્તપ્ત હૃદયમાં શીતળ વારિ નાખી. તે વિશ્વજનની અંતે ત્હેને પોતાના શાંતિમય કોડમાં લઇને ત્હેને નિત્ય સુખ ધામ સ્વર્ગરાજ્યમાં લઇ ગઇ. જ્ઞાના બાળક પણ ઇશ્વરને બોલાવી સકે છે.

ઈશ્વરજ પ્રકાશ છે.

એક વખત શીઆળાની રાત્રે એક સાત વર્ષનો બાળક પોતાની દાસીની સાથે ઘણું છેટેથી પોતાના ઘર તરફ આવતો હતો. અંધારી રાત્ર હતી તેથી રસ્તો ભૂલવાનો સંભવ હતો ત્હેને લીધે દાસીએ ફાનસ સાથે લીધું હતું. એકદમ પ્રબળ હવા આવ્યાથી ફાનસમાંનો દીવો હોલવાઇ ગયો. તેથી તેઓ બન્ને મોટી મુશ્કેલીમાં પડ્યાં. બાલક ગમે તો ડરતો હોય અથવા નહિં ડરતો હોય પણ દાસીને ઘણી ડરતી જોઈને પેલા સાત વર્ષનાં છોકરાએ દાસીને કહ્યું “ તું આટલી બધી શામાટે ભય ધરેછે ? અંધારામાં આપણે કદી પણ રસ્તો ભૂલશું

નહિં; તે સર્વવ્યાપી દયામય ઈશ્વર આ ઘોર અંધારા-
નો પ્રકાશ થઇને આપણને રસ્તો દેખાડશે.” આહા!
આ સરળ બાળકના જેવો વિશ્વાસ હમે ક્યારે મેળવશું?.

વિદ્યાસથી શું નહિં મળે ?

એક શેહેરમાં એક ગરીબ સ્ત્રી રહેતી હતી. ત્હેની
એક ન્હાની છોકરી હતી. સ્ત્રીની સાંસારિક અવસ્થા
એટલી તો ખરાબ હતી કે ધણું કરીને કોઈ દાહાડો
પૂરે પૂરે ખાવાનું પણ મળતું નહોતું. પોતાને સારીપેઠ
ખાવાનું નહિં મળે તો ચાલે, પણ છોકરીને તો ધણું
કષ્ટ થાયછે. છોકરીને પૂરે ખાવાનું મળતું નહિં ત્હેનો
વિચાર કરીને માનો પ્રાણ ફાટી જતો. હાવી રીતે નાના
પ્રકારની સાંસારિક યંત્રણાથી ઇંદાઇને એક દિવસ અના-
હારે તે નિઃશ્વસનમાં બેસીને રોતી હતી. એવી વખતે
ત્હેની પેલી છોકરી પોતાની માને રડતી જોઇને બોલી
“મા ! તું શામાટે રડેછે ? આજે આપણું ખાવાનું નથી
તેથી તું આટલી રડેછે ? તું શું બાણતી નથી કે જેણે
આપણને આ પૃથ્વીમાં મોકલ્યાં છે, તે દયાનો સાગર
પરમેશ્વર આપણને નિશ્ચય ખાવાનું આપશે, આપણે અ-
નાહારથી પ્રાણ ત્યાગ કરશું તે ત્હેના પ્રાણમાં કદી પણ
સહન થશે નહિં.

બાળિકાનાં આશાપૂર્ણ વાક્ય જોવાં સમાપ્ત થયાં કે

તરત એક પડોશી ત્હેની ઓરડીમાં આવીને પેલી સ્ત્રીને કહેવા લાગ્યો “અમુક ઘરમાં કામને માટે એક માણસની જરૂર છે. જો ત્હમે તે કામ કરવાનો ભાર લ્યો તો ઘણું સાફ થાય.” સ્ત્રી સાંભળતાંજ કન્યાને ઘરમાં મૂકીને કામ કરવા ગઇ. આખો દિવસ કામ કરીને આવવાની વખતે પરિશ્રમથી મળેલા પૈસામાંથી થોડીક ખાવાની વસ્તુ વેચાતી લાવી, તે સર્વ સામગ્રી જોતાંજ ક્ષુદ્ર બાળિકાની આંખમાંથી દડદડ કૃતજ્ઞતાનાં આંસુ પડવા લાગ્યાં. ખેલાં કહ્યું નહોતું કે અનંત દયાના સાગર પર-મેશ્વર આપણને ખાવાનું નિશ્ચય આપશે? તેજ જીવનો આહાર આપનાર છે. ત્હેના ઉપર નિર્ભર કર્યાથીજ આપણો સર્વ અભાવ દૂર થશે.”

પ્રાર્થનાશીલા.

એક દિવસ એક સ્ત્રી ઇંગ્લંડના એક નગરમાંથી હવા ફેરફાર કરવાને માટે સમુદ્ર ઉપરના એક ગામમાં જતી હતી. ત્હેણે જવાની આગમ્ય પોતાના નોકરોને કહી રાખ્યું હતું કે તેની સાથે કંઈ પણ ખોરાક લઇને વધારે બોળે લેવાની જરૂર નથી. પરંતુ ત્હેના એક નોકરે એ હુકમ જાણ્યો નહોતો તેથી ત્હેણે અજાણથી ઘણી રોટલી માંસ વગેરે ખાવાની વસ્તુ ગાડીની નીચેના ખાનામાં નાખીને પૂર્ણ કર્યું હતું. રસ્તામાં થોડા થાક્યાથી તે ખાવાની વસ્તુ ઉપર સ્ત્રીની નજર પડી. તે ઘણી વિરક્ત થઇને કહેવા

લાગી “ રસ્તામાં સર્વ ધોરાક નાખીને ગાડી ચલાવ.” તે સાંભળીને એક દાસીએ કહ્યું, “ સ્વામિનિ! જરા થોભો, હું પેલા ગામમાં કોઇને રોટલી અને માંસ આપી આવું. એમ કહીને સર્વ ખાવાની વસ્તુ માથા ઉપર લઇને તે ગામમાં પેડી, પહેલાં બે ત્રણ ઘરમાં ગયા પછી એક ઘરમાં જઇને બુએછે તો એક વિશીર્ણા અને મલીનાં સ્ત્રી ગુંઠણપર બેસીને હાથ બેઠી પરમેશ્વરની આગળ પ્રાર્થના કરતી દીડી. ત્હેની પ્રાર્થના પૂરી થતાંજ પેલી દાસીએ કહ્યું, “ હમારી ગાડીમાં ભૂલથી આ સર્વ ખાવાની વસ્તુ લીધી હતી. હમોને એની જરૂર નથી. હું આ સર્વ આપને ત્હાં રાખી જઈશું, ઇચ્છા હોયતો ત્હેનો આપ ઉપયોગ કરજો નહિંતો કોઇ દુઃખી ગરીબને આપજો. એ સાંભળીને પેલી સ્ત્રીની આંખમાંથી દટદટ આંસુ પડવા લાગ્યાં ને રોતી રોતી પરમેશ્વરનો ધન્યવાદ કરવા લાગી અને પેલી દાસીને સંબોધન કરી કહ્યું “ બહેન! હું ઘણી હતભાગિની છું, મહારો પતિ ઘણા દિવસ માંદો રહી હમણાંજ મરી ગયો છે. ત્હેની દવા દારૂ અને સેવાને માટે મહેં માટે સર્વ વેચી નાંખ્યું, એટલુંજ નહિં પણ ત્હેનો બચાવ કરવાને માટે મહેં મહારાં હાડકાં ચામડાંને પણ સૂકાવી નાંખ્યાં હતાં; પરંતુ નસીબે ચારી આપી નહિ. ત્હેનું કેટલાક દિવસ થયાં મૃત્યુ થયું. મહારી પાસે જે કંઈ થોડુંક બચ્યું હતું તે સર્વ પૂરું થઇ ગયું છે; આજે મહારી પાસે કંઈ પણ ખાવાનું નહોતું તેથી હમ-

ણાં હું પરમેશ્વરની આગળ રડીને કહેતી હતી પિતા ! તહમારી દુઃખિની કન્યા વગર ખાધાથી મરેછે, અથવા અનાથ નિવાસનો આશ્રય લેછે. એ જો તહમારી ઇચ્છા નહિ હોય તો તહેને અન્ન આપીને પ્રાણુની રક્ષા કરો.” જ્ઞાતી મહારા પિતાએ તહમારા દ્વારે તહેની કન્યાને માટે ધણું અન્ન મોકલ્યુંછે.”

સ્થિતિ.

જર્મની દેશમાં સ્થિતિ નામનો એક વિખ્યાત ધાર્મિક પુરુષ હતો. જીવાનીના આરંભથી તહેના વિશ્વાસની દૃઢતાની વિશેષ ઓળખાણ મળી હતી. તે વેળાએ યુનિવર્સિટિમાં પ્રવેશ નહિ થઈ સક્યાથી આશાનુરૂપ શિક્ષણ મળી સકવાનો લાગ મળતો નહોતો. તે માટે યુનિવર્સિટિમાં પ્રવેશ કરીને વૈદ્યક વિદ્યા શીખવાને સ્થિતિની ઘણી ઇચ્છા થઈ. પરંતુ યુનિવર્સિટિમાં અભ્યાસ કરવો એ કંઈ થોડા પૈસાની વાત નહોતી. તહેનો આ ખર્ચ કેાણુ આપે? તે નિરાશ થઈને ઇશ્વરની આગળ પ્રાર્થના કરતો અને પ્રાર્થના કરતી વેળાએ કહેતો “ પરમેશ્વર ! ગરીબની વાસના શું પૂર્ણ થશે નહિ.” હાવી રીતે વિચાર અને પ્રાર્થના કરતાં તેના હૃદયમાં મજબૂત વિશ્વાસ બેઠો કે જગદીશ્વર મહારી વાસના પૂર્ણ કરશે. તેથી નિશ્ચિંત થઈને મનનો આવેગ નિવારણ કર્યો. ક્યા વિ-

ધાલયમાં જઈશ ત્હેને માટે ધણો વિચાર કરતો નહોતો. મનમાં ને મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે જગદીશ્વર જે માર્ગ દેખાડશે તે માર્ગ અવલંબન કરીશ. હાલું નક્કી કર્યા પછી ત્રણેક અઠવાડીએ એક દિવસ ત્હેનાં સગાએ ત્હેને પુછ્યું, તું કયા વિદ્યાલયમાં જઈશ? ત્હેણે જવાબ આપ્યો. “ હું જાણતો નથી.” ત્યહારે તે સગાએ ખીન્ત એક જીવાનનું નામ દઈ કહ્યું ફલાણો સ્ટ્રાસબર્ગ યુનિવર્સિટિમાં જાયછે, તું કેમ જતો નથી! તે તથાસ્તુ કહીને તૈયાર થયો. પરંતુ ત્હેને યુનિવર્સિટિમાં જઈને અભ્યાસ પૂરો કરતાં હજારથી વધારે રૂપિયાની જરૂર હતી. પરંતુ ત્હેની પાસે એકરોડ રૂપિયા પણ નહોતા. તે કોઈ વેળાએ પણ ચિંતિત દેખાતો નહોતો. તે હસતો પોતાના બરોબરીઆને કહેતો “ મહેં યુનિવર્સિટિમાં અભ્યાસ કરવાની કમર બાંધીછે, પરંતુ હું જાણતો નથી ક્યાંથી મહારો સ્વર્ગનો પિતા આટલા બધા પૈસા મહેને અપાવશે.” ત્હેના મિત્રો ચિંતિત થયા. ત્હેણે હસીને કહ્યું ત્હમે ઉદ્વિગ્ન થશો નહિં. નિશ્ચય જાણજે કે ઇશ્વર મહારો અભાવ દૂર કરશે. તેઓએ જેમ તેમ કરી ત્હેની મુસાફરીને માટે ૨૬ રૂપિયા એકઠા કર્યા. તે લઈને તે સ્ટ્રાસબર્ગની તરફ જવા નિકળ્યો. રસ્તામાં ત્હેને ધણો વિલંબ થયો તેથી ત્હેની પાસેનો પૈસા ખર્ચાઈને ફક્ત એક રૂપિયો હાથમાં બાકી રહ્યો. તે વેળાએ સ્ટ્રાસબર્ગનો ત્રણ દિવસનો રસ્તો બાકી હતો. સિટલિં પોતાના અભાવની

વાત કોઇને પણ કહેતો નહોતો. એક દહાડે તે રસ્તામાં ફરતો હતો, એવામાં ત્હેનો એક સ્વદેશનો ઓળખીતો વેપારી એકદમ તે જગાપર મળ્યો, ત્હેનું પાણિપીડન કરીને ત્હેને પુછ્યું સિટલિં ત્હમે અહિં કેમ આ-
 યા છો? સિટલિંએ જવાબ આપ્યો કે સ્ટ્રાસબર્ગ યુનિવર્સિટીમાં અધ્યયન કરવાને માટે જાઉં છું. તે વેપારીએ પૂછ્યું ત્હમને આટલા બધા રૂપિયા ક્યાંથી મળશે? સિટલિંએ જવાબ આપ્યો ઉપર મ્હારો પિતા છે, તે પરમ ધનવાન છે ત્હેણે મ્હને આશા આપી છે. આ વિશ્વાસની વાત સાંભળીને પેલા વેપારીના મનમાં એક અપૂર્વ ભાવનો ઉદય થયો. તે વેપારી બોલ્યો હું ત્હ-
 મારા પિતાનો એક નોકર છું. ત્હેના હુકમથી હું ત્હ-
 મને તેત્રીશ રૂપિયા આપું છું. હાવી રીત્યનું કહીને તેત્રીશ રૂપિયા આપ્યા. સિટલિં ત્હેનાથી સ્ટ્રાસબર્ગ નગરમાં આવ્યો. સ્ટ્રાસબર્ગ નગરમાં આવીને થોડા દિવસ રહ્યો તેટલામાં તે રૂપિયા ખર્ચ થઇ ગયા. ફક્ત એક રૂપિયો પાસે હતો. તે પરમેશ્વરની આ-
 ગળ પ્રાર્થના કરેછે એવી વખતે ત્હેનો પૂર્વ સમભિ-
 આહારી (જેની સાથે તે આવ્યો હતો.) એ એક દ-
 હાડે કહ્યું સિટલિં ત્હમારા હાથમાં પૈસા નહિ હશે. ખર્ચ કરવા મુજાતો હઇશ. આ લે ” એમ કહીને ત્હેને ત્રીશ રૂપિયાની મદદ આપી. ત્હેનાથી ત્હેનો સ્વદેશનો

અભાવ દૂર થયો. ત્યહાર પછી તહેને કૉલેજમાં રૂપિયા ભરવાની માગણી થઇ. આ વખતે ચાલીશ રૂપિયા ને-
ઈયે. પરંતુ તહેની પાસે એક કૂટી બદામ પણ નહોતી.
જે દિવસે સાંજે રૂપિયા આપવા નેઈયે, તે દિવસની
સવાર ગઈ, બપોર ગયા, પાંચ વાગ્યા પણ રૂપિયા આ-
વવાનું કંઈ લક્ષણ જણાયું નહિં. રૂપિયા ક્યાંથી આવશે
તે નક્કી નહોતું. સિટલિંનું દૈન્ય ચિંતાથી વ્યાકુલ થાયછે.
તહેણે આખો દહાડો પ્રાર્થના કરી. સાંજે તે પ્રાર્થના કરતો
હતો, એટલામાં દરવાજે ઠોકાયાનો અવાજ સંભળાયો.
સિટલિં દરવાજે ઉઘાડીને જોયછે તો તે ધરનો ઘણી ધ-
રમાં આવીને કહેવા લાગ્યો આ ધર તહમને પસંદ
પડયું કે નહિં તે પૂછવા આવ્યો છું. સિટલિંએ કહ્યું ધર
ઘણું જ સાફ છે. હું જેવું ઇચ્છતો હતો તેવું જ છે. તે વેળાએ
ધરઘણીએ પુછ્યું તહારા હાથમાં ખર્ચ કરવાને પૈસા
છે કે નહિં તે કહે નેઈયે ? સિટલિંએ તહેના આ પ્રશ્નથી
અન્યથા થઈને ધીરભાવથી જવાબ આપ્યો મહારા હા-
થમાં પૈસા નથી. પછી ધરઘણી થોડું હસીને બોલ્યો
પરમેશ્વરે મહને તહમને મદદ આપવાને માટે મોકલ્યો
છે. એમ કહીને તેણે પોતાના ધરમાંથી ચાલીશ રૂપિયા
લાવી આપ્યા. તહેનાથી તેણે કૉલેજની ફી આપી, અને
બીજી નેઈયતી વસ્તુ ખરીદી.

“ ઇશ્વર મહને ખાવાનું આપશે. ”

યૂરોપમાં ખ્રિસ્તીધર્મ પહેલો પ્રચાર થવાની વેળાએ જ્યહારે ખ્રિસ્તના શિષ્યોને ચારે બાજુએ જીલમ અને માર ખાવો પડતો હતો, ત્યહારે એક ખ્રિસ્તી સ્ત્રી સર્વદા કહેતી હતી કે “ મહને કોઈ રીતની ખોટચ નથી કારણ કે પ્રભુ પરમેશ્વર મહને જે ચીજની જરૂર હશે તે સર્વ આપશે. ” એક દિવસે સાધારણ ઉપાસનામાં સામેલ નહિ થવાને માટે તહેને અપરાધી કરીને એક ખ્રિસ્તધર્મ-દ્વેષી ન્યાયાધીશની આગળ લાવવામાં આવી. ન્યાયાધીશે તહેને જોઈને મશ્કરીમાં કહ્યું “ ઘણા દિવસથી તહેને મહારી કોર્ટમાં લાવવાની ઇચ્છા હતી ; હમણા હું તહેને કેદખાનમાં મોકલીશ. તેવેળાએ ત્યહાં તહેને કોણ ખાવા આપશે ? ” પેલી ધર્મશીલા સ્ત્રીએ જવાબ આપ્યો “ જ્ઞારા સ્વર્ગીય પિતાની જે ઇચ્છા હશે તે તે આપના ખોરાકમાંથી મહને ખાવાનું આપશે ! ” અંતે તેમજ બન્યું ; પેલો ન્યાયાધીશ ખ્રિસ્તી સ્ત્રીની દૃઢતા અને ઇશ્વર ઉપર વિશ્વાસ જોઈને એવો તે મોહિત અને આશ્ચર્ય થયો હતો કે તહેને તદ્દયની સાથે ભક્તિ કરી સક્યા શિવાય રહી સક્યો નહિ ; અને ચત્રની સાથે પોતાના ખોરાકમાંથી દરરોજ તહેણીને ખાવાનું મોકલતો હતો. તે જોટલા દિવસ કેદખાનામાં હતી, તેટલા દિવસ હાવી રીતે ન્યાયાધીશ પોતાના ખોરાકમાંથી પેલી ધર્મશીલા સ્ત્રીને ખાવાનું પૂરું પાડતો હતો.

આપણે શું ઈશ્વરની ઉપર પેલી ખ્રિસ્તી સ્ત્રીની પેઠે વિશ્વાસ રાખતા શીખ્યા છિયે ? આપણે પોતાનો બોલે અને શીકર લઇને કપ્પથી અને દુર્ભાવનાથી ઉન્મત્તની પેઠે અહિંથી તહિં દોડતા ફરીએ છિયે. થોડીક વિપદ સામે જોયાથી એકદમ અજ્ઞાન થઇ જઇએછિયે. પરંતુ ખરેખરા વિશ્વાસી અને નિર્ભરશીલ જેઓ છે તેઓ પોતાનો સર્વ આધાર ઈશ્વર ઉપર અર્પણ કરીને નિશ્ચિંત અને નિર્લિપ્તભાવથી સંસાર ચલાવેછે.

કહેનું સુખદાયક મૃત્યુ ?

એક બાળક યોદ્ધા લઠાઇમાં ઘણો જખમી થયાથી એક આતુરશાલામાં લઈ જવામાં આવ્યો. બાળકને એવી જગા-પર જખમ થયો હતો કે ત્હેને જીવવાની આશા નહોતી. બાળકનું મૃત્યુ ઘણું પાસે આવ્યું છે તે વેળાએ એક સ્ત્રી ત્હેના બિછાનાની પાસે બેસીને ત્હેના મૃત્યુની અવસ્થા જોતી હતી. મરવા પર આવેલા બાળકને કોમલ હૃદયની સ્ત્રીએ પૂછ્યું “બેટા ! ત્હારું મૃત્યુ પાસે છે, જો હમણું ત્હારું મૃત્યુ આવે તો હું શું ત્હેને માટે તૈયાર છું ? ” પેલી સ્ત્રીનાં ઉપદેશ વાક્ય બાળકના સાંભળવામાં આવ્યાં કે તરત બાળકે પોતાની બંને આંખ ઉઘાડી અને થોડો હસતો અતિ ક્ષીણ અવાજથી બોલ્યો, “ હું તે માટે તૈયાર છું.— આ આખું જગત્ ત્હેનું છે ! ” આટલું કહીને બાળકે

પોતાની છાતી ઉપર હાથ મૂક્યો. ત્યારે પેલી સ્ત્રીએ બાળકના માથાપર હાથ મૂકીને પૂછ્યું, “પરમેશ્વર શું ત્હારા તદ્દયરાજ્યનું શાસન કરેછે અને એજ નિયમિત કરેછે? તું શું એનું પ્રદર્શન કરેછે?” બાળકે જવાબ આપ્યો, “હા! ત્હેનાં (પરમેશ્વરનાં) વાક્ય હમણા જન્મ નિષિડ અંધકાર પૂર્ણ મૃત્યુના રહેઠાણમાંથી નિકળેછે, ત્હેમ આ ચરાચર બ્રહ્માંડના ઘણે છેટથી સુમધુર અને સુલલિત ભાવથી ત્હેનાં વાક્ય પ્રતિધ્વનિત થાયછે!” બાલકે પોતાના તદ્દય ઉપર બે હાથ મૂક્યા હતા, તે ખસ્યા નહિં. અંતે શાંતિમય મૃત્યુ આવીને તે ન્હાની ઉન્મરના ભક્ત બાળકને પોતાની અનંતકરૂણામયી જગન્માતનીના કોડમાં મૂકી આવ્યું. બાળક હસતો જનનીનું સ્મરણ કરતો કરતો, દિવ્યધામમાં ચાલ્યો ગયો. જો સુખથી પરલોકમાં જવા ઇચ્છતા હો તો તે પ્રેમમય પરમેશ્વરને તદ્દયમાં જગા આપો. ત્હેને આ લોક અને પરલોકનો એક માત્ર આશ્રયસ્થળ સમજીને સર્વદા ત્હેના શરણાપન્ન થઇને સંસારમાં રહો.

ઈશ્વર ઉપર આધાર.

એક વેળાએ સાકસનિના એક ડચુકે વગર કારણે જર્મનીના એક પાદરીની વિરૂદ્ધમાં લઢાઈ કરવાનું કહ્યું. તે વેળાએ પાદરીઓ પણ જમીનદારોની પેઠે લશ્કર

એકઠું કરીને લઢાઇ કરતા હતા. પરંતુ પેલો પાદરી
 તહેવો માણસ નહોતો. ડચુક તહેની આશિયત જાણતો.
 નહોતો. તે માટે પાદરીએ લઢાઇનો કહેવો અંદોખસ્ત
 કર્યો, તે જાણવાને માટે અને તહેની ગતિ જોવાને માટે
 ડચુકે એક છુપો જસુસ મોકલ્યો. તે જસુસ પાદરીની
 તરફથી પાછો આવ્યો. ડચુકે તહેને આગ્રહની સાથે ઘણા
 સવાલો પૂછ્યા. તહેણે જવાબમાં કહ્યું “ મહારાજ ! તહેમે
 વગર હરકતે તહેના ઉપર ચઢાઈ કરીને હરાવી સકશો.
 તહેણે લઢાઇ કરવાનો કંઈપણ અંદોખસ્ત કર્યો નથી. ”
 ડચુકે પૂછ્યું “ તું શું જોલ્યો ? તહેણે શું કહ્યું ? ” જસુસે
 કહ્યું “ તહેણે કહ્યું કે હું ધર્મપ્રચારક છું, દુઃખીનું પ્રતિપા-
 લન કરવું, રોગીની સેવા કરવી વગેરે નિયમિત કામમાં
 લાગીશ, અને લઢાઇના સંબંધમાં ઈશ્વરના ઉપર સમસ્ત
 જાનને મૂકીને નિશ્ચિંત રહ્યો છું. ” આ સાંભળીને ડચુકે
 કહ્યું, “ ખરૂં છે ! ખીજા ચાહે તો તહેની સાથે લઢાઈ કરે
 તો કરે, પરંતુ હું તો કરીશ નહિં ! ”

ઈશ્વરના ઉપર પેલા પાદરીનો કહેવો સુંદર વિશ્વા-
 સનો લાવ હતો ! આપણે સામાન્ય એક સંસારિક કા-
 મમાં ઈશ્વરના ઉપર ભરોસો મૂકીને નિશ્ચિંત થઈ સક-
 તા નથી ;—અને જેના વિરૂદ્ધમાં લઢાઇ કરવાને ઉઠ્યો
 છે, તે વગર હરકતે ઈશ્વરના ઉપર વિશ્વાસ રાખીને નિ-
 શ્ચિંત મનથી પોતાનું કર્તવ્ય પાલનમાં લાગ્યો છે ! ઈશ્વ-
 રના ઉપર હાવો નિર્ભરનો લાવ નહિં હોય તો મનુષ્ય

કદી પણ સંસાર બંધનથી મુક્ત થઇને શાંતિ મેળવી સ-
કતો નથી. અને જ્યાંસુધી ત્હેના ઉપર આપણો વિ-
શ્વાસ અટલ નહિ રહેશે ત્યાંસુધી કદી હાવો પૂર્ણ નિ-
ર્ભરનો ભાવ ઉત્પન્ન થઈ સકશે નહિ. આપણે ઈશ્વર
ઉપર જેટલો આધાર રાખતા શિખશું તેટલી આપણી
ઈશ્વર ઉપર વિશ્વાસની મજબુતાઈ મેળવીશું.

શિકંદર અને ત્હેનો વૈદ્ય.

જ્યાંહે શિકંદર એકવાર સખ્ત તાવથી છટકી કસતો
હતો ત્યાંહે ત્હેના વૈદ્ય ફિલિપના વિરુદ્ધમાં એક મા-
ણસે એક છુપીરીતે એક કાગળ મોકલ્યો તે કાગળમાં
લખ્યું હતું કે ત્હમારો વૈદ્ય ત્હમને ઝેર ખવાડીને ત્હ-
મારા જીવનનો નાશ કરવાની તદ્દખીરમાં ફરે છે !” શિ-
કંદરને જ્યાંહે તે કાગળ મલ્યો ત્યાંહે ફિલિપ ત્હેના
બિછાનાની પાસે બેસીને ઔષધ ખવાડતો હતો. શિકં-
દરે કાગળ વાંચીને ફિલિપના હાથમાં આપ્યો અને ત્હેણે
આપેલું ઔષધ તરત પી ગયો ! તે ઔષધ પીધાથી ત્હેનું
શરીર ધીરે ધીરે સાફ થયું, અને તે થોડી મુદતમાં સારો
થયો. માણસ જે માણસના ઉપર હાવો વિશ્વાસ રાખી
સકે છે તે તે સર્વ સિદ્ધિદાતા પરમેશ્વરના ઉપર કેટલે
દરજાએ વિશ્વાસ અને ભરસો રહેવો જોઈએ તે કહેવાઈ
સકાયું નથી.

વિશ્વાસની આવશ્યકતા.

જે સરળભાવથી ઈશ્વરની આગળ પ્રાર્થના કરેછે, ત્હેની પ્રાર્થના ઈશ્વર પૂર્ણ કરેછે. પરંતુ ધણીક વખતે આપણે જેવી ઇચ્છા તથા આશા રાખિયે છિયે ત્હેનાથી ઉલટું આપણી પ્રાર્થનાનું ફળ મળેછે. એક આફ્રિકાના હબ્સીએ કુદરતનું કામ જોઇ દૃઢ વિશ્વાસ કર્યો કે કુદરતનો ખનાવનાર એક દયાવાન મહાપુરુષ છે. તે વિશ્વાસના ઉપર નિર્ભર થઇને તે હમેશાં ત્હેની પાસે પ્રાર્થના કરતો હતો કે “ત્હારા વિષય હું કંઇ વધારે જાણી સકું તેવું કશું.” હાવી રીતે કેટલાક દિવસ ગયા. એક દહાડે તે અને બીજા કેટલાક હબ્સી જંગલમાં પકડાયા ત્હાર પછી તેઓને ગુલામ કરીને વેચ્યા. આ ખનાવથી ઈશ્વરની દયાના ઉપર ત્હેને સંદેહ ઉત્પન્ન થયો. તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે, જો આ જગતમાં દયાળુ અને ન્યાયવાન કોઇ પણ મહારાજ્ઞિમય પુરુષ હોત તો તે કદીપણ નિર્દોષ અને સાધુના ઉપર પ્રતારણા તથા અન્યાયને જય મેળવવા હેતુ નહિં. જ્યહારે ત્હેનું મન હાવી રીતે સંદેહથી ડામાડોળ થવા લાગ્યું હતું, ત્હારે તે અમેરિકામાંના એક ધાર્મિક ખ્રિસ્તી કુટુંબમાં ગુલામ રૂપથી વેચાયો. ત્હાં ત્હેને ધર્મ વિષયમાં ઘણું શિક્ષણ મળ્યું. ધીરે ધીરે ઈશ્વરના સ્વરૂપસંબંધમાં ત્હેનું જ્ઞાન પ્રસ્ફુટિત થયું, અને તે ઈશ્વરને પ્રાણસખારૂપથી તદ્દયમાં અનુભવ કરતાં શીખ્યો. તે વેળાએ ત્હેના મનમાં આગ્યું કે

ઈશ્વર દુઃખ વિપદમાંથી પણ મનુષ્યની પ્રાર્થના સફળ કરેછે, અને ત્હેને અનંત સુખના રાજ્યમાં લઈ જાયછે.

ઈશ્વરનું કામ મનુષ્યની કલ્પનાથી ખુલાસા થાય છે. તે કોઈ વેળાએ સુખમાંથી, કોઈ વેળાએ દુઃખમાંથી આપણને પોતાને રસ્તે દોરેછે. ઈશ્વરના બનાવની ક્યાં હદ રહીછે ત્હેનો નિર્ણય કરવો એ મનુષ્યબુદ્ધિને અસાધ્ય છે. ઈશ્વર મંગળમય છે તે હમેશા મંગળજ કરેછે. હાલો વિશ્વાસ રાખીને ધીરભાવથી વાટ જોયા સિવાય મનુષ્યને બીજો કંઈ ઉપાય નથી.

દુઃખ શું અમંગળનું કારણ છે ?

એક યુવાનને એક વખતે શરીરનાં કોઈ ભાગમાં જખમ પડેલા હોતો, અને તે સારો થવો ઘણો મુશ્કેલ હોતો. યુવા પુરૂષનો એક મિત્ર સર્વદા ત્હેની પાસે રહીને સેવા કરતો હોતો. જખમ સારો થવાને માટે ત્હેના મિત્રે ત્હેને ઉઘાડો રાખવાને માટે વિનંતિ કર્યાથી પીડિત માણસ મિત્રની વિનંતિને માની અને જખમની તરફ જોઈને જોડ્યો, “આ મહારી પાસે અમૂલ્ય ધનસ્વરૂપ થયુંછે, આ પીડાએ મ્હને યૌવનનો અહંકાર અને ગર્વના હાથથી ખચાવ્યો છે, મહારી આશાનું સ્થલ અને હમેશાનું એક માત્ર ધન પ્રભુ પરમેશ્વરના ઉપર વિશ્વાસ રાખવાનું શિખરો છું અને મ્હને ઈશ્વરે પોતાના નિકેતનની પાસે

લઈ જવાને યોગ્ય ક્યોંછે.” આ હા ! કહેવી મધુર વાત !
પ્રાણના પ્રિયતમ દેવતાને પ્રાણમાં રાખ્યાથી આગમાં
પડ્યાથી પણ મનુષ્ય પોતાને શીતળ સરોવરમાં નિમ-
ગ્ન નાણીને અનુભવ કરેછે. કૃપામય પરમેશ્વર સમયે
સમય દુઃખ અને કષ્ટ માનવના મંગળને માટેજ મોકલે
છે. વિચાર કરીને જોયાથી ઈશ્વરની લીલા સમજી સકશો.

ક્રાસ્ટસની સામે પાલનો ન્યાય.

મહાત્મા પાલ જ્યેહારે જવલંત ઉત્સાહની સાથે ધ-
ર્મનો ફેલાવો કરતો હતો ત્યહારે ચારે બાજુએ ત્હેના
ઉપર ઘણો જીલમ લોકો ગુજરતા હતા. ધર્મવીર પાલ
એ સર્વ પ્રતિબંધનમાં વિદ્વને તુચ્છ ગણી અચલ ભાવ-
થી પોતાનું કર્તવ્ય પૂરું કરતો હતો. માણસ જ્યેહારે
ઈશ્વરના બળથી સંજીવિત થઈને પોતાનું લક્ષ સાધવા-
ના માર્ગ ઉપર આગળ વધેછે ત્યહારે ત્હેની સામે પ-
ર્વતાકાર વિદ્વના ચૂરેચૂરા થઈ જાયછે,—નિરાશાના ઘોર
અંધકારમાં આશાની ઉજ્જ્વલ જ્યોતિ દેખાયછે. વિપદનો
પ્રબલ તરંગ પ્રશંતભાવ ધારણ કરેછે. ખ્રિસ્તી ધર્મનો
પ્રાણ અને જીવનસ્વરૂપ મહાત્મા પાલ જ્યેહારે પ્રચાર-
ના કામમાં લાગ્યો હતો, ત્યહારે મત્ત હાથી જેમ પોતાને
બાંધેલી સાંકળો તોડી નાખે છે તેમ ત્હેણે પૃથ્વીનાં પાપ,
મોહ, આસક્તિ અને સર્વ પ્રકારની નિંદા પ્રશંસાના બં-

ધતને છિન્ન કરી નાખ્યાં. પાલના દુશ્મનો ખેલાં પોતાના
બળ અને કૌશલથી ત્હેનું કામ બંધ પાડવાની કોશેશ
કરવા લાગ્યા; પરંતુ તેઓની કોશેશ જ્યહારે પાર પડી
નહિં ત્યહારે ત્હેના ઉપર ખોટી ફરિયાદી કરીને જુડિ-
યાના રાજ ક્રાસ્ટસની આગળ ન્યાય કરવા સાથે તેને લા-
વ્યા. ક્રાસ્ટસે પાલની તરફ જોઈને કહ્યું “પાલ ! ત્હને
વધારે જ્ઞાને ગાંડો કયો છે !” મહાત્મા પાલ શું પૃ-
થ્વીના બાદશાહથી ડરે હેવો હતો ! નહિં, જે આખી
પૃથ્વીનો રાજનો રાજ છે, ત્હેનીજ આજ્ઞાથી ત્હેના
કામમાં મંડયો છે. સ્વર્ગનો રાજ ત્હેની પછવાડે રહીને
ત્હને સ્વર્ગીય બળ આપીને અભયદાન આપે છે. પાલ
ક્રાસ્ટસની સામે નિર્ભીક અને પ્રશાંત થઈ ઉભો છે, વિ-
શ્વાસનો જવલંત અગ્નિ ત્હેની આંખમાંથી નીકળે છે. ધ-
ર્મોત્સાહ વિજળીની પેઠે ત્હેના સર્વ શરીરને સ્વર્ગીય
તેજથી પૂર્ણ કરે છે ! ક્રાસ્ટસે જ્યહારે કહ્યું “વધારે જ્ઞાને
ત્હને ગાંડો કયો છે,” ત્યહારે નિર્ભીક પાલ ત્હેના મહોં સામી
નજર કરીને બોલ્યો, “મહાત્મા ક્રાસ્ટસ ! હું ગાંડો નથી;
જે ખંડ અને ન્યાયી છે તેજ કહું છું !” પાલના આ વા-
ક્યે તીક્ષ્ણ બાણની પેઠે સર્વના પ્રાણને વિદ્ધ કર્યા.

થિયોડર પાર્કર.

મહાત્મા થિયોડર પાર્કરની વેળાએ અમેરિકામાં ગુલામની રીતિ ઉપર ઘણી ગડબડ મચી હતી. તે વેળાએ અમેરિકાના ઘણાખરા માણસો ગુલામગીરી કરાવવાના પક્ષમાં હતા. કોઇપણ ગુલામગીરીના વિરુદ્ધમાં કહી સકતા નહોતા. કેવળ મહાવીર એકેશ્વરવાદી થિયોડર પાર્કરજી ગુલામગીરીના વિરુદ્ધમાં ઉભો રહ્યો. થિયોડર પાર્કર એકતરફ ધર્મસંબંધી સુધારો કરવાને માટે યત્ન કરતો હતો અને બીજી તરફ ગુલામગીરીને નાશ કરવાને ઉભો હતો તેથી ત્હેના ઉપર અમેરિકાના સર્વ લોક રૂઠ્યા હતા; પરંતુ પરમવિશ્વાસી પાર્કર શત્રુઓની કંઈ દરકાર નહિં રાખતાં એક દિવસને માટે પણ પોતાની ફરજમાંથી હટ્યો નહોતો. ઉલટો તે પ્રબલ ઉત્સાહ અને જ્વલંત તેજની સાથે સર્વ અડચણ અને વિઘ્નને દૂર કરીને સત્યરાજ્યની તરફ આગળ વધતો હતો. એક દહાડે ત્હેણે સાંભળ્યું કે બોસ્ટન નગરમાં ગુલામગીરીની રક્ષા કરવાને માટે એક સભા થનાર છે. ત્હેણે તે સભામાં જવાનો ઇરાદો કર્યો, ત્હેના મિત્રોએ ત્યાં જવાથી મારી નાખશે હેલું કહ્યું તે છતાં ત્હેણે પોતાનો ઇરાદો છોડ્યો નહિં અને ગુલામની રક્ષા કરનારી સભામાં ગયો, તે સભામાં ત્રણ હજારથી વધારે માણસો હતાં, તે સર્વ ગુલામગીરીના પક્ષાવલંબી હતાં. પાર્કર એક ખુલામાં બેસીને સભાનું કામ જોતો હતો. સભા-

માં મહોટા મહોટા ભાષણ કરનારાઓ ઉચ્ચસ્વરથી ગુલામગીરીની રીતિ રાખવી એ ઘણી જરૂર છે, તે સાબિત કરવા લાગ્યા. એક ભાષણ કરનારે કહ્યું કે “ જો નાર્સિતક પાર્કર અહિં હાજર હોત તો તે કદી પણ આપણી યુક્તિ ખંડન કરી સકત નહિ.” પાર્કર ગ્યાલેરીમાં બેસીને તે સાંભળતો હતો. ઉપલું વાક્ય સાંભળીને વીરદર્પથી ઉભો રહી તે બોલ્યો, “ પાર્કર આ મામલામાં શું કહે છે તે શું સાંભળવાની ઈચ્છા કરો છો? તો તે સાંભળો!” આટલું કહેતામાં જ ચોતરફથી સર્વ ઉચ્ચા સ્વરથી કહેવા લાગ્યા, “ હેને મારો ” “અહિંથી હેને નાંખી દો.” હજારો માણસના મહોં ઉપર એક જ અવાજ સંભળાતો હતો. મહાત્મા ધિયોડર પાર્કર સ્થિર ભાવથી ઉભો રહીને સિંહનો અવાજ કરીને બોલ્યો, “ મહુને મારી નાંખશો? મહુને નાંખી દેશો?” પાર્કર પોતાની છાતી કુલાવીને કહેવા લાગ્યો. “ તહમે તે કરી સકશો નહિ, હું ઉભો છું. તહમે જે કરવા ઈચ્છતા હો તે કરો.” મહાવીર પાર્કરે ઉચ્ચસ્વરથી પોતાનો મત કહ્યો. ત્હેના પ્રતિવાદ શબ્દો અગ્નિશલાકાની પેઠે સ્વાર્થપર નિષ્ઠુર માણસના પ્રાણને વિદ્ધ કરવા લાગ્યા, ત્હેની તેજેમય મૂર્તિએ અને જીવંત વક્તૃત્વે સર્વને નિર્વાક અને સ્તંભિત કરી મૂક્યા. પાર્કરે ભાષણ પૂરું કર્યું અને પછી તે વીરની પેઠે પોતાને ઘેર ગયો.

બાલકનો સંતોષ.

એક દહાડે એક સત્તદયા પરદુઃખકાતરા સ્ત્રી લંડન નગરના એક ગરીબ મહોલ્લામાં જઈને સર્વની દુરવસ્થાની ખબર લેતી હતી. તે વેળાએ સખ્ત તાઢ પડતી હતી. ત્હેણે એક ભાગેલા અને કચરાવાળા ઘરને ત્રીજે માળે જઈને એક ચોરડીનો દરવાજો ઠોક્યો. લંડનના જેવા થંડા દેશમાં વિશેષતઃ શીઆળામાં સર્વથી ઉપરના મન-લાની ચોરડીઓમાં ઘણું કષ્ટ થાયછે તેથી તે સરતે ભાડે આપવામાં આવેછે. ત્હેમાં ગરીબ લોકો વસેછે. પેલી સ્ત્રી તે ચોરડીનો દરવાજો ઠોકવા લાગી. ચોરડી તાઢ અને બરફથી બચી નહોતી. તે છતાં ત્હેની અંદરથી કોમલ સ્વરથી એક બાલકે જવાબ આપ્યો. “દરવાજાની ઉપર એક દોરડી છે તે પકડીને ખેંચો.” તે દોરડી ખેંચ્યાથી બારણું ઉઘડ્યું, તે અંદર ગઇ. અંદર જઈને જુએછે તો બે ન્હાનાં છોકરાં ફાટલાં કપડાં ઓઢીને પડેલાંછે. તેમની પાસે કોઇ નહોતું, તે જોઈને જણાયું કે તાઢથી અને ભુખથી તેઓને ઘણું કષ્ટ થાયછે.

પેલી ભલી સ્ત્રીએ પૂછ્યું “બેટા! ત્હમે કહેવી રીતે અહિં રહોછો? જેવામાં આવેછે કે ત્હમારું કોઇ નથી. ત્હમે શું ત્હમારો પોતાનો અલાવ દૂર કરી સકોછો?”

પેલા બે બાલકમાંથી જે મોટો હતો ત્હેણે સરળ ભાવથી જવાબ આપ્યો “નહિં મા! પરમેશ્વર હમને જુએછે! તેજ હમને સર્વ આપેછે!”

દયાવંત સ્ત્રીએ પાછું પૂછ્યું, “ શીઆળાની વેળાએ તુમારી ઓરડીમાં કંઈ પણ તાપણું નથી. આહા! તુમને શું તાઢ જણાતી નથી?”

ખાલિકાએ જવાબ આપ્યો, “ શામાટે, આ રબઈ જીઓછો? જ્યહારે ઘણી તાઢ વાયછે ત્યહારે રબઈ ઉપર લઈને સૂઈ જઈએ છિયે; અને હું ટમીને વળગીને સૂઈ જઈછું. તે પણ મહને વળગેછે, તે વેળાએ હમને તાઢ જણાતી નથી!”

ફરી પેલી સ્ત્રીએ પૂછ્યું, “ સારું, તુમને કહેવી રીતે ખાવાનું મળેછે?”

ખાલિકાએ જવાબ આપ્યો “ જ્યહારે મા ઘેર આવેછે ત્યહારે હમારે માટે થોડુંક ખાવાનું લાવેછે. મા ઘણીવાર કહેછે કે તુમે પરમેશ્વરનાં પક્ષી છો. નહાના પક્ષીઓને માટે તે જેમ ખાવાનું અપાવેછે, તેમ તુમને પણ પરમેશ્વર મહારા દ્વારા ખાવાનું અપાવેછે. હમે દરરોજ હાવી પ્રાર્થના કરીએ છિયે હે પરમેશ્વર! હમોને દરરોજ ખાવાનું આપો, તે હમારો પિતા છે!”

ખાળકનો આ સરળ વિશ્વાસ, નિર્ભર અને સંતોષની વાત સાંભળતાં સાંભળતાં પેલી દયાળુ સ્ત્રીની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં. પેલી સ્ત્રીના મનમાં કોઈ કોઈ વખતે આશંકા ઉત્પન્ન થતી કે અવસ્થાવૈગુણ્યથી મહને પણ કોઈ વેળાએ અનાહારથી પ્રાણ છોડવો પડશે! પરંતુ આજ દરિદ્ર અસહાય ખાળકની સરળ પ્રાણની વાતથી

એકીવારે મુગ્ધ થઈ ગઈ. પેલા બાળકની પાસેથી ત્હણે ઈશ્વરની કંરૂણાની ઉપર વિશ્વાસ અને નિર્ભર વિષયમાં જે અમૂલ્ય શિક્ષણ મેળવ્યું હતું તે કદી ભૂલી સકી નહિં.

સર્વ અવસ્થામાં કૃતજ્ઞતા.

આર્ય ગિરશ્ પ્ કેનિલન અત્યંત વિશ્વાસુ અને ઈશ્વરપ્ર-
શયણ હતો. ત્હેનો ઈશ્વરના પ્રતિ નિર્ભર ભાવ અત્યંત
પ્રબળ હતો. એક વેળાએ તેના પુસ્તકાલયમાં આગ
લાગી. એ જોઈને કંઈ પણ દુઃખ પ્રકાશ ન કરતાં તે બોલી
ઉઠ્યો “ ઈશ્વરને ધન્યવાદ કંરૂં કે કોઈ પણ ગરીબની
જીંપડીમાં આગ ન લગાડતાં મારા પુસ્તકાલયમાં આગ
લગાડી.” હેવી સ્થિતિમાં કેટલા માણસ હાથ હુતાશન
કરતાં સ્થિર રહી સકે છે ? ઈશ્વરના પ્રતિ દૃઢ વિશ્વાસ
અને નિર્ભરના ભાર શિવાય દુઃખ વિપદના સમય સ્થિર
રહેવું કદી સંભવતું નથી.

પ્રાર્થનાનો જવાબ.

જે વેળાએ શુભામગીરીની રીતિ કાઢી નાંખવાને માટે
યુનાઇટેડ સ્ટેટના ઉત્તર અને દક્ષિણ ભાગમાં ધણી લ-
ઢાઈઓ થઈ હતી, તે વેળાએ મહાત્મા મુડી વગેરે
કેટલાક દયાર્દ્રત્વદય પુરૂષ જખમી સિપાઈઓમાં ધર્મભાવ
ફેલાવવાને માટે હમેશા યત્ન કરતા હતા. તેઓના પ્રશંસની-

ય યત્નથી સર્વ સૈનિક ભાગમાં એવો આશ્ચર્યકારક ફેરફાર થઈ ગયો હતો કે ધર્મના નામથી, કર્તવ્યના નામથી ધણાકો પ્રસન્ન ચિત્તથી દુઃસહ ચંત્રણા સહન કરતા હતા, અને વિપદની વેળાએ ઈશ્વરના ઉપર આત્મ સમર્પણ કરીને ઈશ્વરની મંગળ ઇચ્છા ઉપર ભરસો રાખતા હતા.

એક વાર એક સૈન્યની ટુકડી રણક્ષેત્રમાંથી સેનાપતિના હુકમથી ખીજી જગાપર ગઈ હતી, પરંતુ જેઓ જખમી હતા તથા ચાલવાને અશક્ત હતા તેઓને તે જગાપર મુકીને સૈન્યની ટુકડી જતી રહી હતી. પેલા પરિત્યક્ત અભાગીયાઓને ખાવાનું કંઈજ નહોતું, સર્વ ભુખ્યા મરી જવાની આશંકા કરવા લાગ્યા. અંતે તેઓ-માંના એક માણસે કહ્યું “ભાઈઓ ! ચિંતા કરવી કામની નથી ! આવો ઈશ્વરનું સ્મરણ કરીએ. તે જો આપણને જીવતા રાખવાની ઇચ્છા કરશે તો જરૂર ખોશક લાવી આપશે. કંઈકાંથી આવશે તે જાણતો નથી; અને જો ત્હેની ઇચ્છા નહિં હશે તો શી ફીકર છે ? ત્હેની ઇચ્છા પૂર્ણ થાઓ. મૃત્યુને માટે તૈયાર થઈયે.” ત્યહાર પછી સર્વે પ્રાર્થના કરી. પ્રાર્થના કરી રહ્યા પછી વિપક્ષ તરફથી માણસોએ આવીને ખોરાક આપ્યો. ધન્ય ઈશ્વર મહિમા.

કર્તવ્ય પરાયણતા.

દુકાન ઉપરનો છોકરો.

એક આખરદાર માણસનો એકનો એક છોકરો હતો. તેને ગરીબાઈને લીધે નહાની ઉમ્મરમાં બાણવાનું છોડી દેવું પડ્યું હતું. પિતા અશક્ત થયો હતો. કુટુંબ બહોળું હતું તેથી તેઓનું પોષણ કરવાનો ખીજે કંઈ ઉપાય નહિ હોવાથી તહેણે પોતાના એકના એક છોકરાને કપડું વેચનારની દુકાન ઉપર ચાકરીએ રાખ્યો. આખો દિવસ મજૂરી કરીને જે કંઈ કમાતો હતો તેથી એક-રીતે ગુજરો ચાલતો હતો ખરો, પરંતુ ઘણું કરીને અડધું ભૂખે રહેવું પડતું હતું. પિતા, માતા, બહેન સંસારના સર્વ માણસો તેથી સંતુષ્ટ રહેતાં હતાં, માટે વૃદ્ધને સંસારમાં કદી પણ અશાંતિની જગા જણાતી નહોતી. અડોશી પડોશી એઓની ખરાબ હાલત જોઈને ઘણાં દલગીર થતાં હતાં. ગમે તેમ હો, છોકરો દુકાનપર કપડું વેચતો હતો, અને કોઈક કોઈક વખતે દુકાનનો હિસાબપત્ર લખતો હતો. તે એક દહાડો દુકાનપર બેઠો, હેવી વખતે એક સ્ત્રી દુકાનપર કંઈ ખરીદ કરવા આવી, બાલકે ત્હને આવકાર દઈને એક ખુરશી ઉપર

બેસાડી, અને પૂછ્યું કે તહમે કહેવા રંગનું અને કેટલી કીંમતનું કપડું લેવા ઇચ્છાછો? સ્ત્રીએ મોંઘી કીંમતનું કપડું માગ્યું, બાળકે એક એકના પછી દુકાનની અંદર ને લુગડાં હતાં તે દેખાડ્યાં. અંતે સ્ત્રીએ તહેમાંથી એક લુગડું પસંદ કર્યું. સ્ત્રીએ તે કાપડ ધણું સારું ખલ વગરનું અને વગર સડેલું જણ્યું હતું, પરંતુ પેલા બાળકે પહેલેથી તે કપડું જોયું હતું કે તે સડેલું છે. તેથી તે સ્ત્રીને કહ્યું “તહમે આ કપડું લેતાં નહિં.” સ્ત્રી બાળકની વાત સાંભળીને થોડી અન્યથા થઇ. હાલું ઉત્તમ કપડું લેવાની શામાટે મનાઇ કરી તે કંઈ સમજી સકી નહિં. ત્યહારપછી ઘણા ખરીદ કરનાર આવ્યા તે બધા જતા રહ્યા, સ્ત્રી તે વેળા પણ વિચારમાં નિમગ્ન હતી. તહેના મહોં ઉપર કોઇ વેળાએ હર્ષની તો કોઇ વેળાએ વિષાદની છાયા જણાતી હતી! જણાય છે કે લુગડું સડેલું હશે તેથી મહને લેવાની મના કરેછે, વળી પાછી વિચાર કરતી કે નહિં તે વળી કેમ હોય? દુકાનદારનાં તદ્દયમાં શું આટલી સરળતા, આટલું કર્તવ્યજ્ઞાન રહી સકેછે? અંતે બાળકના સરળ મુખ તરફ જોઇને ધીરે ધીરે પૂછવા લાગી “તહમે મહને કપડું લેવાની મનાઇ શામાટે કરોછો?” બાળક પોતાનું સલગ્ન મહોં જરા નીચું કરીને કહેવા લાગ્યો, “આ કપડું વચમાંથી ફાટ્યું છે.” ફાટ્યું છે એ શબ્દ સાંભળીને સ્ત્રીએ તે કપડું લીધું નહિં. કેવળ બાળકના મહોં સામું જોઇને જરા હસીને ત્યહાંથી

જતી રહી. દુકાનના માલકનું તે વેળાએ બીજા કામમાં મન લાગ્યું હતું તેથી બન્નેની વાતચીત સારી રીતે સાંભળી સક્યો નહોતો; પરંતુ જે કંઈ સાંભળવામાં આવ્યું હતું તેથી થોડુંક સમજ્યો હતો. દુકાનદારે તે દહાડે બાળકના પિતાને કહાવી મોકલ્યું કે “તહમારા છોકરાને હવે હું દુકાન ઉપર ચાકરી રાખનાર નથી. તે જેથી રીતે કામકાજ કરેછે, તેથી મહારા ધંધામાં નુકસાન થઈ સકે એમ છે.” પિતાએ સાંભળીને વિચાર કર્યો કે પુત્રે શું ખરાબ કામ કર્યું હશે? તહેમ કર્યું હોય તો છોકરાને સજા કરવી જોઈએ.” તેથી તરત કપડાવાળાની દુકાન ઉપર ગયો, ત્યાં જઈને દુકાનદારને પૂછ્યું “શેઠ! મહારા છોકરાની શી ચૂક થઈછે, તે મહને કહો?” દુકાનદારે જે બતાવ બન્યો હતો તે સર્વ કહ્યો. પિતા એ સાંભળીને જરા હસ્યો. ત્યહારપછી દુકાનદારને કહ્યું “શેઠ! હું મહારા છોકરાને તહમારી દુકાન ઉપર ચાકરી રાખવા ઇચ્છતો નથી. તહેમે જે કામ અન્યાય સમજેછો, તહેને હું ન્યાયવાળું સમજું છું. મહારા છોકરાને હાતું ન્યાયવાળું કામ કરવાની હિમ્મત છે એ વાસ્તે હું ઈશ્વરને ધન્યવાદ આપું છું અને તેથી હાવાં બીજાં ન્યાય કર્મ કરશે તો હું તહેને વધારે ચાહીશ.” આટલું કહીને પોતાના છોકરાને દુકાન ઉપરથી ઉઠાડીને ઘેર લઈ ગયો. દુકાનદાર તેથી ધણો અન્યય બ થયો.

સત્સાહસ.

૩૨૧આનો અધિપતિ શાહનશાહ પીટર વેપારની ઉત્તરિને માટે બાલ્ટિક સમુદ્રને લાડોગા સરોવરની સાથે જોડી દેવાને માટે એક મોટી નેહર ખોદાવતો હતો. એ નેહરનું કામ કરવાને માટે જોઈતા મજૂર મળતા નહોતાં અને તે જલદી પૂરી કરવી એમ શાહની ઇચ્છા હતી, તેથી તહેજુ હેવો હૂકમ કર્યો કે ન્યુગોરડ અને પિટર્સબર્ગ એ બે પ્રાંતોના જમીનદારોએ પોતાનાં માણસો મોકલીને નેહર બનાવવાના કામમાં મદદ કરવી. રાજ્યના સર્વ મંત્રી અને સલાહકાર સભાસદોની ૩૫૩ આ હૂકમ તૈયાર કરાવી શાહે તે ઉપર પોતાની સહી કરી હતી. પ્રિન્સ યાકુબ ડલગોર્ડી નામે એક પ્રધાન એ દિવસે દરબારમાં હાજર થઈ સક્યો નહોતો. બીજે દિવસે ત્યાં આવ્યો ત્યારે તહેને માલૂમ પડ્યું કે આગલે દિવસે પાદશાહે એક નવો હૂકમ કાઢ્યો છે અને તહેનો અમલ કરવાને સર્વ કારભારીઓ આતુર થઈ રહ્યા છે. આ વિશે વધારે તજવીજ કરતાં એક કારભારીએ તહેને પાદશાહની સહીને હૂકમ કાઢીને દેખાડ્યો. તે તહેજુ વાંચી જોયો અને શાહે કરેલા સખ્ત હૂકમથી માહિતગાર થયો. પછી તે બોલ્યો કે “ નહિ, નહિ; એમ થવું અસંભવિત છે. આ બાબત શાહને સારી પેઠે સમજવું પડશે. કારણ કે જે પ્રદેશના ખેડૂતોની પાસેથી

કામ લેવાનો શાહે હૂકમ કર્યોછ તે બંને પ્રદેશ કેટલાંક વરસથી લઠાઇમાં છેક દૈવતહિન થઈ ગયા છે. તે ગરીબ માણસો ઉપર ભૂલમ થયાથી તેઓ એકદમ નિરાશ થઈ જશે.” આ પ્રમાણે કહીને તથા દરિદ્ર ખેડૂતો તરફ દયાભાવ દેખાડીને અને શાહને નેક સલાહ આપવાનો પોતાનો ધર્મ વિચારીને સહી થયેલો હૂકમ ફાડી નાંખવાને તે તૈયાર થયો. એ વખતે ખીજ કારભારીએ ત્હને એમ કરતો અટકાવીને કહ્યું કે “એ શું કરોછો ! શાહાનશાહે હેના ઉપર સહી કરીછ ને !” ત્હેના જવાબમાં ડલગોઝકીએ કહ્યું કે “શાહાનશાહ હેનો મર્મ નાણુતા નથી. હેનાથી જે ખરાબી થશે તે એમને માલૂમ હોત, અથવા કોઈએ એવિશે એમને સમજાણુ પાડી હોત તો હું જે કંઈ તેજ તે કરત.” આમ કહીને સર્વ કારભારીઓના દેખતાં શાહની સહીવાળા હૂકમનો કાગળ ત્હેણે ફાડી નાંખ્યો. ત્હેનું હાવું અદ્ભુત સાહસ બેઘને સઘળા સભાસદો ધણું આશ્ચર્ય પામ્યા. ત્હાંની રાજ્યપદ્ધતિ હેવી હતી કે રાજની ઇચ્છા પ્રમાણેજ રાજ્યનું સઘળું કામ ચાલતું. રાજની આજ્ઞા લોપાય નહિં હેવી ગણાતી. ત્હેમાં વળી શાહાનશાહ પીટર દૃઢ પ્રતિજ્ઞાવાળો હતો. તે હાવા સાહસ કર્મને માટે કોણુ બળે શુંએ કરશે એમ વિચારીને સઘળા કારભારીઓ ભયથી કંપવા લાગ્યા અને સભામાં ઘણી ગરબડ થઈ રહી. સર્વ મંત્રીઓ ડલગોઝકીને પૂછવા લાગ્યા કે “આ ત્હમે શું કર્યું ! ત્હ-

મારા અવિચારી સાહસનું કળ તહમારે ભોગવતું પડ-
શેજ તે શું તહમે નથી જાણતા ?” ત્હેના જવાબમાં ડલ-
ગોઝકીએ દૃઢતાથી કહ્યું કે “ હું સર્વ જાણું છું. મહારા હાલના
કામને માટે જરૂર હશે તો હું ઈશ્વરની સામે, શાહાન-
શાહની સામે, અને જન્મભૂમિની સામે જવાબ આપીશ.”

ત્હેનો જવાબ પૂરો નહિ થતામાં તો શાહાનશાહ
દરબારમાં આવ્યા. ડલગોઝકીએ ઉચ્ચારેલાં વાક્ય ત્હેના
સાંભળવામાં આવ્યાં હતાં. સભામાં પ્રવેશ કરતાંજ ત્હાં
ઘણી ગરબડ ચાલતી ત્હેને માલૂમ પડી. ત્હેને જોઈને
સર્વ સભાસદો ઉઠીને માન આપવા લાગ્યા. સર્વના ચે-
હેરા ઉપર ભય અને સંદેહની છાયા દેખાતી હતી. સ-
ભાસદોની હાવી ભયભીત સ્થિતિ વિશે શાહાનશાહે ખુ-
લાસો પૂછ્યો, ત્હેના ઉત્તરમાં સર્વ કારભારી મંડળે
ખીકથી ધૂજતાં ધૂજતાં ડલગોઝકીના સાહસ કર્મની વાત
ત્હેને જાહેર કરી. તે સાંભળીને શાહાનશાહે તે પ્રધાનના
તરફ ફરીને પૂછ્યું કે “ શા વાસ્તે તહમે મહારા હુકમની
અવગણના કરવાનું સાહસ કર્યું ?” ડલગોઝકીએ નિર્ભય
ચિત્તથી ત્હેનો જવાબ આપ્યો કે “ નામદાર શાહાનશા-
હની સુકીર્તિ અકલંકિત રાખવાની ઇચ્છા, અને ગરીબ
રૈયતના હિતની લાગણી, એ બે મનોભાવે હાલું કામ ક-
રવાને મહને સાહસિક કર્યો છે.” પછી ત્હેણે દૃઢતાની
સાથે અતિ નમ્રતાથી શાહાનશાહને કહ્યું કે “ રાજધિ-
રાજ ! આપ મહારાપર ગુસ્સે થશો નહિં. વિવેચના કર-

વાની આપની શક્તિ ઉપર મહને વિશેષ શ્રદ્ધા છે. સ્વીડનના રાજ ચાર્લસની માફક આપ પોતાના રાજ્યને રમશાનભૂમિ જેવું વેરાન કરવાને ચાહતા નથી હેવો. મહને દૃઢ વિશ્વાસ છે. તે છતાં મહને ઘણું આશ્ચર્ય લાગે છે કે હાવા અનિષ્ટકારી કામમાં આપે કેમ સંમતિ આપી? જે બે પ્રદેશના લોકો ઉપર જહાંગીરી વાપરવાના હુકમ ઉપર આપે સહી કરી હતી તે બે પ્રદેશના લોકોની હાલતવિશે આપે પૂરતો વિચાર અને તપાસ કર્યો નથી. શું આપ નથી જાણતા કે હાલના યુદ્ધમાં રાજ્યના સર્વ પ્રદેશો કરતાં આ બે પ્રદેશ ઉજડ જેવા થયા છે? આ પ્રદેશના લોક હાલ કહેવી દુર્દશા ભોગવે છે તે વાત શું આપને જાણીતી નથી? આપ નામદારના વિસ્તીર્ણ મહારાજ્યના સર્વ પ્રદેશોમાંથી થોડાં થોડાં માણસ કામમાં લીધાથી નહેર બનાવવાનો આપનો વિચાર પાર પડે તેમ છે, તો એ પ્રમાણે કરવામાં શી હરકત છે? બીજા પ્રદેશો ન્યુગોરડ અને પિટર્સબર્ગની પેઠે ઉજડ જેવા થયા નથી. એ આખા પ્રદેશના આગેવાનો અપભ્રંશ માણસ પોતાના મૂલકમાંથી મોકલીને આપના જરૂરી કામની સગવડતા કરી સકશે.”

શાહાનશાહે એકાગ્ર ચિત્તથી સર્વ હકીકત સાંભળી, અને તે બોલી રહ્યો એટલે બીજા કારભારીઓ તરફ ફરીને તે (શાહાનશાહ) બોલ્યો કે “ મહારા સર્વ કારભારીઓમાં કોઈ હેવો સત્સાહસી નથી કે જે પ્રથમથી

આ સત્ય વાત મહને સમજવી સક્યો હોય.” પછી ડલગોડકીની તરફ ફરીને બોલ્યો કે “તહમે જે કહ્યું તે સર્વ ખરું છે. તહમારી સલાહ મુજબ મહારો દૂકમ હું રદ કરેછું અને તહમારા સત્સાહસને માટે તહમને શા-બાંશી આપવા સાથે, મહારા હાથે થતા એક અયોગ્ય કૃત્યનો મહને સમજવી અટકાવ કરાવ્યા માટે તહમારો ઉપકાર માનુંછું.” આવા સેવ્ય સેવકો બહુજ થોડા હશે.

કર્તવ્યજ્ઞાન.

એક વેળા રોમનો બાદશાહ વેલ્પેસિયાન સેનેટના દ્વારા, એક અન્યાય કાયદો પાસ કરવામાં ધણો વ્યગ્ર હતો, એ વેળાએ સેનેટમાં હેલ્વિડિયાસ નામનો એક અત્યંત ન્યાયપરાયણ સભાસદ હતો. બાદશાહ નિશ્ચય જાણુ-તો હતો કે, હેલ્વિડિયાસ તેના અન્યાય પ્રસ્તાવનો વિ-રોધી થશે. એ વાસ્તે તહેજે તહેને એ દિવસની સભામાં ન આવવા વિશે કાહાવી મોકલ્યું. હેલ્વિડિયાસે જવા-બમાં જણાવ્યું, “બાદશાહ ! મહને સેનેટના સભ્ય પદથી દૂર કરવાનો તહમને અધિકાર છે ખરો, પરંતુ જ્યાંસુધી હું સભાસદ રહીશ ત્યાંસુધી હું સેનેટના અધિવેશનથી ગેરહાજર થઈને કર્તવ્યમાં અવહેલા કરી સકતો નથી.” બાદશાહે કહાવી મોકલ્યું “સારું, આજના આલોચ્ય વિ-ષયમાં જો તહમે મતામત જાહેર ન કરો તો તહમો આ-

વશે તો ત્હેમાં મહારી કંઈ આપત્તિ નથી.” હેલ્વિડિયાસે ત્હેના ઉત્તરમાં કાઢાવી મોકલ્યું “કોઈ જે મહારો મત નહિં પૂછે તો હું ચૂપ રહેવા રાજી છું;” પરંતુ વેલ્પેસિયાને કહ્યું “તેમ થનાર નથી. ત્હમો હાજર રહ્યાથી ત્હમારો મત પૂછવામાં આવશે.”

હેલ્-“તો જે હું ન્યાય અને યુક્તિ સંગત જાણીશ તે ચૂપ થયા વગર અને કોઈની દરકાર કર્યા વગર સલાહ આપીશ.”

બાદશાહ-“જે તેમ કરશે તો ત્હમારે વિપદ ભોગવવી પડશે, કારણ, નિશ્ચય જાણુજે કે ત્હમે મહારા પ્રસ્તાવ વિરોધી થયાથી ત્હમારું મસ્તક છેદન કરવામાં આવશે.”

હેલ્વિડિયાસે ત્હેના ઉત્તરમાં નમ્રભાવે કહ્યું “મહારાજ ! મ્હેં શું કદી તમોને કહ્યું છે કે હું અમર છું ? દેવતાઓના પ્રતિ અને મહારા દેશના પ્રતિ મ્હારું જે કર્તવ્ય છે તે પાલનને માટે મ્હને જે ત્હમારા પ્રસ્તાવનો પ્રતિવાદ કરવો પડે તો મનમાં આણુશો ના કે ત્હમારા ક્રોધના ભયથી હું ત્હેનાથી વિરક્ત થઈશ અને જે ત્હમો પ્રતિહિંસા ચરિતાર્થ કરવાને માટે મ્હારું શિરચ્છેદન કરશે તો ભવિષ્ય વંશીયગણુ આપણા બંનેના કાર્યનો વિચાર કરશે.”

બાળકનું આશ્ચર્યકારક કર્તવ્યજ્ઞાન.

હુનાળાની ઋતુમાં એક દહાડે એક જંગલમાં બે અંમેજના છોકરા રમતા હતા; રમતાં રમતાં એક છોકરો અતિ ગંભીર ભાવ ધારણ કરીને રમવું છોડી દઈને બોલ્યો “આજે એક કામ કરતાં ભૂલી ગયો. આજે મહેં સવારે ઉપાસના કરી નથી. તહમે જરા થોભો, હું પ્રાર્થના કરી આવુંછું.” આટલું કહીને બાલક તરત તે જગા પરિત્યાગ કરીને નિર્જર્જન સ્થાનમાં ગયો, અને ત્યાં ઉપાસના કરીને પાછો રમવાની જગાપર આવીને રમવા લાગ્યો. બાલ્યકાલથી હાવું કર્તવ્યજ્ઞાનનું જ્વલંત દૃષ્ટાંત શું આપણા દેશના બાળકોમાં જોવામાં આવેછે? બાળકોને તો એક બાળુએ મૂડ્રીએ પણ મ્હોટી ઉમ્મરના માણસોમાં પણ ત્હેવું કર્તવ્યજ્ઞાન જોવામાં આવતું નથી. આ બાળકની કર્તવ્યપરાયણતાનું સઘળાઓએ અનુકરણ કરવું જોઈએ.

રિચર્ડ બ્યાકસ્ટર.

ગંભીર ચિંતાશીલ ખ્રિસ્તધર્મ પ્રચારક રિચર્ડ બ્યાકસ્ટર જેવી રીતે ઉત્સાહ અને અધ્યવસાય ધર્મપ્રચારમાં લાગ્યો હતો, તે સાંભળ્યાથી અન્યથા થવાયછે. તે ધણા દિવસથી અકલાંત પરિશ્રમથી પરમેશ્વરનો મહિમા પ્રચાર કરવામાં અને પુસ્તક ધર્મસંબંધી પુસ્તકાદિ પ્રકાશ કરવામાં લાગ્યો હતો. આટલી મહેનત કરવા છતાં તે

એક ઘડી પણ વિશ્રામ લેવાની ઇચ્છા કરતો નહોતો. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે ત્હેનું શરીર ઘણું દુર્બલ થઈ પડ્યું હતું તેા પણ પ્હેલાંની પેઠે જ્વલંત ઉત્સાહની સાથે ઈશ્વરનું રાજ્ય વિસ્તારવાને માટે પરિશ્રમ કરવામાં હકંતો નહોતો. શરીરની દુર્બલતાને લીધે પુલપીટ વેદી ઉપર ચઢતાં પડી ન જવાય, એ માટે સર્વદા એક માણસને પોતાની પછવાડે રહેવાને કહેતો હતો. તે વીર પુરુષ પોતાની દુર્બલતા ઉપર નજર નહિં રાખતાં યુવાનની પેઠે ઉત્સાહ અને ઉદ્યમમાં પૂર્ણ થઈને ધર્મપ્રચાર કરતો હતો. એ મહાત્મા જ્યહારે મૃત્યુના બિછાનાપર સૂતો હતો ત્યારે ત્હેના અસાધારણ પરિશ્રમને વિશે સઘળાઓએ ત્હેને યાદ આપી તેથી તે અત્યંત વિનીત બાવથી બોલ્યો “હું પરમેશ્વરના હાથની કલમ માત્ર છું, કલમની કીંમત કેટલી હોય ?” જે પરમેશ્વરનો દાસ છે તે પોતાના પ્રિયતમ દેવતાને માટે પરિશ્રમ કરવાને એક પણ પણ દૂર રહેતો નથી, ત્હેનું પ્રિય કાર્ય કરવું એજ ત્હેના જીવનને અપાર આનંદ અને સુખ આપેછે, -તેજ ત્હેના જીવનનું અત્રપાન સ્વરૂપ છે ! તે હમેશાં મંગળમયનો આદેશ કહેવી રીતે પાલન કરે ત્હેના વિચારમાં મગ્ન હોયછે. જેઓ જગતના હિત સાધનને માટે પોતાની સુખશાંતિ વિસર્જન કરીને રાત્રદિવસ અવિશ્રાંત પરિશ્રમ કરવામાં કંઈપણ કષ્ટ સમજતા નથી, તેઓ માનવ કુલમાં ધન્ય છે. એઓના યોગેજ જગતનું ભલું થાયછે અને દેશનો ઉદ્ધાર થાયછે.

અમેરિકાની વ્યવસ્થાપક સભા.

સો વર્ષની પહેલાં ન્યુ ઇંગ્લંડમાં એક વેળાએ સૂર્યગ્રહણ થયું હતું. ગ્રહણની પૂર્વ ચારે બાજુએ ધનધોર અંધારું થયું. પુષ્કળ માણસોએ હાવી અવસ્થા જોઈને અંતિમ ન્યાયનો દિવસ પાસે આવેલો જાણ્યો. તે વેળાએ કનેકટિકટની વ્યવસ્થાપક સભામાં કામ ચાલતું હતું; ધીરે ધીરે અંધારું વધારે થવાને લીધે સભાના એક સભાસદે આજના દિવસનું કામ બંધ કરવાની વિનંતિ કરી. એ વિનંતિ સાંભળીને એક વૃદ્ધ પિયુરિટન ઉભો થઈને બોલ્યો, “જે આજે મહાન્યાયનો દિવસ આવે તથાપિ હું પોતાનું કર્તવ્ય કરવામાં પાછી પાની ભરીશ નહિ.” પેલાએ ઉપલેખ્ય વાક્ય કહીને સભાનું કામ જેથી સારીરીતે ચાલી સકે તેને માટે ત્યાં ઠીવા લાવવાનો હુકમ કર્યો. અવિચલિત-ભાવથી કર્તવ્યની ભૂમિપર ઉભા રહીને પોતાનું કર્તવ્ય કરવું એજ મહત્ જીવનનું એક પ્રધાન લક્ષણ છે.

કર્તવ્યપાલન અને બાધ્યતા.

એક વેળાએ પ્રુશિયા દેશની એક રેલવેના સ્ટેશનપર બન્ને તરફથી ટ્રેન આવતી હતી. એક ટ્રેન પાસે આવવાની પહેલાં સામે તરફની ટ્રેન બીજા પાટા ઉપર લઈ જવાનો પોઇન્ટસ્મેનને બંદોબસ્ત કર્યો, હેવી વખતે પોઇન્ટસ્મેનનો છોકરો જે પાટા ઉપર ટ્રેન આવવાની હતી

ત્હેના ઉપર રમતો હતો ! એ જોઈને તે એકદમ ચોંક્યો, તે જો છોકરાનો બચાવ કરવા જાય તો ટ્રેનને પાસેના પાટા ઉપર લાવી સકે નહિં; તેથી જો ટ્રેન સામે સામી આવીને અસંખ્ય માણસનો પ્રાણ જતો રહે અને ગાડીની ગતિ ફેરવવામાં આવે તો બાળકના પ્રાણની આશા છોડવી પડે એ બન્ને સંકટમાં પડીને પોતાના છોકરાને મોટા અવાજે કહ્યું “જો પાટાની વચલી જગાપર સૂઈ જા.” એટલું કહીને પોતાના કર્તવ્યમાં જોડાયો. પેલી તરફ વળી ધ્વનિથી બાળકના શરીર ઉપરથી રેલવે ગઈ ! રેલવેમાં બેઠેલા માણસો જાણતા નહોતા કે આ વેળાએ પેલા ઉત્તમ તદ્દયના પોઈટસ્મેનનું અંતઃકરણ કહેવા વિષમ સંદેહની જ્વાળામાં બળતું હતું ? ગાડી બીજા પાટા ઉપર ગઈ કે તરત દોડતો પોતાનો છોકરો જ્યહાં રમતો હતો ત્યાં તે ગયો. ત્હેને દર પળે આશંકા થતી હતી કે છોકરો રેલવેમાં છુટાઈને મરી ગયો હશે કે શું ? પરંતુ બાળકને જ્ઞાનોદય થયાથી હુકમ પાળવાને શિખ્યો હતો. એ વાસ્તે પિતાનો હુકમ મળતાં જ તે પાટાની નીચે સૂઈ ગયો હતો તેથી ગાડી જ્યહારે ત્હેની ઉપરથી ચાલી ત્યાંહારે ત્હેને કંઈપણ ધન થઈ નહિં. પિતા છોકરાનો દેહ અક્ષત જોઈને આનંદથી વિહ્વલ થઈને ઈશ્વરને ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો. પેલી તરફ પિતાની કર્તવ્યપરાયણતાથી હજારો માણસો જીવતાં રહ્યાં, બીજી તરફ બાળકની બાધ્યતાથી તે અક્ષત શરીરે રહીને પિતાનો આ-

નંદ વધ્યો. પ્રુશિયાના બાદશાહે આ ખબર સાંભળીને પેલા
ખોઈંટસમેનને યોગ્ય ઇનામ આપવાનો હુકમ આપ્યો.

અદ્ભુત કર્તવ્ય સાધન.

જ્યહારે દુર્ભેતિ, નૃશંસત્ક્રોધ અભિમાની બાદશાહ ટાર્કિવન
રોમની ગાદીને કલંકિત કરતો હતો, ત્યહારે રોમ નગ-
રમાં ઘુટસ નામનો એક પરમ દેશભક્ત રહેતો હતો.
જ્યહારે બાદશાહનો ઘણો જીલમ થવા માંડ્યો ત્યહારે
ઘુટસના ચત્રથી રોમની દુરવસ્થા મોચન થઈ. અને
પાછો સ્વતંત્રતાનો સૂર્ય ઉદય થયો. ત્હેની કર્તવ્યપરા-
યણતા સાંભળીને આશ્ચર્ય પમાયછે. તે કર્તવ્યની ખા-
તર પુત્રવાત્સલ્યને પણ બળિદાન આપવામાં કંઈ પણ
ક્ષુબ્ધ તથા કુંઠિત થયો નહોતો. રોમમાં જ્યહારે જુદી
વારે પ્રજાતંત્ર શાસન રીતિ સ્થાપવામાં આવી, ત્યહારે
ઉત્તતમના ઘુટસને સર્વ પ્રધાન કર્મચારીના પદમાં લગા-
ડ્યો હતો. ઘુટસે રાજકામમાં હાથ નાખતાંજ રાજ્ય-
ને બળવાખોરોથી બચાવવાને બળવાખોરોનો નાશ
કરવાનો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. ખબર મેળવતાં મેળવતાં ત્હેને
થોડા દહાડામાં ખબર મળી કે મ્હારો છોકરો બળવા-
ખોરોમાં સામેલ છે. એ ખબર મળતાંજ પુત્રને પકડાવી
ને તરત ન્યાય કરવાને કોર્ટમાં લાવ્યો. આ વખતે ત્હેનાં
સગાંબાલાં અને રોમનગરના રહેવાસીઓએ ત્હેનો પ્રાણ

રહે ત્હેને માટે વિનંતિ કરી; પરંતુ દૃઢ કર્તવ્ય બુદ્ધિએ કોમળ પુત્રવાત્સલ્યને પરાજય કર્યું. ત્હેણે મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે રોમ રાજ્યના મંગળને માટે છોકરાને મારી નાંખવો આવશ્યક છે; ત્હેનો ન્યાય કર્યો, ત્હેમાં છોકરો ગુન્હેગાર જણાયો, તેથી પોતાના પ્રાણ જેવા પ્રિય પુત્રને મારી નાંખવાને ધાતકને ત્હેણે હુકમ કર્યો. આ નૃસંસ હુકમ પ્રતિપાલિત થશે કે નહિં તે પોતે જોવાને માટે ફાંસી દેવાની જગાપર ગયો. જ્યહાંસુધી ધાતકે બળવાખોરનું માથું શરીરથી છુટું નહિં કર્યું ત્યહાંસુધી તે ત્યહાં અટલભાવથી ઉભો રહ્યો ! અંતે છોકરાના લોહીથી તે લીપણ વધ્યભૂમિ રંજિત થઇ તે વેળાએ પુત્રસ્નેહનો ખંધ થયેલો ઉચ્છવાસ ઉઘડ્યો, પુત્રશોકના તીવ્ર અશ્રુજલથી પ્લાવિત થઇને પોતાને ઘેર કર્યો.

અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમ.

એક વિખ્યાત ધર્મચાજક ઘણા દિવસથી રોગથી ઘણો કષ્ટ પામતો હતો. ત્હેણે પોતાની તનદુરસ્તીના વિશે ત્રણ ડાક્ટરોની સલાહ પૂછી. ત્રણે ડાક્ટરોએ કહ્યું કે “ત્હમે જે રીતે હાલ જીવન ગાળો છે તેથી વધારે દિવસ જીવી સકશો નહિં.” ત્રણે ડાક્ટરોએ એક અવાજથી સલાહ આપી કે “ત્હમને કામઘંઘો છોડવો જોઈએ; કારણ કે હાવી અવસ્થામાં માનસિક પરિશ્રમ કર્યાથી જલ-

હીથી મરણ નીપજશે.” તે સાંભળીને ધર્મયાજકે તેઓને પૂછ્યું “ને હું સર્વ કામ છોડીને વિશ્રામ કરું તો કેટલા દિવસ જીવી સકીશ?” ડાક્ટરોએ જવાબ આપ્યો “છ વર્ષ.” ધર્મયાજકે ફરીથી પૂછ્યું “ને કામ ધંધો છોડી નહિં દઉં તો કેટલું જીવીશ?” ડાક્ટરોએ જવાબ આપ્યો “ઘણું ઘણું તો ત્રણ વર્ષથી વધારે નહિં.” તે વેળાએ પેલા ઈશ્વર સેવકે જવાબ આપ્યો “ડાક્ટરો! આજસમાં છ વર્ષ જીવવાના કરતાં કોઈ સાંઝે કામ કરીને ને ત્રણ વર્ષ જીવવામાં આવે તો ત્હેને હું ઉત્તમ સમજું છું.”

હેનુંજ નામ ઈશ્વરના કામમાં શરીરનો ત્યાગ કરવો તે છે. વાસ્તવિક ઈશ્વરનો જે સેવક હોયછે, તે સમ્પદમાં, વિપદમાં, તનદુરસ્તીમાં, રોગી અવસ્થામાં, સર્વ સમયમાં અને સર્વ અવસ્થામાંજ ઈશ્વરનું કામ કરીને સુખી થાયછે. આજસમાં જીવતર ગાળવું ત્હેના પક્ષ અસહ્ય થાયછે. ઈશ્વરના કામમાં દેહપાત થાય તે ભલે, તથાપિ તે આ. જસુ થઈને લાંબુ આયુષ્ય મેળવવાની ઈચ્છા કરતા નથી

કર્તવ્યને માટે પ્રાણદાન.

એક વેળાએ આફ્રિકા પર્વતના પ્રદેશમાં એક રેલવેની ટનેલના મ્હોં ઉપર એક મ્હોટો પથ્થર પડીને રસ્તો બંધ થઈ ગયો હતો. તે વેળાએ એક ટ્રેન આવવાની સંભાવના હતી. કોણ જાણે ટ્રેન ભાગી જાય, હેવી આશંકા

(૧૨૭)

કરીને એક હિમ્મતવાન મજૂર પથ્થર ખસેડવાની કોશેશ કરવા લાગ્યો, અને પુષ્કળ મહેનત કરી માર્ગને સાફ કર્યો. રસ્તો સાફ થયો હતો પરંતુ પેલી તરફ દોડતી ટ્રેન પણ વિજળીની પેઠે તે વીર પુરૂષના શરીર ઉપરથી ચાલી ગઈ! તરત ચક્રની નીચે છુંદાઈને તહેનો પ્રાણવાયુ નિકળી ગયેલ. કર્તવ્ય પરાયણ મજૂરે પ્રાણ આપીને ટ્રેનમાંના પુષ્કળ ઉતાડ્યોના પ્રાણની રક્ષા કરી.

દયા.

ઢોડારામ.

આ સંસારમાં કુલ વૃથા કુટતાં નથી. રમ્ય બગીચામાં કુટે, અથવા નિર્જન વન પ્રદેશમાં કુટે, અથવા રેતીવાળા જંગલના મરૂદ્વીપના કોઇ સીમાન્ત દેશમાં કુટે, પોતાનો સુગંધ, પોતાનું સૌંદર્ય યથાસાધ્ય વિસ્તાર કરશે ને કરશેજ. દુઃખથી જે અત્રલાવે શીર્ષ કાય છે, જે એના લદ્દ-યમાં દયા હોય તો હેનાથી જગતનું જેવું ઉપકાર થાયછે, તેવું રાજશ્રીસંપન્ન મહારાણી દ્વારા થાય છે? કોઈની વાત જોજટમાં જાહેર થાયછે, કોઈની વાત અંધારામાં દં. કાઈ રહેછે એટલોજ માત્ર પ્રભેદ છે! જગતના ઉપકારિતા અને અપકારિતાનું બીજું કંઈ ઇતરં વિશેષ નથી. જે નામ પ્રસ્તાવના શિરો લાગમાં મૂક્યું છે, તે ભદ્ર સમાજમાં અજ્ઞાત છે, વાંચવામાં ગડબડ જેવું જણાય છે. તેની જાત બિહારી ખેડૂત છે, નિરક્ષરં ભિક્ષોપજીવી છે. એની સાધુતા અને દયાથી આ સંસારનો શો ઉપકાર થયો છે તે શું સાંભળશો?

ઢોડારામ કલકત્તાની પાસે એડદેહ નામના ગામમાં મજૂરી કરીને પોતાનો ગુજરો કરતો હતો. જ્યહારે અતિરિક્ત મજૂરી ઢોડારામના પક્ષે અસંભવ થઇ પડી હતી,

ત્યહારે બે ત્રણ મુઠા અનાજ મેળવવાને માટે આખો દ-
હાડો મજૂરી કરવી પડતી નહોતી, તે વેળાએ એક દિવસે
રસ્તા ઉપર એક રોગગ્રસ્ત લંગડો ભિક્ષુક જોયો. ભિક્ષુક
અનાહારી અકર્મણ્ય હતો. કોણ તહેના ઉપર દયા કરે ?
અંગ્રેજ સભ્યતાએ આ દેશમાંથી જેટલાં ધન રત્ન ચોરી
લીધાં છે, તહેમાં દયાદાક્ષિણ્ય એક પ્રધાન છે—આજ અર્થ-
બ્યવહારશાસ્ત્રની દોહાધ આપીને હમે દરવાજા ઉપર
આવેલા ભિક્ષુકને હાંકી મૂકીએ છિય. ધની ભદ્ર લોકથી ગામ
પૂર્ણ છે; પરંતુ એ દુઃખી ભિક્ષુકની દુરવસ્થા જોઈને કોણ
દુઃખિત થાય ? કોણ બચેલા હાંડામાંનું અન્ન ભૂખે મરતાને
આપે ? કોની સ્વાર્થદર્શનમુખઆંગ્ય હેતી તરફ એક-
વાર નય ? કોઈએ પણ તહેની તરફ જોયું નહિ, કોઈ પણ
દુઃખિત થયો નહિ.

ઢોડારામ કામ કરીને સાંજે ઘરભણી આવતો હતો,
એવી વેળાએ જોયું તો તે લંગડો ફકિર, ભૂખથી
થરથર કંપતો રસ્તાની એક બાજુએ પડી રહ્યો હતો.
ઢોડારામે પૂછ્યું “ તું કોણ છે, તું અહિંયાં કેમ સુતો છે ? ”
ફકીરે અતિ કષ્ટથી હાય મારીને કહ્યું “ માયું રાખવાની
જગા નથી, ભૂખથી બળુંછું, રોગમાં મરુંછું, ચાલવાની શક્તિ
નથી, બીજું હું શું કરું ? ” અશિક્ષિત દરિદ્ર ઢોડારામના
પવિત્ર ઉત્તર તદ્દયમાં દયા કહો, સહાનુભૂતિ કહો, કે
પ્રીતિ કહો, ચાહે તે કહો, તહેને દયા આવી; ઢોડારામે
વિચાર કર્યો હું ક્ષીણપ્રાણવાળો છું, હું દરિદ્ર છું, હું હેને

માટે શું કરી સકું? પરંતુ તદ્દયનો વેગ સંભાળી સકતો નથી ઇચ્છા થાયછે કે ત્હેને છાતીની એક તરફ આ-
 છીને બેસાડું. હેને વાસ્તે શું કંઈ કરી સકીશ નહિં? એમ કહીને તે એકવાર સાંજના આકાશની તરફ જોવા
 લાગ્યો, એકવાર તે અનંત આકાશમાં અને તદ્દયાકાશમાં
 મળીને શું જોયું? ત્હેણે એક વેળાએ વિચાર કર્યો. ખીનું
 કંઈ કરી સકીશ નહિં તો જીવન આપીશ, મૃત્યુ પર્યન્ત
 યત્ન કરીને રસ્તાના ફકિરને ખોળે લઇને પોતાની
 નહાની ઝુંપડીમાં લઇ ગયો, રાજપ્રાસાદ ત્હમારા ઉત્તર
 ચૂડામાં વિજળી કેમ ન પડી? ઢોડારામના પૂર્વ સંચિત
 અર્થમાં પાંચ રૂપિયાની માત્ર પુંજ હતી, તેણે એ રૂપિયા
 શિખેલા પંડિતના પ્રમાણે પરિણામદર્શિતા તથા ભવિષ્યત
 દૃષ્ટિ ઉપર નજર રાખીને રાખ્યા નહોતા, તેથી ત્હેના ઔ-
 પધ અને પથ્યને વાસ્તે ખર્ચી નાંખ્યા. ફકિરનો તાવ
 ગયો. ત્હેના પછી કોણ ત્હેને ખાવાનું આપે? પ્હેલાં
 કહેવામાં આવ્યુંછે કે ઢોડારામનું શરીર દુર્બલ થયું હતું.
 પોતાનું પેટ ભરવાની પંચાયતી પડતી હતી. ત્હેના પછી
 ખીન એકનું પેટ ભરવાની ફરજ પડીછે! તે કહેવી રીતે
 ચલાવશે? પરંતુ ત્હેનો ત્હેણે વિચાર કર્યો નહિં. ભગ-
 વાનનું નામ સ્મરણ કરીને ચલતશક્તિહીનને માટે અને
 નિરૂપાય થયાથી પોતાને માટે પૈસાદારને દરવાજે ભિક્ષા
 માગવા ગયો. ઈશ્વરની કૃપાથી થોડા દિવસ ત્હેને ખાવાનું
 મળ્યું; પરંતુ ઢોડારામને પછી કોઈપણ ભિક્ષા આપતા

નહોતા. ભિક્ષા ઘણી મળતી નહોતી, ઘણી જગા ઉપર ફરવું પણ ઢોડારામના પક્ષે અસંભવ હતું તોપણ દુઃખીને માટે ખાવાનું પુરું પાડવું જોઈએ. તે વેળાએ ઢોડારામે રસ્તાની ઇંટ ભાંગવાના કામમાં પોતાના અતિ દુર્બલ હાથ નિયુક્ત કર્યા, ત્હેમાં લાભ વધારે હતો અને એક જગાપર બેસીને રોજનું ખાવાનું મળતું. ત્હેનાં શરીરનાં જોટલાં લોહીનાં ટીપાં હતાં તેને રસ્તાની ઇંટ ભાંગવામાં ખર્ચ કર્યો, - ઢોડારામના લોહીથી બનેલા રસ્તા ઉપર ઘની માનીના પાદુકાઆછાદિત ચરણ નિર્વિઘ્ન અને મહાસુખથી ગમનાગમન કરેછે. પરંતુ ઢોડારામ જ્યાંસુધી કરી શક્યો તેવી રીતે બલક્ષય અને રક્તપાત કરીને ભિક્ષુકને અન્ન ખવાડીને છેલ્લે હિતવાદદર્શન અને સ્વાર્થરક્ષણી નીતિના માથા ઉપર પદાઘાત કરીને આ લોક છોડીને દિવ્યધામમાં ચાલી ગયો. ત્હેના પછી તે ભિક્ષુકનું શું થયું હતું તે કોણ જાણે. ઢોડારામની ખબર રાખી છે એટલીજ ઘણી છે.

નિઃસ્વાર્થ પરોપકાર.

એક વેળાએ આદ્ય પર્વત ઉપર પુબ્બજ બરફ પડયા-થી તે બરફ જલદીથી ગળી જવાને લીધે ઇટાલીના ઉત્તર ભાગમાં રેલ થઇ. તેથી ત્યાંની આડિજ નદીનો સ્રોત હેવો તો વધી ગયો કે ત્હેના વેગથી વેરોના નગરની

પાસેના એક પુલની વચમાંના ભાગ સિવાય બીજા સર્વ એકી વખતે અદૃશ્ય થઈ ગયા. પુલના વચમાંના ભાગમાં કર ઉધરાવનાર રહેતો હતો. તેથી કર ઉધરાવનારનું કુટુંબ તરંગમાળાથી ઘેરાઈને ઘણા કષ્ટમાં પડ્યું હતું. તેઓના રહેઠાણની નીચે મ્હોટા મ્હોટા પથ્થરા પડતા હતા, અને થોડી વારમાં તેઓની શી દશા થશે ત્હેની સ્થિતિ નહોતી. કિનારા ઉપરનાં માણસો કંપિત હૃદયથી એ સર્વ જોતાં હતાં, તેઓ પ્રાણભયથી ઘણાં ભયભીત થઈને રડતાં હતાં અને જોનારાઓને મદદ આપવાને માટે કહેતાં હતાં. કાઉન્ટ આફ પાલ વોરનાઇ નામનો એક ધનવાન માણસ કિનારા ઉપર હતો. તે પેલા કુટુંબની વિપદની હાલત જોઈને દયાદ્રે થઈને કહેવા લાગ્યો. “જે માણસ એક હોડી લઈને તેઓનો જીવ ઉગારશે ત્હેને સો સિકુઈન (અર્થાત્ ઇટાલીના રૂપિયા) ઇનામ દાખલ આપીશ; પરંતુ સ્ત્રોતનો વેગ ઘણો જોરાવર હતો. હોડી તો કંઈકાંને કંઈકાં જીધી વળી જાય એમ હતું. જે હોડી જીધી નહિં વળે તોપણ હોડી પથ્થરની સાથે અથડાઈને ડુબી જાય. હેવા ભયથી જોનારમાંથી કોઈપણ જવાને હિમ્મત કરવું નહોતું. એ વખતે એક ખેડુત તે રસ્તેથી જતો હતો. જોનારાઓમાંથી કેટલાકોએ પેલા કર ઉધરાવનારની વિપદ અને કાઉન્ટ ઇનામ આપવાને જે કબુલ્યું છે તે બધું કહ્યું. પેલો ખેડુત તરત એક હોડી લઈ અસુર પરાક્રમથી નદીના વચમાંના પડતા પુલની પાસે

ગયો! એક લાકડીની મદદથી પેલા વિપદમાં પડેલા કુટુંબના માણસોને એક પછી એક હોડીમાં લઈને પેલા ખેડૂતે કહ્યું કે “હવે હિંમત રાખો, તદ્દમને હવે કંઈ થાય એમ નથી.” આટલું કહીને પ્રથમના કરતાં વધારે બળની સાથે મહેનત કરીને તેઓને વગર હરકતે નદીને કિનારે ઉતાર્યાં. તે વેળાએ કાઉન્ટ ત્હેની હિંમતની પ્રશંસા કરીને ત્હેને કબૂલ કરેલું ઇનામ આપવા ગયો. પરંતુ ખેડૂતે કહ્યું મહેં પૈસાને માટે કદી વિપદમાં કુદકો માર્યો નહોતો. હું મહેનત કરીને જે કાંઈ કમાઉં ત્હેનાથી મહાં અને મહારી બાયડી છોકરાનું ખુશીની સાથે ગુજરાન ચાલેછે. આ વિપદમાં પડેલા કુટુંબનું સર્વ જતું રહ્યું છે; એઓને તે પૈસા આપો.”

હાવા નિઃસ્વાર્થ પરોપકારનાં દૃષ્ટાંત આ સંસારમાં ઘણાં થોડાં છે. ઘણી જગાપર માણસો બીજાનું ભલું કરવાની વખતે તેઓની પાસેથી હમણા કંઈ નહિં લે તોપણ ભવિષ્યમાં કાંઈકને કાંઈ લેવાની ઇચ્છા કરેછે પરંતુ આ ગરીબ ખેડૂત, જે શારીરિક પરિશ્રમમાત્રથી દિવસ ગાળતો હતો, જેના પક્ષે એકસો સિક્કાનું ધણું પૈસા હતા, તેણે વગર હરકતે આવેલા પૈસાને તુચ્છ કય્યાં, અને પોતાનું કર્તવ્ય પાલન કરવું જ ચચેઈ ઇનામ નહયું! હેનેજ નિષ્કામ ધર્મ કહેછે. જે માણસ કેવળ કર્તવ્યની ખાતર કર્તવ્ય પાલન કરેછે, જે કેવળ ઈશ્વરનાં આદિષ્ટ કામ જાણીને સારાં કામ કરેછે, બીજી કાંઈ ઇનામ

તથા સુખની આશા રાખતો નથી, તે જો સામાન્ય ખેડુત હોય તોપણ તે સાધુ મહાત્મા છે. દરિદ્ર અને વિધાવિહીન હોવા છતાં તે ભક્તિનું પાત્ર છે. તહેનું ચરિત્ર સઘળાઓએ અનુકરણ કરવા યોગ્ય છે. ઉપરના એક બનાવથી પેલા દરિદ્ર ખેડુતની લોભહીનતા, ઉદારતા, કર્તવ્યજ્ઞાન અને નિઃસ્વાર્થ પરોપકારનો ભાવ કહેવો સપષ્ટ અને ઉજ્જવલ ભાવથી પ્રકાશિત થાય છે !

પ્રાણુરક્ષા.

ઇસવી સન ૧૮૮૨ માં માંચેસ્ટર નગરમાં એક ભાષણ-માં લાર્ડ સ્પાફ્ટસબેરીએ નીચે લખેલા સુંદર બનાવનું વર્ણન કર્યું હતું. “ થોડા દિવસ ઉપર ન્યુઝીલંડ રહેવાસીનું એક બહાણ ઇંગ્લિશ ચ્યાનેલના ખરાબામાં અથડાઈને ભાંગી ગયું હતું. બહાણમાંનાં ઘણાં ખરાં માણસો દરિયામાં ડૂબી મૂવાં હતાં. જ્યારે ભાંગેલા બહાણની અંદર, ઉપર, આસપાસ ચારે તરફથી પાણી તીવ્ર વેગથી આવતું હતું ત્યારે કેપીનમાંથી એક સ્ત્રી વ્યાકુલભાવથી દોડતી કેક ઉપર આવી. અને ગભરાતી કહેવા લાગી “ હાય ! હવે ઉપાય શો કરવો ? હોડી ક્યાં છે ? ” એક ખલાસીએ જવાબ આપ્યો “ તુ-મારે માટે કોઈ હોડી નથી ! ” પેલી સ્ત્રી પ્રાણુભયથી અસ્થિર થઈને શૂન્ય નયનથી ચારે તરફ જોવા લાગી.

ડેકની એક તરફ એક બાળક ઉભો હતો, વીરત્વ અને સાધુતા ત્હેના સરળ મહો ઉપર દીપતાં હતાં. તે ચિંતા-તુર ભાવથી પેલી નિરાશામાં શુષ્કપ્રાણ અબલાની પાસે આવીને બોલ્યો “જીઓ-ત્હમે તો તરી નાણતા નહિ હશે; પરંતુ હું સારી રીતે તરી નાણું છું. મ્હાઠું આ લાઇફ બોય અર્થાત્ ન્યહારે બહાણુ ડૂબવાની તૈયારીમાં હોયછે તે વખત ગોળ ચક્રડાં આપવામાં આવેછે તે લઇને હેની મદદ વડે કિનારે નાઓ! હું તરતો કિનારા ઉપર આવું છું. તે વેળાએ બહાણુ ડૂબવાની તૈયારીમાં હું. ચારે બાજુએ મ્હોટાં મ્હોટાં મોજાં આવીને પડવા લાગ્યાં,—અતિ સત્વર સર્વ જીવતાં સમાધિ થશે! એક પળનો વિલંબ કરવાનો વખત નહોતો, તે લાઇફ બોય લઇને સ્ત્રી પાણીમાં પડી, ત્હેની સાથે સાથે બાળક પણ કુદકો મારીને પડ્યો! ન્યહાંસુધી શક્તિ હતી, ત્યહાંસુધી બાળક તે સાગર-બક્ષ ભેદ કરીને તરતો જવા લાગ્યો. જલદીથી યાત્રીને ત્હેના હાથપગ શિથિલ થઇ પડ્યા. છેલ્લે ત્હેને સંપૂર્ણ અચેતન અવસ્થામાં કિનારો મળ્યો. પેલી બાજુએ બાળકના ઉદાર તદ્દયના કલ્યાણથી સ્ત્રીનો જીવ બચ્યો. કહેવો સ્વાર્થત્યાગ! પોતાના પ્રાણની માયા છોડીને સંકટની વેળાએ કોણ પોતાનું જીવન બચાવવાનો એકમાત્ર ઉપાય બીજાની પ્રાણ-રક્ષાને માટે આપી સકેછે? પરંતુ પેલા નાવિક બાળકે મૃત્યુના મહોમાં પડીને અકુતોભયે એક અસહાયતા

પ્રાણુરક્ષાને માટે પોતાનું લાઇફ બોય તહેને આપીને સર્વ વિપદનો બોલે પોતાના માથા ઉપર લીધો હતો ! એજ ખરેખરે વીરત્વ છે.”

સર ફિલિપ સિડની.

ઈ. સ. ૧૫૮૫માં રાણી એલિઝાબેથના રાજમાં ન્યૂહા-રે સ્પેનની સાથે ઇંગ્લંડને લડાઈ ચાલતી હતી, ત્યહારે હાયલંડ દેશમાં ઝટકેન નગરની બહાર એ બંને પક્ષ વચ્ચે એક ન્હાનીસરખી લડાઈ થઈ હતી. તે લડાઈમાં સેનાપતિ સર ફિલિપ સિડનીને સખ્ત જખમ લાગ્યો. સિડની કાર્યદક્ષતા અને ચરિત્રની સાધુતાને માટે ગરી-બોને પ્રિય થઈ પડ્યો હતો. તહેને લડાઈના મેદાનમાંથી બીજી જગાપર દવાદાર કરવા લઈ જતા હતા, ત્યહારે તે ઘણો તરસ્યો હોવાથી તેણે પાણી માગ્યું. બીજાણુ ર-ણુકલેશ પછી જખમી થઈને તરસ છીપાવવાને માટે સિડની ગ્લાસ મ્હોં આગળ લઈ જાયછે, હેવી વખતે જોયું કે બીજે એક સિપાઈ મરણુની પથારી ઉપર પડેલો તે રસ્તેથી ઉચકનારા લઈ જાયછે. જવાની વખતે પેલો શુકકંઠ મ-રવા પડેલો સિપાઈ અનિમિષ નયનથી, તૃષ્ણાની શાંતિ, સિડનીના હાથમાંના ગ્લાસ ઉપર જોતો ગયો. વીર, ઉદાર તદ્દય સિડની સમજ્યો કે તહેને પાણી પીવાની ઘણી તરસ લાગીછે. તેથી પોતાને ઘણી તરસ ગવા લા

છતાં તરત તે પાણીનું ગ્લાસ સિપાઈના હાથમાં આપીને બોલ્યો “તહમારો અભાવ મહારા કરતાં પણ વધારેછે!” મરવાના મહોં ઉપર પડીને જે હાલું સ્વાર્થ-ત્યાગ અને દયાનું કામ કરી સકે, તહેના તદ્દયમાં દેવ-ત્વ છે તહેમાં કંઈ સંદેહ નથી.

એક દયાળુ સ્ત્રી.

એક દહાડો એક દયાળુ સ્ત્રી એક માળાપવગરના, દુઃખ પ્રપીડિત બાળકની શોચનીય અવસ્થા જોઈને તહેના દુઃખમાં ધણી કાતર થઈ. સ્વદેશના એક આખરદાર દેશ-હિતૈષીની પાસે મદદ મેળવવાને ગઈ. તહેને પેલા અસહાય બાળકની સઘળી વાત જણાવ્યાથી તે ઉદાર તદ્દયને માણસ પણ તહેના દુઃખથી દુઃખિત થઈને કહેવા લાગ્યો, “તહમે જે છોકરાને વિશે કહ્યું તહેને જે કંઈ જરૂર હશે તે હું આપીશ. સર્વ વિષય મહારા ઉપર આધાર રાખીને નિશ્ચિત રહો.” એ સાંભળીને પેલી દયાળુ સ્ત્રીએ સંતુષ્ટચિત્તથી કહ્યું. “પેલો બાળક ન્યહારે મહોટો થશે, ત્યારે હું તહેને તહમારી આગળ કૃતજ્ઞ થવાને અને તહમને ધન્યવાદ આપતાં શિખાડીશ.” પ્રતિષ્ઠિત માણસ યશ, માન, સુખ્યાંતિ કંઈજ આહાતો નહોતો, તેથી તે સાંભળીને બોલ્યો. “તહમે મહોટા બૂલાવો ખાઓ. કહો જોઈએ વૃદ્ધિને માટે આપણે શું

કદી જલધારાને ધન્યવાદ આપીએ છિયે? એ બાલકને ત્હેના કરતાં ઉચ્ચતર વિષયના ઉપર નજર રાખતાં શિખાડજો. જે વરસાદનું કારણ છે, જેના આપેલા ધનથી આ બાળકનું પ્રતિપાલન થાયછે, તે સર્વશક્તિમાન પરમેશ્વરને સર્વ કાર્યને માટે કૃતજ્ઞતા આપવાનું શિક્ષણ આપવું છે. તેજ ધન્યવાદના ઉપયુક્ત છે, હું કેવળ ઉપલક્ષ માત્ર છું.”

આશ્ચર્યકારક દયા.

એક દહાડો ખ્રિસ્તલની એક ગુલામ વેચવાની દુકાન ઉપર એક વૃદ્ધ હબસીને વેચવા માટે વેચવાના પાટ ઉપર રાખવામાં આવ્યો હતો. હેવી વખતે એક બાલિકા રમતી રમતી ત્યાં આવી પહોંચી. વૃદ્ધપણને લીધે હબસી પાટીઆ ઉપર ઉભો ઉભો ધ્રુજતો હતો. આ દેખાવ જોઈને બાલિકાના કોમળ પ્રાણમાં આઘાત લાગ્યો. તે હવે રહી-સકી નહિ, એકદમ વેચનારના ચરણ નીચે પડી ત્હેના મહોં સામું જોઈને બોલી, “મહારાજ! હું આપની આગળ વિનીતભાવથી પ્રાર્થના કરું છું કે આપ આ વૃદ્ધ ગુલામને છોડી દો, તેમ નહિ કરવા ઇચ્છતા હો તો ત્હેને બદલે મ્હને વેચી નાંખો!” બાલિકાના ઉપસ્યા કરણાજનક વાક્યથી ગુલામ વેચનારનું સખ્ત હૈયું યોડીવારને માટે રડ્યું! પેલી છાક-

રીને પોતાને ખોળે લઈને સાદરથી મુખ ચુમ્બન કરીને કહેવા લાગ્યો, “ બેટા ! આટલી ન્હાની ઉમ્મરમાં કોણે ત્હને દુઃખીને માટે રોતાં શીખાડી ? તું શા માટે આટલી બધી રૂવે છે ? શું માગે છે ? તે ખુલ્લે ખુલ્લું કહે.” બાલિકા રોતી રોતી કહેવા લાગી, “ મહારાજ ! મહારી આટલી જ ભિક્ષા છે, વૃદ્ધને છોડી મૂકો.” વેચનારે બાલિકાને કહ્યું, ઈશ્વર ત્હને દીર્ઘજીવી કરો ! મહેં આ વૃદ્ધને ત્હારા હાથમાં સોંપ્યો, જેવી ત્હારી ઈચ્છા હોય તે કરવાને તું મુખતિયાર છે.” બાલિકા તે વેળાએ વેચનારના ખોળામાંથી ઉતરીને ધન્યવાદ આપીને તે આખી ઉમ્મરના દુઃખી હબસીનો હાથ ઝાલીને આલ્હાદિત મનથી માતાની પાસે લઈ ગઈ.

પરોપકારનું સુખ.

પારીસ નગરમાં એક આબુરુદ્દાર માણસના જીવનમાં એક આશ્ચર્યકારક બનાવ બન્યો હતો. અગાધ ધનસંપત્તિનો અધિપતિ થઈને તે વિલાસ સુખમાં મસ્ત રહેતો હતો. જીવનના કોઈપણ કર્તવ્યની તરફ જોતો નહોતો. અસાર ખુશી ખુશાલીમાં મનુષ્ય કેટલો કાળ ગાળી સકે ? થોડા દિવસ સુધી ભોગ સુખમાં પરિવૃત્ત થયા બાદ ત્હેના પ્રાણમાં શૂન્યતા જણાવવા માંડી. ત્હેની આખી

ઉમ્મર આલસ્યના અવસાદમય સાગરમાં ફૂળી ગઈ હતી; કુ અભ્યાસને લીધે કોઈ કામમાં તહેને ઉત્સાહ આવતો નહોતો. અથવા માનવ જીવનનું કર્તવ્ય તહેના સમજવામાં આવતું નહોતું. ધીરે ધીરે આલસ્યથી નિસ્તેજ ઔદાસીન્ય આળ્યું, અને તહેનાથી સંસારના ઉપર એક જાતની વિરક્તિ આવી પડી. અંતે તહેની માનસિક અવસ્થાનું એટલું અધઃપતન થયું કે જીવન ધારણ કરવું એ તહેના પક્ષે મોટી વિડંબના થઈ પડી. એક દહાડે સાંજની વેળાએ જીવનના ઉપર ઘણી વિતૃષ્ણા લઈને અતિ છુપીરીતે પાસેની સીન નદીમાં ફૂળી મરવાનો વિચાર કરી તે ઘેરથી નિકળ્યો. જ્યારે નદી ઉપર આવી પહોંચ્યો, ત્યારે અંધારું થયું નહોતું. કોઈને ખબર થાય તો તે આત્મહત્યાના પક્ષે હરકત નાંખે, હેવી આરાંકા કરીને તહેણે થોડીવાર સુધી અહિંથી તહિં ફરવાનો વિચાર કર્યો. પછી ફરવા લાગ્યો, ફરતાં ફરતાં વિચારમાં નિમગ્ન થઈને એકદમ ખીસામાં હાથ નાખીને જીએછે તો તહેની પાસે મોહરથી ભરેલી પાકીટ નીકળી ! જે લીધણ અભિસંધિ લઈને તે આળ્યો છે, તહેમાં હવે પૈસાની કંઈ જરૂર નહોતી. તહેના મનમાં આળ્યું કે સર્વ સમેત પાણીમાં કુદકો માર્યાથી આ પૈસા સંસારમાં કંઈ કામ આવશે નહિં ઉલટું અંતિમ કાલે કોઈ ગરીબ કુટુંબને રૂપીઆ આપી ગયાથી યથેષ્ટ ઉપકાર થશે. રૂપીઆનો સદ્વ્યહાર થશે. હાવી રીત્યનો મનમાં ને મનમાં વિચાર સ્થિર ક-

રીને તરત તે ત્હાંથી નીકળીને પાસેના એક ગરીબ મોહોદ્ધામાં ગયો. થોડીવાર તજવીજ કર્યા પછી એક ગરીબની ઝુપડી જોઇ, અને વાર નહિ લગાડતાં ઝુપડીમાં ગયો. ત્હાં એક જીર્ણ મલીન બિછાનામાં એક સ્ત્રી રો-ગની ચંત્રણામાં અસ્થિર થઇને સૂતેલી છે, આસપાસ પાંચ છ બાળક બાળિકા ફાટલાં કપડાં પેહેરીને ભૂખ્યાં અચ-ત્નથી અિયમાણ થઇને માતાની પાસે ખાવાનું માગેછે? કુટુંબમાં જીવંત ગરીબાર્થ ત્હેની વિકટ લીલા પ્રકાશ કરીને બેઠી છે! તેઓની દૈદ્યવિદારિણી દુરવસ્થા જોઇને ત્હેણે તરત મોહોરથી ભરેલી પાકીટ પીડિત સ્ત્રીના હાથમાં મૂકી. આશાતીત અર્થ અપ્રત્યાશિતભાવથી મળ્યાથી મા અને બાળકોનાં ચાતનામય અશ્રુ હર્ષના અશ્રુમાં આઘ્યાં. એટલી સરળ અને આવેગપૂર્ણ ભાષામાં તેઓએ દૈદ્યની કૃતજ્ઞતા જણાવી કે ઉપકારક વિસ્મિત થયો. ત્હેના પ્રાણમાં હેવો તો અભૂતપૂર્વ પવિત્ર આનંદ ઉછળ્યો કે તે પોતાની અવસ્થા જોઇને વધારે આશ્ચર્ય થવા લાગ્યો. દુઃખીના આંસુ લુછવાથી આટલું નિર્ભળ સુખ મળેછે તે જાણતો નહોતો. હાલ આ આનંદના કિરણથી ત્હેનું વિ-ષાદતિમિર દૂર થયું. આ જીવન કેવળ નિરર્થક, શુષ્ક મરૂસમ કઠોર નથી, સર્વ પ્રકારની અવસ્થા મહત્ત્વ પ્ર-તમાં નિયુક્ત રહીને જીવનને મધુમય કરી સકેછે, તે હ-મણા સમજ્યો. આત્મહત્યાનો સંકલ્પ નાશી ગયો. પાર્થિવ જીવનના ઉપર અનુરાગ પાછો આવ્યો. ત્હેણે આ-

યુષ્કાલનો રહેલો વખત પરોપકાર વ્રતને માટે ઉત્સર્ગ કર્યો. પછી ભવિષ્યમાં તે પોતાની સત્કીર્તિને માટે વિખ્યાત થયો હતો. પારકાને માટે સ્વાર્થત્યાગનો હાવોજ આનંદ, હાવોજ પ્રભાવ છે !

નિઃસ્થાર્ય પરોપકાર.

સંપ્રતિ એક બંગાલી ભદ્રલોક કલકત્તાથી ઉત્તર પશ્ચિમ તરફ જવાને માટે ઘોડાની ગાડીમાં હાવડા સ્ટેશન પર જતો હતો. ત્હેની પાસે બે લાખ પંચોતેર હજાર રૂપિયાની નોટો હતી. ગડબડ અને જલદીને લીધે તે નોટ પેટીમાં રાખવાને ભૂલી ગયો હતો ; તેથી નોટ બહાર રહી ગઈ. ગાડી ચાલતાં ચાલતાં નોટનું બંડલ પડી ગયું. એક વૃદ્ધ ભદ્ર માણસે તે બંડલ પડતું જોઈને ઉચ્ચકી લીધું, અને તે નોટ ત્હેના માલિકને પાછી આપવાને માટે ગાડીની પછવાડે દોડ્યો. જ્યહારે વચમાં એક જગા પર ગાડીની ભિડથી રસ્તો બંધ થવાને લીધે ઉત્તર પશ્ચિમ તરફ જનારની ગાડી ઉભી રહી ત્યહારે પેલા વૃદ્ધે ત્હેની ગાડી પકડીને ત્હેને નોટનું બંડળ આપ્યું. તે પ્હેલાં શું પડી ગયું છે તે અનુમાન કરી સક્યો નહિ. પછી નોટનું બંડલ જોયાથી તે ઘણો કૃતજ્ઞતાની સાથે પેલા વૃદ્ધને દસ હજાર રૂપિયા ઈનામ આપવા લાગ્યો. પરંતુ વૃદ્ધે તે રૂપિયા લેવાને ના કહી. વારંવાર રૂપિયા આપવા લાગ્યો પરંતુ કોઈ રીતે વૃદ્ધે રૂપિયા લીધા નહિં અને

છેલ્લે ધણી બળજેરીથી રૂપીઆ આપવા ગયો ત્યહારે પેલા વૃદ્ધે કહ્યું “ મહારા સ્વર્ગીય પિતાના ઘરમાં ધનરત્નની ખોટ નથી ! ” કોણ જાણે ઉપકૃત મનુષ્ય ભવિષ્યમાં કંઈ પ્રત્યુપકાર કરવાનો ચત્ન કરે, હેવું જાણીને પોતાની ઓળખાણ સુધ્ધાં આપી નહિં. બંગાલી ભદ્ર માણસ ફરી એકવાર પેલા સદાશય વૃદ્ધને જોવાને માટે ધણી ઉત્સુક થયો હતો પણ ત્હેનો કંઈ પત્તો મળ્યો નહિ. પરંતુ ઉપલ્યા બનાવથી ત્હેનું મન એકદમ ક્યું અને ઈશ્વરના ઉપર ત્હેની દૃઢ ભક્તિનો ઉદ્વેગ થયો.

પેલો વૃદ્ધ ખરો ઈશ્વરભક્ત હતો ત્હેમાં કંઈપણ સંદેહ જણાતો નથી. ત્હેની વાત અને વ્યવહારથી સાબિત થાયછે કે તે સાધુતાનેજ સારધન સમજતો હતો. ઈશ્વર પ્રેમનેજ અમૂલ્ય રત્ન જાણતો હતો, તેથીજ તે આમ સહજ મલતા પાર્થિવ ધનરત્નને તુચ્છ સમજીને ફેકવાને સમર્થ થયો હતો. આહ કહેવી ઉચ્ચ, કહેવી મધુર વાત “ મહારા સ્વર્ગીય પિતાના ઘરમાં ધનરત્નની ખોટ નથી ! ” વાસ્તવિક જો ઈશ્વરનું ચરણ મેળવવામાં સમર્થ થયોછે, ત્હેને વળી અભાવ શેનો હોય ! આ બનાવથી જોવામાં આવેછે કે ખરી સાધુતા અને સદૃષ્ટાંતનો પ્રભાવ ધણી હોયછે. કદાચ હજારો ઉપદેશપૂર્ણ વાક્ય સાંભળીને તથા વાંચીને પણ ઉપલ્યા બંગાલી માણસના મનમાં ઈશ્વરભક્તિનો ઉદ્વેગ થાત નહિ, પરંતુ આ એક સદૃષ્ટાંતના પ્રભાવથી ત્હેનું ચિત્ત એક પળમાં ફરી ગયું.

સત્યનિષા.

કહેવી અદ્ભુત સત્યનિષા !

ચાલીશ વર્ષની પહેલાં કલકત્તાની પાસે એક ગામમાં એક આખરદાર જમીનદાર રહેતો હતો. હેનું નામ હજીપણ ઘણા માણસો યાદ કરેછે, પરંતુ તે વેળાએ સાંપ્રતકાળની પેઠે ન્યૂસપેપર ઘણાં નિકળતાં નહોતાં. કોઈ માણસે સારું કામ કર્યું તો સાંપ્રતકાળની પેઠે ચારે બાજુએ નામ ગાજી રહેતું નહોતું. ત્હેની કીર્તિ હજી પણ ગામડાઓમાં ગવાય છે. તે જમીનદારના ચાર છોકરા હતા. ત્હેમાંથી સર્વથી મ્હોટા છોકરો સખાર્ડિનેટ જડજ થયો હતો. જમીનદારીનો કર વધારવામાં જે કંઈ ઉપાયો પકડવા પડેછે તે ત્હેના છોકરા સારીપેઠે જાણતા હતા. પિતાનો ઘણો સાત્વિક સ્વભાવ જોઈને મ્હોટા છોકરાએ અર્થાત્ મુન્સફે જમીનદારીનો ખંદોબસ્ત કરવાનો ભાર પોતે લીધો હતો. થોડા દહાડા પછી પ્રજાની સાથે એક જમીન સંબંધી ઝગડો થયાથી એક મુકદ્દમે ચાલ્યો, એ મુકદ્દમે ચલાવવાને માટે મ્હોટા છોકરાએ કેટલાંક ખોટાં ખતપત્ર બનાવ્યાં. મુકદ્દમે જ્યારે કોર્ટમાં ચાલવા લાગ્યો ત્યારે પ્રજાએ પિતાની સાક્ષી માની, અને કહ્યું, એ જો કહે તો હું ઉપલા સર્વ

કરાર કબુલ થઇશ.” પછી પેલા મુન્સફના પિતાને કોર્ટમાં હાજર થવાને માટે સમન આપ્યો. વૃદ્ધ આગમનથી જાણતો નહોતો. એકદમ સમન આપ્યો છે તે સાંભળીને એકદમ ગભરાઈ ગયો. તે વખતનાં માણસો કોર્ટમાં સાક્ષી આપવાને ઘણાં નાખુશ થતાં હતાં, પરંતુ મુકદ્દમા પ્રજના પક્ષમાં અનિષ્ટકર જાણીને સત્યની ખાતર સાક્ષી આપવાને જવાનું નક્કી કર્યું. મોટા છોકરાએ પિતાને ઘણું સમજાવીને કહ્યું. “તહમે જો ખરી સાક્ષી આપશો તો મહેને ખોટા દસ્તાવેજને માટે સજા થશે.” પિતાએ તહેના ઉપર લક્ષ આપ્યું નહિ. અને ખાલ્યો, “હું મહારાધરમાં અસત્યને પ્રશ્ન આપીશ નહિ.” બાળક શું કરે, પિતા કોર્ટમાં હાજર થશેજ તે જોઈને ન્યાયાધીશની સાથે એ વિષયમાં સલાહ કરી. તહેને આખરે ન્યાયાધીશ પણ જાણતો હતો. પછી વૃદ્ધ જમીનદાર કોર્ટમાં ગયો. ન્યાયાધીશે પૂછ્યું. “કેમ, તહમારા છોકરાએ આ પ્રજની વિરુદ્ધમાં ફરિયાદી કરી છે તે શું ખરી છે?” વૃદ્ધે અમ્લાન વદનથી જવાબ આપ્યો. “હું તહેને સત્ય જાણતો નથી. રામકમલે શું કર્યું છે તે હું સમજતો નથી. હું જોઈશું જાણ્યું તહેના ઉપરથી કહી સકું કે એ સર્વ ખોટું બનાવ્યું છે.” ન્યાયાધીશે કહ્યું “તે શું? ખરાબર વિચાર કરીને કહો, તહમે ખોટું કહેશો તો તહમારા છોકરાનું વિશેષ અનિષ્ટ થશે.” વૃદ્ધે જવાબ આપ્યો. “શું મહારા છોકરાનું તુકસાન

થશે ! હેને માટે શું હું ધર્મનો નાશ કરું ?” ન્યાયાધીશ તેથી અન્યથા થયો. પ્રજા ઘણી ખુશી થઈ કોર્ટમાંનાં સાધનાં માણસો સ્તંભિત થયાં ! વૃદ્ધના આ વાક્યથી સર્વના મન અપૂર્વભાવથી ભગ્ન થયાં. છોકરો નીચું માથું કરીને ઉભો રહ્યો; ન્યાયાધીશે જોયું તો ક્રિયાદી તદ્દન ખેંદી છે. વૃદ્ધની સાધુતાથી મોહિત થઈને તહેજે મુકદ્દમા કાઢી નાંખ્યો.

આ વૃદ્ધના પ્રમાણે સત્યાનુરાગ નહિ થયાથી ખરું ધાર્મિક થઈ સકાવું નથી, તે સર્વ માનશે. સત્યના ઉપર જવલંત અનુરાગ નહિ હોવાથી ધર્માનુષ્ઠાન પ્રાણવગરનું થઈ જાય, જે ધર્મ પૈસાથી, પુત્રથી પણ પ્રિય છે, તે હાના જેવા સાધુ દેખાડી ગયા છે. આપણી સામે હેવાં ઘણાં સાધુ દૃષ્ટાંત આવે છે અને ઘણાં જાય છે પરંતુ આપણે જડ થઈ રહ્યા છીએ—કપ્પહારે આપણે સત્ય ને ધર્મને પ્રાણ કરતાં પ્રિય નાણીશું ?

નિશંખની સત્યપ્રિયતા.

શંખ અને નિશંખ નામના બે ભાઈઓ હતા, તેઓ તાપસ ધર્મ અવલંબન કરીને તપશ્ચર્યામાં લાગ્યા હતા. બે ભાઈ અતિ નિઃશંક તથા અતિ મનોહર જગાપર બેશીને યોગ સાધતા હતા. પણ બંને થોડે છોટ એક નદીને એકેક-કાંઠે રહેતા હતા. ત્યાં કોઈપણ માણસ વ-

સવું નહોતું. ફક્ત પ્રકૃતિજ તેમનો સોખતી હતી. ત્યાં વિલાસ સામગ્રીમાં કુલ્લપત્ર હતાં. ત્યાં ગાયનનાં વાજાંને અભાવ હતો ખરો પરંતુ પક્ષીઓ અને ઝરણાં તે અભાવને પૂર્ણ કરતાં હતાં 'ખોરાકમાં કુદરતનાં ફળ મૂળાદિ હતાં. એ સર્વ સામગ્રી લઈને તેઓ પોતાનું પેટ ભરીને રાત્રિદિવસ પરબ્રહ્મના ધ્યાનમાં ગાળતા હતા. કેટલાએક દિવસ પછી એક દહાડે નાહાનો બાધ નિશંખ મ્હોટા બાધને મળવાના ઘરાદાથી ત્હેના આશ્રમમાં ગયો. આશ્રમમાં જઈને જુએછે તો મ્હોટો બાધ આશ્રમમાં નહોતો, ઘણા વખત સુધી ત્હેની વાટ જોતો ખેડો; પરંતુ બાધ આવ્યો નહિ, અને સાંજ પડી ગઈ હતી અને ભૂખ ઘણી કંકડીને લાગી હતી. તપસ્વીના આશ્રમમાં ખોરાક નહોતો. માનવ સ્વભાવ જ્યારે જોનો અભાવ જાણેછે ત્યહારેજ તે મેળવવાને આતુર થઈને શોધવામાં પ્રવૃત્ત થાયછે. નિશંખને બાધના આશ્રમમાં કંઈ ખાવાની વસ્તુ નહિ જડયાથી પાસેના એક આશ્રમના ઝાડ ઉપર ઘણાં સુંદર પાકેલાં ફળ જોયાં. બાધનો આશ્રમ સમજીને ભૂખ્યા નિશંખે ન્યાય અન્યાયનો વિચાર નહિ કરતાં તે ફળ પાડીને ખાધાં. થોડીવાર પછી શંખ પોતાના આશ્રમમાં આવીને જુએછે તો ન્હાનો બાધ પોતાના આશ્રમમાં ખેડો છે! ત્હેની સાથે મંગલામંગળ વાતચીત થવા લાગી, ત્યહાર પછી ખાવાની વાત નિકળી, ત્યહારે નિશંખે કહ્યું

“ભાઈ ! મહુને ઘણી ભુખ લાગી હતી, તે વેળાએ આ-
 પ્તના આશ્રમના ઝાડ ઉપર પાક્કાં ફલ જોયાં તે મહેં
 પાડીને ખાધાં.” શંખ તે સાંભળીને બોલ્યો “નિશંખ !
 પારકાની વસ્તુ ત્હેની પાસેથી નહિ માગતાં લેવી એ
 ચોરી થાય, એટલા માટે તેં નહિ કહેતાં જે ફલ ખાધાં
 છે એ ત્હારી ચોરીનો અપરાધ થયો છે. કાયદાથી ઉ-
 લટ્ટું અથવા સમાજના નિયમથી ઉલટ્ટું કંઈ કામ કર્યા,
 થી જે કોઈ રાજનો અથવા સમાજનો અપરાધી
 થાય તેને ઉચિત છે કે રાજદ્વારમાં જઈને પોતાનો
 અપરાધ રાજને જણાવીને સજા મહણુ કરવી. તે
 માટે હે નિશંખ ત્હને કહ્યું છે કે તેં કાયદાવિરુદ્ધ કામ
 કર્યુંછે એટલામાટે તું હમણું રાજદ્વારમાં જઈને હેની
 સજા ભોગવ.” ઉપરનાં વચન સાંભળીને નિશંખનું મન
 પણ આત્મગ્લાનિ અને અનુતાપથી બળવા લાગ્યું અને
 તરત દોડતો રાજદ્વારે જઈને પોતાનો અપરાધ જણા-
 વીને સજા ભોગવવાનું કહ્યું, રાજએ ત્હેનો પરિચય લ-
 ધને ત્હેને ક્ષમા કરી ! હેવા સાધુને સજા આપતાં કોનું
 અંતર અચિત નહિ થાય ? પરંતુ તપસ્વીએ કોઈ રીતે
 રાજની વાત માની નહિ. ત્હારે ત્હેને સારી પેઠે સમ-
 ભવીને કહ્યું “ કાયદામાં હેતું છે કે કોઈ અપરાધી પો-
 તાનો અપરાધ પોતાની મેજે માને તો ત્હેને મૂકી દેવો-
 હેવી રાજને સત્તા છે, હું તે કાયદાને અને તે સત્તાને .
 લીધે આપનો માફ કરુંછું, આપ આશ્રમમાં જઈને તપ-

શ્રીયામાં પ્રવૃત્ત થાઓ ”. પરંતુ કોઠરીતે તપસ્વીનું મન માન્યું નહિ. ત્હેણે બે હાથ જોડીને કહ્યું, “ મહારાજ ! હું અપરાધી છું, મહારા આપરાધની જે સજા કાયદામાં હોય તે મહને નહિ આપશો તો હું આશ્રમમાં જ નાર નથી. ” રાજ શું કરે ? નિરૂપાય થયો. ત્હારે કાયદો ધણો ખરાબ હતો, જે ચોરી કરે ત્હેના હાથ કાપી નાંખવા. રાજએ ઘણું સમજાવ્યું છતાં નિશંખ સમજ્યો નહિ. ત્હારે કાયદા પ્રમાણે નિશંખના હાથ કાપવાનો હુકમ આપ્યો ને નિશંખના હાથ કાપી નખાવ્યા. તે વેળાએ નિશંખ પરમાનંદિત થઈને અપરાધની યોગ્ય સજા થઈ છે તે બાઈને જણાવવાને માટે શંખના આશ્રમ તરફ ચાલ્યો. આ સત્યાનુરાગનું ઉજ્જવલ દૃષ્ટાંત છે. ધન્ય નિશંખ અને હજારોવાર ધન્ય શંખને.

ન્યાય.

ફ્રેડરિક બાદશાહનો ન્યાય.

પ્રુસિયાના “મહત્” ઉપાધિ પ્રાપ્ત ફ્રેડરિક બાદશાહે પોતાની રાજધાની થોડે છેટે એક બગીચો બનાવવાનો સંકલ્પ કર્યો હતો. જ્યહારે સઘળો બંદોબસ્ત નક્કી થઈ ગયો ત્યહારે સાંભળ્યું કે એક ખેડુતનું એક દળવાનું કારખાનું ત્હેની અંદર પડયાથી બગીચો સમચોરસ થઈ સકશે નહિ. ઘણા રૂપિયા આપવા છતાં ખેડુત પોતાનું ઘંટીનું કારખાનું ઉપાડવા ઇચ્છતો નથી. એ સાંભળ્યાથી બાદશાહે ખેડુતને બોલાવી મંગાવ્યો. જ્યહારે ખેડુત આવ્યો ત્યહારે બાદશાહે પૂછ્યું “ત્હને આટલા રૂપિયા આપવા છતાં તું તે મકાન કેમ છોડતો નથી?” ખેડુતે જવાબ આપ્યો “એ મહારા બાપદાદાનું ઘર છે એ જગાપર મહારા પિતાએ મહારૂં રક્ષણ કર્યું છે અને તે જગાપર મહારો પિતા મરી ગયો છે અને ત્હાં મહારાં છોકરાંનો જન્મ થયો છે, તેથી હું ત્હેને વેચવા ઇચ્છતો નથી.” બાદશાહે કહ્યું “હું ત્હાં મહારો મહેલ બનાવવા ઇચ્છું છું.” ખેડુતે જવાબ આપ્યો “મહારાજ જણાય છે કે ત્હમે વિસરી ગયા છો કે તે મહારૂં ઘર મહારો મહેલ છે.” બાદશાહે કહ્યું “ત્હમે જો તે વેચશો નહિ

તો હું તે છિનવી લઇશ.” એકાદુતે કહ્યું “નહિં છિનવી સકશો, કારણકે બર્લિનમાં ન્યાયની કોર્ટ છે.” આ સંજ્ઞા બળીને બાદશાહે ધર ઉપર હાથ નાંખ્યો નહિ. ત્હેણે વિચાર કર્યો કે રાજા કાયદો બનાવી સકે છે પણ કાયદો તોડી સકતો નથી. એકાદુતનું પેલું કારખાનું હજીસુધી બાદશાહના બગીચામાં છે.

મીનલદેવીનો ન્યાય.

સિદ્ધરાજ જયસિંહની મા મીનલદેવી ધોળકામાં એક તળાવ બનાવતી હતી. એ તળાવની પૂર્વ તરફ એક વેશ્યાનું ઘર હતું. તે ઘર હોવાને લીધે તે તળાવ સમચોરસ થતું નહોતું. મીનલદેવીએ ત્હેને ત્હેની ઘણી કીંમત આપવા માંગી પરંતુ તે વેશ્યા કોઈ રીતે ઘર આપવા રાજી થઈ નહિ. રાંડે મનમાં વિચાર કર્યો હતો કે તળાવ થયાથી જેમ રાણીનું નામ થઈ જશે ત્હેમ હું તે તળાવ ખણવામાં હરકત નાંખીશ તો મ્હાં પણ નામ ત્હેનાથી પ્રખ્યાત થશે. હેવો વિચાર કરીને ત્હેણે વેચવા ધાર્યું નહિ. તેથી રાણીએ કંઈપણ બલનેરી કરી નહિ. તે ઘર ત્યાંજ રહ્યું. તે તળાવનું નામ મીનલદેવીનું તળાવ એ નામથી પ્રખ્યાત થયું. આજ પણ મીનલ તળાવની પૂર્વ તરફ ખાંચો રહેલો જોવામાં આવે છે. ત્યાંથી ગૂંજરાતમાં એક કહેવત ચાલતી આવે છે કે “ન્યાય ધર્મ જોવા ઇચ્છતા હો તો મીનલદેવીનું તળાવ જુઓ.

અકબરશાહની ઉદારતા.

અકબરશાહની પોતાની માના ઉપર ઘણી પ્રબલ ભક્તિ હતી. એક વખત ત્હેની મા પાલખીમાં બેશીને લાહોરથી આગ્રે જતી હતી. ત્યહારે અકબરે અને અકબરને જોઈને બીજા મહોટા મહોટા અમીરોએ પોતાને ખાંચે પાલખી લઈને નદી પાર કરી હતી. અકબરની મા અકબરને જો કરવા કહેતી હતી તે અકબર તરત કરતો હતો. અકબર શાહે ફક્ત માની એક આજ્ઞા પાળી નહોતી. અકબર-શાહની માને ખબર મળી હતી કે પોરટુગીઝ ખલાસી-ઓએ એક મુસલમાનનું ગુહાણુ લૂટી લીધું અને ત્હેમાંથી એક કુરાન મળ્યું હતું, તેઓએ કુરાનને એક ફતરાના ગળામાં ખાંધીને વગાડતાં વગાડતાં અર્મજ શહેરમાં ફતરાને ફેરવ્યો હતો. આ ખબર સાંભળીને બાદશાહની માએ અકબરને કહ્યું કે “એક બાઈબલ ગંધેડાના ગળા-માં ખાંધીને આગ્રા શહેરમાં ફેરવ.” બાદશાહે ત્હેના જવાબમાં કહ્યું “જે કામ પોર્ટુગલના રહેવાસીઓને નિંદ છે તે કામ એક બાદશાહને ધણું ગર્હિત છે. ત્હેમાં સંદેહ નથી, કોઈ ધર્મના ઉપર ઘિકાર દેખાડયાથી ઈશ્વરના ઉપર ઘિકાર દેખાડવા જેવું થાયછે. એટલામાટે હું કદી એક ન બોલનાર ગ્રંથના ઉપર બદલો લેવાની ઈચ્છા કરી સકતો નથી.”

સમાપ્ત.

